

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TARIMSAL KREDİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

Ekrem KÜÇÜKOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

**TARIMSAL KREDİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ
ETKİLERİ**

Ekrem KÜÇÜKOĞLU

**Danışman: Dr.Öğr.Üyesi Tolga KABAŞ
Jüri Üyesi: Doç.Dr.Ali Eren ALPER
Jüri Üyesi: Dr.Öğr.Üyesi Fela ÖZBEY**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA / 2019

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Bu çalışma, jürimiz tarafından İktisat Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ
(Danışman)

Üye: Doç.Dr.Ali Eren ALPER

Üye: Dr.Öğr.Üyesi Fela ÖZBEY

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylıyorum.
.../.../2019

Prof. Dr. Serap ÇABUK
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYANI

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. / / 2019

Ekrem KÜÇÜKOĞLU

ÖZET

TARIMSAL KREDİLERİN TÜRKİYE EKONOMİSİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Ekrem KÜÇÜKOĞLU

Yüksek Lisans Tezi, İktisat Ana Bilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ

Temmuz 2019, 85 sayfa

Tarım sektörü; insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkısı nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Ülkelerin ve toplumların kalkınmasında önemli rol oynayan tarım sektörünün önemi, küreselleşen ekonomik sistem, artan rekabet ortamları ve hızla değişen pazar şartlarının da etkisiyle giderek artmaktadır. Türkiye’de tarım, içinde bulunduğu jeopolitik konumu itibarıyla, üç tarafının denizlerle çevrili olması, sahip olduğu akarsular ve ekolojik çeşitlilik nedeniyle gerek bitkisel, gerek hayvansal ve gerek su ürünleri açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Tarım; hayati ihtiyaçları temin eden bir üretim koludur. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bile dünya nüfusunun neredeyse yarısının yeterli ve nitelikli gıdaya ulaşım sıkıntısı içinde bulunması ve tarımsal üretimdeki artış oranının dünya nüfusundaki artış oranına ayak uyduramaması nedeniyle, gelecekte dünya nüfusunun önemli bir açlık ve yoksulluk problemiyle karşı karşıya kalabileceği tahmin edilmekte ve bu da tarımın stratejik önemini ön plana çıkarmaktadır. Ülkemizde tarım sektörü, temel ihtiyaçları karşılamak ve diğer sektörlerle girdi temin etmek misyonuna sahip olmasına rağmen sermaye sıkıntısıyla daima karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple gerek tarımsal üretimde kullanmak üzere girdi temini sağlamak, gerekse organize olmuş kredi kaynağı oluşturmak için çiftçilerin ortaklığında tarımsal kooperatifler ve devletin bünyesinde Ziraat Bankası kurulmuştur. Tarımsal krediler tarım sektörünün gelişmesinde son derece önemli olan "yetersiz sermaye birikimi" probleminin aşılmasında önemli bir araçtır.

Bu tez çalışmasında tarım sektörü ve tarımsal üretim ile ilgili bilgilere değinilmiş, tarımsal kredilerin ekonomik olarak kalkınma sürecinde olan ülkemiz ekonomisi üzerindeki etkileri ile sektörün mevcut sorunları ve çözüm önerileri üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Tarımsal krediler, Türkiye ekonomisi, kredi kuruluşları.

ABSTRACT**THE IMPACT OF AGRICULTURAL CREDITS ON TURKISH ECONOMY****Ekrem KÜÇÜKOĞLU****Master Thesis, Department of Economics****Supervisor: Asst. Prof. Tolga KABAŞ****July 2019, 85 pages**

Agriculture sector; It is an indispensable sector all over the world because of the sustainability of people's lives, contribution to national income and employment, providing raw materials to other sectors, direct and indirect impact on exports and contribution to biodiversity and ecological balance. For this reason, agriculture, economic, social and environmental aspects, closely related to all segments of society. The importance of the agricultural sector, which plays an important role in the development of countries and societies, is increasing with the effect of globalizing economic system, increasing competition environments and rapidly changing market conditions. agriculture in Turkey, its geopolitical position in which it as, is surrounded by sea on three sides, owned plant required due to rivers and ecological diversity, should have a different significance in terms of animal and need to aquaculture.

Agriculture; is a production line that provides vital needs. Even in the 21st century, it is estimated that almost half of the world's population suffers from access to adequate and qualified food, and that the rate of increase in agricultural production cannot keep pace with the increase in the world population, so that the world population is likely to face a major hunger and poverty problem in the future. It emphasizes its importance. Although the agricultural sector in our country has the mission of meeting basic needs and providing input to other sectors, it has always faced capital shortage. For this reason, in order to provide inputs for use in agricultural production as well as to establish an organized loan source, Ziraat Bank was established within the structure of agricultural cooperatives and the state within the partnership of farmers. Agricultural loans are an important tool in overcoming the yetersiz insufficient capital accumulation problem problem which is extremely important in the development of the agricultural sector.

In this thesis, information about agricultural sector and agricultural production is mentioned effects of agricultural credits on the economy of our country which is in economic development process and current problems of the sector and solutions are discussed.

Keywords: Agricultural loans, economy of Turkey, lender.

ÖN SÖZ

Tezin hazırlanmasında, gerek tez konusunun seçimi aşamasında gerekse tez çalışmaları sırasında beni destekleyen ve yönlendiren tez danışmanım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Tolga KABAŞ hocama değerli katkılarından dolayı saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca hayatımın her döneminde bana her konuda destek olan sevgili aileme, manevi yönden her zaman desteklerini yanımda hissettiğim mesai arkadaşım Kerim KUTLUAY' a ve saygıdeğer dostum İzzet ZERENKAYIŞ' a teşekkürü bir borç bilirim.

Ekrem KÜÇÜKOĞLU

Adana, 2019

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ	viii
KISALTMALAR	xii
TABLolar LİSTESİ	xiv

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı	2
1.2. Araştırmanın Önemi.....	3
1.3. Araştırmanın Kapsamı Ve Kısıtlar.....	3
1.4. Tanımlar	4

BÖLÜM II

TARIM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Tarım Nedir?.....	6
2.1.1. Geçmişten Günümüze Tarım ve Tarımsal Faaliyetler.....	6
2.1.2. Dünyada Tarımsal Üretimin Temel Özellikleri.....	9
2.1.3. Türkiye' de Tarım ve Tarımsal Üretimin Temel Özellikleri	10
2.1.4. Tarım Sektöründe Finansman İhtiyacının Sebepleri	12
2.2. Tarımsal Üretimin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi.....	14
2.2.1. İşgücü ve Nüfusun Tarımsal Üretim Aşamalarında İstihdam Yönünden Önemi	15
2.2.2. Tarımsal Üretimin Beslenme Açısından Önemi.....	17
2.2.3. Tarımın Sanayideki Önemi	20
2.2.4. Milli Gelir Açısından Tarımın Yeri.....	21
Ülkeler.....	23
2.2.5. Ödemeler Dengesi Bakımından Tarımın Yeri.....	24
2.2.6. Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri.....	26
2.3. Türkiye' de Tarımın Temel Sorunları	29
2.3.1. Çiftçi Eğitimi Ve Uygulamalarının İstenilen Düzeyde Olmaması	29
2.3.2. Maliyet Artıcı Unsurların Çözümlememesi.....	29
2.3.3. Tarım Arazilerinin Dağınık Ve Parçalı Yapısı	30

2.3.5. Sulanabilir Arazi Miktarının Yetersizliği ve Mevcut Su Kaynaklarının Verimli Kullanılmaması	30
2.3.6. Tarımın Dışa Bağımlılığı.....	31
2.3.7. Gıda Fiyatlarının Yükselişi.....	32
2.3.8. Çiftçilerin Finansman Sorunu.....	32

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE TARIMIN TEMEL FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

3.1. Tarımsal İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarının Nedenleri.....	33
3.1.1. Tarımsal İşletmelerin Yapısı ve Üretim	34
3.1.2. Yetersiz Öz Kaynak Nedeniyle Kredi Talepleri.....	36
3.2. Tarımsal İşletmelerin Finansmanında Bankacılık Sektörünün Rolü.....	38
3.2.1. Ziraat Bankası ve Tarımsal Kredi Uygulamaları.....	40
3.2.2. Özel Bankaların Tarımsal Kredi Faaliyetleri	42
3.3. Ülkemizde Tarım Kooperatifçiliği ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımın Finansmanındaki Yeri	44
3.3.1. Tarım Kredi Kooperatifleri Dışındaki Kooperatif Yapılanmaları	47
3.4. Türkiye Tarım İşletmeleri Finansmanında Alternatif Finansman Kaynakları	49
3.4.1. Faktoring Yöntemiyle Finansman	50
3.4.2. Finansal Kiralama (Leasing) Yoluyla Finansman	52
3.4.3. Tarım Sigortaları	53
3.4.4. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları	55

BÖLÜM IV

TARIM SEKTÖRÜNDEKİ MEVCUT SORUNLAR VE BU SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE TARIMSAL KREDİLERİN ROLÜ

4.1. Tarım Sektörünün Kronikleşmiş Sorunları	57
4.1.1. Tarımsal Üretim Aşamasında Dünya Genelinde Karşılaşılan Sorunlar	57
4.1.1.1. Küresel İklim Değişikliği.....	58
4.1.1.2. Gıda Güvenliği	60
4.1.1.3. Tarımda Tekelleşme ve Çokuluslu Şirketler	61
4.1.2. Türkiye' deki Mevcut Tarımsal Üretim Sorunları.....	63
4.1.2.1. Girdi Maliyetlerinin Yüksek Seyretmesi.....	64
4.1.2.2. Verim Düşüklüğü ve Kırsalda Yaşayan Nüfusun Yapısı.....	65
4.1.2.3. Destekleme Politikalarının Etkin Kullanılmaması	66

4.1.2.4. Plansız Üretim Sorunu	69
4.1.2.5. Yetersiz Düzeydeki Sulama Altyapısı.....	70
4.1.2.6. Jeopolitik Riskler	71
4.1.2.7. Gelecek Yıllarda Ülkemizde Karşılaşılacak Muhtemel Sorunlar	71
4.2. Tarımsal Kredilerin Sektör Sorunlarının Çözümüne Katkısı	73
4.3. Tarım Sektöründeki Temel Problemler İçin Çözüm Önerileri.....	75

BÖLÜM V

SONUÇ

77

KAYNAKÇA	80
-----------------------	-----------

ÖZGEÇMİŞ.....	85
----------------------	-----------

KISALTMALAR

- A.Ş.:** Anonim Şirket
AB: Avrupa Birliği
ABB: Avrupa Birliği Bakanlığı
ABD: Amerika Birleşik Devletleri
BDDK: Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
BIS: Uluslararası Ödeme Bankası
BM: Birleşmiş Milletler
BYDTA: Başbakanlık Yatırım Destek ve Tanıtım Ajansı
ÇATAK: Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması Programı
ÇKS: Çiftçi Kayıt Sistemi
DPT: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü
FAO: Uluslararası Gıda ve Tarım Organizasyonu
GSMH: Gayri safi Milli Hâsıla
GSYİH: Gayri Safi Yurt içi Hâsıla
GTHB: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı
IFAD: Uluslararası Tarımsal Kalkınma Fonu
KKB: Kredi Kayıt Bürosu
KMH: Kredili Mevduat Hesabı
KOBİ: Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler
Kr: Kuruş
OECD: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OTP: Ortak Tarım Politikaları
SYR: Sermaye Yeterlilik Rasyosu
TARSİM: Tarım Sigortaları Havuzu
T.C.: Türkiye Cumhuriyeti
TBB: Türkiye Bankalar Birliği
TCMB: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TCZB: Türkiye Cumhuriyet Ziraat Bankası
TEPGE: Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü
TİM: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TKK: Tarım Kredi Kooperatifleri

TKKMB: Tarım Kredi Kooperatifleri Merkez Birliği

TL: Türk Lirası

TMO: Toprak Mahsulleri Ofisi

TURKSTAT: Türkiye İstatistik Kurumu Uluslararası Veri Sistemi

TÜGEM: Tarımsal Üretimi Geliştirme Merkezi

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

USD: Amerikan Doları

SPK: Sermaye Piyasası Kurulu

Vb: Ve Benzeri

Vd: Ve Diğerleri

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Türkiye’de Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi (1927-2016).....	15
Tablo 2. Türkiye’nin (Temmuz 2018 Verileriyle) İş Gücü Yapısı	16
Tablo 3. Çiftçi Kayıt Sisteminde Kayıtlı Çiftçi Sayısı ve Alan	18
Tablo 4. Bazı Tarla Bitkileri Ekiliş Alanı ve Üretim Miktarları.....	19
Tablo 5. Tarıma Dayalı Sanayide Oluşan Katma Değer (Milyar TL)	21
Tablo 6. Seçilmiş Bazı Ülkelerde Sektörel Katma Değer (GSYİH’nın %’si Olarak), 2016	23
Tablo 7. Türkiye’ de Tarım Ürünleri Dış Ticareti (Milyon Dolar).....	25
Tablo 8. Türkiye’ de 2017 Yılında İhracatı En Çok Yapılan Organik Ürünler	28
Tablo 9. Mevsimsel ve Enflasyona Göre Düzenlenmiş GSYİH Verileri	35
Tablo 10. Tarımsal Kredilerin Çeşitlerine Göre Dağılımı (2016 Yılı)	37
Tablo 11. Bankaların Kullandığı Kredilerin Dağılımı	40
Tablo 12. Özel Bankaların Tarım Sektörüne Yönelik Kredileri ve Vadeleri	43
Tablo 13. Türlerine Göre Kooperatifler ve Ortak Sayıları.....	48
Tablo 14. Doğal Afetler ve Etkileri.....	59
Tablo 15. Tarım Ürünleri ve Tarımsal Hammadde Dış Ticaret Verileri	68
Tablo 16. Dünya Geneline Tahmini Nüfus Artışları (Milyon Kişi).....	71

BÖLÜM I

GİRİŞ

Tarım sektörü; insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi, milli gelire ve istihdama katkısı, diğer sektörlerle hammadde sağlaması, ihracata doğrudan ve dolaylı olarak etkisi ve biyolojik çeşitlilik ile ekolojik dengeye olan katkısı nedeniyle tüm dünyada vazgeçilmez bir sektör niteliğindedir. Bu nedenle tarım, ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla, toplumun bütün kesimlerini yakından ilgilendirmektedir. Ülkelerin ve toplumların kalkınmasında önemli rol oynayan tarım sektörünün önemi, küreselleşen ekonomik sistem, artan rekabet ortamları ve hızla değişen pazar şartlarının da etkisiyle giderek artmaktadır. Türkiye’de tarım, içinde bulunduğu jeopolitik konumu itibarıyla, üç tarafının denizlerle çevrili olması, sahip olduğu akarsular ve ekolojik çeşitlilik nedeniyle gerek bitkisel, gerek hayvansal ve gerek su ürünleri açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Tarım hayati ihtiyaçları temin eden bir üretim koludur. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılda bile neredeyse dünya nüfusunun yarısının yetersiz ve niteliksiz beslenme koşulları altında hayatını idame etmeye çalışması ve tarımsal üretim miktarının dünyanın nüfus artış hızına ayak uyduramaması nedeniyle gelecekte dünya nüfusunun büyük bir bölümünün önemli bir açlık problemiyle yüz yüze kalabileceği öngörülmekte ve bu da tarımın stratejik önemini ön plana çıkarmaktadır. Diğer gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de tarımsal üretim, neredeyse tamamı doğa şartlarına bağlı, belirsizliği ve riski oldukça yüksek ekonomik ve sosyal bir üretim faaliyetidir. Bu ve buna benzer özelliklerinden dolayı özellikle gelişmiş ülkeler olarak tanımlayabileceğimiz G-20 ülkeleri tarıma ve tarımsal üretime özel bir önem atfederek tarım politikalarına şekil vermişlerdir. Buradan hareketle en gelişmiş ülkeler diye adlandırabileceğimiz G-20 ülkeleri, gıda güvenliklerini güvence altına alabilmek için tarımsal üretimi ve tarım sektörünü önceliklerinin ilk sırasına alarak bu sektörü devamlı sübvansede etmiş ve hiçbir zaman kendi vatandaşlarının gıda ihtiyacını bir başka ülkenin insafına terk etmemişlerdir. Bu sebepten ötürü dünyada tarım sektörünü bir kenara bırakıp, diğer sektörlerle ağırlık vererek gelişmişlik düzeyine ulaşan bir ülke bulunmamaktadır.

Ülkemizde tarım sektörü, temel ihtiyaçları karşılamak ve diğer sektörlerle girdi temin etmek misyonuna sahip olmasına rağmen sermaye sıkıntısıyla daima karşı karşıya kalmıştır. Bu sebeple gerek tarımsal üretimde kullanmak üzere girdi temini sağlamak, gerekse organize olmuş kredi kaynağı oluşturmak için çiftçilerin ortaklığında tarımsal kooperatifler (örn: Tarım Kredi Kooperatifleri, Pancar Kooperatifi v.b.) ve devletin bünyesinde Ziraat Bankası kurulmuştur. Tarımsal krediler tarım sektörünün gelişmesinde son derece önemli olan "yetersiz sermaye birikimi" probleminin aşılmasında önemli bir araçtır.

Bu tez çalışmasında tarım sektörü ve özellikle de tarımsal üretim ile ilgili bilgilere yer verilerek, tarımsal kredilerin kalkınma sürecinde olan ülkemiz ekonomisi üzerindeki etkileri ile sektörün içinde bulunduğu sorunlar ve çözüm önerileri ele alınmıştır. İlk bölümde tez çalışmasıyla hedeflenen amacın ne olduğu, bu amaca ulaşırken konunun hangi kapsamda ele alındığı, ikinci bölümde tarım sektörünün ekonomi içerisindeki yeri ve önemi, üçüncü bölümde tarımsal faaliyetlerin finansmanı için ortaya çıkmış olan destekleme ve kredi imkânlarının irdelenmesi, dördüncü bölümde ise tarım sektöründeki kredi taleplerinin değerlendirilmesi sırasında yaşanan problemler ve çözüm önerileri ele alınmış olup, beşinci ve son bölüm olan sonuç ve öneriler kısmında ise genel olarak tarım sektöründe var olan sorunlara çözüm olabilecek öneriler üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, tez çalışmasında Türkiye Ekonomisi'nin yanı sıra Dünya Ekonomileri'nde tarım finansmanına yönelik ne gibi uygulamalar yer almaktadır, bunların ülkemiz tarımına uygulanabilirliği konusu da incelenmiştir. Bunun için de yerli ve yabancı literatürden yararlanılmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Gelişmekte olan ülkeler ekonomik ve sosyal olarak kalkınmalarını sağlamak, dışa bağımlı olmadan kendi ayaklarının üzerinde durmak istemektedirler. Bu noktada stratejik öneme sahip olan "yerli gıda üretimi" konusu gündeme gelmektedir. Kısaca "tarımsal üretim" de diyebileceğimiz bu alanda eldeki kısıtlı kaynaklarla üretim yapmanın zorlukları bulunmaktadır. Bu zorlukların aşılmasında, tarımın finanse edilerek üreticilerin ülke ekonomisine katkıda bulunmaları sağlanabilmektedir.

Bu çalışmada, tarımsal finansmanın Türkiye Ekonomisi için ne kadar önem arz ettiği incelenmiştir. Türkiye’de tarımın ekonomiye katkısı nedir ve gelişmekte olan ülkeler kategorisinde bulunan ülkemizde tarıma yeterli destek sağlanmakta mıdır? Türkiye’de tarımın sorunları ne ölçüde ele alınmaktadır? Yapısal sorunları hangi yöntemlerle çözebiliriz? Gelişmiş ülkelerde uygulanan tarım politikaları nelerdir? Tarım sektörüne yatırım yapmadan gelişmiş ülkeler düzeyine ulaşılabilir mi gibi soruların cevapları aranmıştır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Literatür taraması yapıldığında; hem yerli hem de yabancı literatürde tarımın finansmanı ile ilgili olarak, kooperatifleşmenin ve tarım bankacılığının gelişmekte olan ülke ekonomilerine etkisi üzerinde, pek çok çalışmanın yapıldığı görülmektedir. Gıda güvenliği ve dışa bağımlılık başlığı altında ülkelerin ekonomik bağımsızlığının tarımdan geçmesinin önem arz etmesi dolayısıyla, sermaye birikiminin en büyük problem teşkil ettiği bu ekonomik faaliyet alanında birçok çözüme odaklı politikalar geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu tez çalışmasında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ait veriler birlikte analiz edilerek tarım finansmanının ekonomiler üzerindeki etkileri detaylı bir biçimde incelenmiştir. Türkçe literatürde yer alacak bu çalışmanın, gelecekte bu konu ile ilgili araştırma yapacak araştırmacılara kaynaklık etmesi ve daha güncel bilgiler sunması amaçlanmaktadır.

1.3. Araştırmanın Kapsamı ve Kısıtlar

Araştırma, durum tespiti yapan bir çalışmadır ve elde edilecek bulgu ve yorumlar, literatür çalışmasıyla sınırlı kalmıştır. Ayrıca sayısal verilerin güvenilirliği ile sınırlıdır. Araştırmada daha önce bu konuyla ilgili yapılan araştırmalardan, yazılan tezlerden elde edilen bilgilerden ve kamu kurumlarının verilerinden faydalanılmıştır. Ayrıca; araştırmada zaman ve mekân kısıtlaması da söz konusudur.

1.4. Tanımlar

Gıda Güvenliği: Ülkeler, tarımsal üretim açısından kendi kendine yeterli hale gelmek ve savaş, kuraklık, kıtlık gibi olağanüstü durumlar için yeterli gıda stoku bulundurmaları isterler. Bu durum, ülkeleri, sadece nüfusun beslenmesine değil, aynı zamanda olağanüstü hallerde saklanmak üzere ihtiyaç fazlası gıda üretimine zorlar (Taban, Kar, 2016, s. 90).

Entansite: İklim, toprak ve pazar özellikleri dikkate alınarak belli bir arazide daha fazla miktarda bina, hayvan, makine sermayesi düşen ve fazla miktarda işgücü, kimyevi gübre veya kesif yem gibi girdiler kullanan işletmelerin kullandığı sermaye ve işgücü yoğunluğudur.

Entansite derecesi = Kullanılan İşgücü + Sermaye / Arazi Genişliği (Çetin, 2010, s. 64).

Fonksiyonel İlişki: Açıklanan değişkenin açıklayan değişken ile birlikte değişken bir yapı içinde olduğu bir ilişkidir. Örneğin $[y = f(x) ; i = 1, \dots, n]$ ilişkisi bir fonksiyonel ilişkidir ve y değişkeninin n tane x değişkenine bağlı olarak değiştiğini açıklar (Eğilmez, 2014, s. 311).

Kredi: Üzerinde anlaşılmış bir gelecekte (vade) geri ödenmek üzere verilen borçtur (Eğilmez, 2017, s. 176).

Kooperatif: Tüzel kişiliği haiz olmak üzere ortaklarının belirli ekonomik menfaatlerini ve özellikle meslek ve geçimlerine ait ihtiyaçlarını karşılıklı yardım, dayanışma ve kefalet suretiyle sağlayıp korumak amacıyla gerçek ve kamu tüzel kişileri ile özel idareler, belediyeler, köyler tarafından kurulan değişir sermayeli teşekküllerdir (Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Temel Kanun-Mevzuat, 2008, s. 5).

Malassis Etkisi: Engel yasasına göre, gelir arttıkça gelirden gıda ürünlerine, doğal olarak da tarım ürünlerine ayrılan pay giderek azalmaktadır. Tarım ürünleri talebi ikinci gerileme sürecini ise, gıda ürünleri üretimi aşamasında yaşamaktadır. Tüketicinin talep ettiği gıda ürünleri içerisinde gıda sanayilerinin payı artarken tarım kesiminin payı azalmaktadır. Ekonomik gelişme sürecinde yaşanan bu olguya "Malassis Etkisi" denilmektedir (Şahinöz, 2011, s. 43).

Üç Sektör Teorisi: Bir ülkede milli gelir arttıkça, tarım sektörünün milli gelir içindeki payı azalırken, endüstriyel sektörün artmakta, hizmet sektörününki artmakla beraber, ülkeden ülkeye değişiklikler göstermektedir (Dinler, 1996, s. 72).

Tarım Ekonomisi: Üreticilerin tarım ürünlerini üretmek amacıyla, toprak, emek, sermaye ve yönetim yeteneği gibi kıt üretim faktörlerini kullanırken nasıl tercih yapacaklarını inceler (Gürler, 2012, s. 1).

BÖLÜM II

TARIM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

2.1. Tarım Nedir?

Tarım, insanlar için temel gıda maddeleri ve hammadde temin etmek amacı ile bitki ve hayvanlardan elde edilen ürünlerin üretiminin yapılması, bunların işlenmesi, pazarlanması gibi ekonomik faaliyetlerin bütünüdür. Bu faaliyetler sonucu elde edilen ürünlerin iyileştirilmesi, nitelik ve niceliklerinin artırılması da tarım kavramı ile açıklanır. Bu kavram bitkisel üretim faaliyetlerini, büyük ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliğini, ayrıca su ürünleri üretimini, en sonunda da bütün bu üretilen besinlerin işlenmesini kapsamaktadır.

2.1.1. Geçmişten Günümüze Tarım ve Tarımsal Faaliyetler

İnsanoğlu, dünya üzerinde var olduğu günden itibaren gereksinim duyduğu beslenme ihtiyacını önceleri avcılık ve toplayıcılık yaparak, sonraları ise tarım ile uğraşarak gidermiştir. Tarımsal faaliyetler neredeyse insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, günümüzdeki manasıyla tarım, binlerce yıllık bir bilgi birikiminin neticesidir. Şöyle ki; ilk zamanlarda insanoğlu sadece kendine yetecek kadar üretim yapmakta iken, zamanının teknolojisindeki ilerlemeler sayesinde diğer insanlar için de üretim yapmaya koyulmuş ve bugünkü manada tarım ekonomik ve ticari faaliyetleri de kapsayan bir üretim modeli haline gelmiştir.

İlk çağlardan günümüze kadar geçen zaman içerisinde insanoğlu, doğal çevreye müdahalesinde "alet" kullanarak çabasının etkinliğini artırmaya çalışmıştır. Üretken deneyim ve sosyo-ekonomik birikim temeline dayalı olarak gelişen ve alet kullanımı ile somutlaşan üretim teknikleri, insanın doğal ve sosyal çevre ile olan ilişkilerini etkileyip değiştirmiştir. Tarımsal gelişme aşamalarında birbirini izleyen sosyo-ekonomik yapılanmalar tarihi bir perspektif içinde sırasıyla ilkel kolektif tarım, köleci tarım, feodal tarım ve kapitalist tarım şeklinde sıralanmaktadır (Şahinöz, 2011, s. 2).

İlkel ziraat olarak da adlandırabileceğimiz tarımsal faaliyetlerin dünya üzerinde ilk defa Orta Doğu'da M.Ö. dört bin yıl önce başlamış olduğu tahmin edilmektedir. İlk çağlarda insanoğlu doğanın ihtişamı karşısında kendini güçsüz ve çaresiz hissetti. Temel

ihtiyaçlarını (yeme-içme, barınma v.d.) doğanın kendisine vermiş olduğu kadarıyla karşılıyor, kendi isteğine göre doğal koşulları değiştirebileceğini bilmiyordu. Yüzyıllar boyu yaşamını doğada bulduklarıyla; avcılık ve toplayıcılık yaparak idame ettirdi. Avcı ve toplayıcı olduğu yıllarda insanoğlu talihini değiştirecek üç buluşa imza attı; ateşi buldu, silah yaptı ve hayvanları evcilleştirdi. Bu keşiflerin sonucunda yiyeceklerini pişirmek suretiyle bir nebze olsun doğaya karşı bağımlılığını azaltmış oldu. İnsanoğlunun tarımla meşgul olmasına sebep olan bir diğer husus da yabani hayvanların terbiye edilerek evcilleştirilmesi olmuştur. Evcilleşen hayvanların soğuk hava şartlarında kapalı alanlarda tutulması ve devamlı suretle yem ihtiyacının olması, insanları tahıl vb. gıdaların üretimine sevk etmiştir. Hem kendi beslenmeleri hem de hayvanları için üretici olmuşlar ve böylece tarımı keşfetmişlerdir.

Tarımın keşfedilmesiyle önceleri otlak ve mera olarak kullanılan araziler, insanların geçim kaynakları haline gelmiş ve değerlendirilmiştir. Demirin de keşfedilmesiyle çok büyük arazilerin tarım yapmaya elverişli hale getirilmesi sağlanmıştır. Ayrıca demirin işlenmesindeki ilerlemeler “zanaat” olarak adlandırabileceğimiz demircilik mesleğini de ortaya çıkarmıştır. Sonraki yıllarda bu iki üretim kolu birbirinden ayrılarak günümüz tabiriyle iki farklı “sektör” haline gelmiştir. Çiftçiler ve zanaatçılar arasında ortaya çıkan iş bölümü sayesinde ürünlerin değişimi gündeme gelmiş; bugünkü anlamda ticaret doğmuştur. Üretim yapmadan alım satım yaparak kazanç elde etme faaliyeti olarak tanımlayabileceğimiz ticaret sayesinde eskiden kendine yetecek kadar üretim yapma anlayışı yerini fazla üretim yaparak artan ürünleri satıp gelir elde etme anlayışına dönmüştür.

Ticari faaliyetlerin artmasıyla birlikte özel mülkiyet anlayışı ortaya çıkmıştır. Zamanla toprak sahipleri ve serfler (toprakla birlikte alınıp satılabilen köleler) şeklinde iki temel grup insandan söz edilir olmuştur. Feodalizm de denilen toprak mülkiyetinin kralın tasarrufunda olması anlayışı gücün ve iktidarın sahip olunan toprak miktarıyla paralel olması sonucunu doğurmuştur. Ancak ilerleyen yıllarda emtia üretimi ve ticari faaliyetler geliştikçe mülkiyette bulunan toprak miktarı yerini paraya bırakmıştır. Sermaye sahibi olmak, toprak sahibi olmanın önüne geçmeye başlamıştır.

İzleyen dönemde ise; zenginliğin ana unsurunu “altın ve gümüşe sahip olmak” şeklinde ifade eden Merkantilizm anlayışı etkili olmuştur. Bu anlayışa göre; gıda maddeleri dayanıklı olmadığı için kıymetli değildir, yani tarımsal faaliyetler eskisi gibi

önemli değildir, kıymetli madenlere sahip olmanın önemi daha fazladır. Bu anlayışın sonucunda da tarım ürünleri fiyatlarının düşük olması sağlanmış, tahılları stoklamaya ise yasak getirilmiştir.

Sonraki yıllarda ise Fransa’da Merkantilist düşüncelere tepki olarak 18. yüzyılın ortalarında Fیزیokrasi düşüncesi ortaya çıkmıştır. Doğanın egemenliği anlamına gelen Fیزیokrasi’ye göre, ekonomik sistemin “doğal düzen” içinde işlemesi gerekir. Bu nedenle Fیزیokratlar ekonomiye devletin müdahale etmesi fikrine karşı çıkarlar. Devlet müdahalesi, sadece düzeni koruma amaçlı olmalıdır. Fیزیokratlar’a göre üretim emtia ortaya çıkarmakla olur. Bu düşünceye göre sanayi ve ticaret, sadece madde üzerinde değişiklik yaptığı için verimsiz kabul edilir. Verimli olan tek sektör ise tarımdır. Bu nedenle tarım ürünlerinin satışını kısıtlayan ya da sınırlayan unsurlar ekonomiden hızla çıkarılmalıdır. Ekonomik kalkınma ancak tarımsal yapılanma ve tarımsal üretimle mümkün olabilir. Ayrıca verimli olan tek alan tarım sektörü olduğu için vergi de sadece bu sektörden alınmalıdır şeklinde bir önermeye sahiptir. Bu ve buna benzer politikalar insanların kentlere göç etmesine sebep olmuş ve kapitalizmin ve aynı zamanda da kapitalist tarımın doğmasına zemin hazırlamıştır.

Modern tarım da denilen kapitalist tarım ise günümüzden yaklaşık üç yüzyıl önce meydana gelen sanayi devrimi ile başlamıştır. 18. Yüzyıl sonlarında icat edilen buhar makinesi ile yeni buluşların üretime uyarlanması ve makineleşmenin önünün açılması sayesinde modern tarım artık, makineleşme (tarımın modernizasyonu) ile paralel bir seyir izleyerek ülkeler için stratejik öneme sahip bir sektör haline gelmiştir. (Gürler, 2012, s.10)

Günümüzde dünyanın ileri gelen ülkelerinde modern tarım sayesinde tarımsal üretim fazlası mevcut iken, geri kalmış ülkelerin bir kısmında günlük gıda ihtiyacını bile karşılayabilecek düzeyde tarımsal üretim yapılamamaktadır ve insanlar açlıktan ölmektedirler. Buradaki temel sorun, sermaye yetersizliğinin yanı sıra parçalı durumda bulunan tarım arazilerinin üretim verimlerinin düşük olmasıdır. Metrekare başına düşen üretim maliyetlerinin yüksek olması ve devlet desteğinin yetersiz olması da düşük düzeyde üretim yapılmasına neden olmaktadır.

1960’lı yılların sonunda ekonomik katkılar ve aşırı desteklemeler sonucu entansif tarım dünyada süratle yayılmış, makineleşme, kimyasal ilaç ve gübreler ile kimyasal katkı maddeleri kullanılmaya başlanmıştır (Gürler, 2012, s. 14). Ancak son

yıllarda yapılan araştırmalar göstermektedir ki; bir taraftan üretim miktarları artarken diğer taraftan da yer altı sularının kirlenmesi ve aile işletmelerinin azalmasıyla birlikte tarımsal işgücünde işsizlik meydana gelmektedir.

Ayrıca ekonomik kalkınma sürecinde, tarım kesiminin ekonomi içindeki göreceli öneminin giderek azalması, dünyanın her yanında geçerli olan genel bir ekonomik olgudur. Tarımın zaman içerisinde ekonomi içindeki göreceli öneminin azalması, tarım dışı kesimlerin tarım kesiminden çok daha hızlı büyümesinden kaynaklanmaktadır (Yapar, 2005, s.22). Bu sonuca yol açan en temel etken tarımsal ürünler talebinin gelir esnekliğinin düşük olmasıdır. Özellikle besin mallarının talebinin gelir esnekliğinin birden küçük, buna karşılık tarım dışı malların birden büyük olması, tarım dışı sektörlerin büyüme hızının tarım sektörünün büyüme hızından daha büyük olması sonucunu vermektedir (Dinler, 2000, s. 83). Ancak, Türkiye’de tarım dışı sektörlerin özellikle de endüstriyel sektörün büyüme hızını tarımsal malların talebinin gelir esnekliği ile açıklamak oldukça güçtür. Çünkü hızlı nüfus artışının yaşandığı ülkelerde beslenme ile ilgili malların talebinin gelir esnekliği görece yüksektir. Bu yüzden, tarımın endüstriye göre daha yavaş büyümesine neden olarak, tarımda kullanılan üretim teknolojisinin geriliği ve endüstrileşmeyi özendirici politikaların izlenmesi gösterilebilir (Dinler, 2000, s. 89).

Türkiye’de tarımın Gayri Safi Milli Hâsıla (GSMH) içindeki payı 1980’de %26,1 iken, 1990’da %17,5’e, 2000’de %14,1’e ve 2004 yılında ise 11,2’e düşmüştür. Öte yandan, sanayi sektörünün GSMH içindeki payı 1980’deki %19,3 düzeyinden 1990’da %25,5’e yükselmiş, 2000’de %23,3’e gerilemiş ve 2004’de tekrar yükselerek %24,9 olarak gerçekleşmiştir. Ülkemizde tarımın GSMH içindeki payı nispi olarak azalmasına rağmen, özellikle gelişmiş ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye hâlâ bir tarım ülkesi görünümündedir. Nitekim 2003 yılı itibariyle tarımın GSMH içindeki payı Türkiye’de %11,7 iken, Avrupa Birliği’nde (AB) %2’ler civarındadır.

2.1.2. Dünyada Tarımsal Üretimin Temel Özellikleri

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesinde çok önemli bir role sahip olan tarım, zaman içerisinde toplumların ve devletlerin meydana gelmesine de sebep olmuştur. Şöyle ki; yerleşik hayata geçilmesiyle küçük yerleşim birimleri kurulmuştur. Bu yerleşim birimlerinde tarımsal üretimle elde edilen fazla ürünler, diğer birçok ihtiyacın

giderilmesi için mübadeleyi (değiş-tokuşu) geliştirmiş, bu da çiftçilik dışında yeni mesleklerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ayrıca bu mübadele sayesinde yetiştirilen ürün çeşidi artmış, bir coğrafi bölgede yetiştirilen ürün farklı bir coğrafi bölgede de görülür ve yetiştirilir olmuştur. Zamanla, üretim tekniklerindeki ilerlemeler sayesinde üretim miktarları günlük ihtiyaçtan daha fazla artarak arz fazlasının oluşmasına sebep olmuş, bu durum da endüstrileşmenin yolunu açmıştır.

Gelişmiş ülkeler tarımda entansif üretim tekniklerini kullanmak suretiyle üretimlerini hızlı bir şekilde arttırmış, bununla beraber, söz konusu ülkelerdeki nüfusun artış oranı tarımsal üretim artış oranının altında kalmıştır. Ancak dünya genelinde tarımsal üretimin belli başlı özellikleri tüm ülke coğrafyalarında benzerlikler göstermektedir. Örneğin; tarımda iş yaşantısı ile aile yaşantısı bir bütündür, yani insanlar günlerinin neredeyse tamamını aileleriyle birlikte tarımsal faaliyetlerle geçirirler. Üretim faaliyetleri ise; sıcaklık, yağmur gibi doğal koşullara doğrudan bağlıdır. Bundan ötürü de risk ve belirsizlikler oldukça fazladır. Üretim döngüsü kesintisiz olmasa da iş bölümü insanlar arasında oldukça yaygındır.

Ayrıca tarım faaliyetleri ile uğraşan çiftçilerin tamamı olmasa da genelinin eğitim düzeyi düşüktür. Bununla birlikte tarımsal faaliyetlerde azalan verimler kanunu geçerlidir. Bundan dolayı da aynı teknik koşullar geçerliken, belirli bir üretim düzeyinde kullanılan girdi miktarı artıkça üretilen ürün devamlı artmaz. Öncelikle göreceli olarak bir azalma meydana gelir (artış hızının azalması şeklinde), sonra da kesin bir azalma olur.

Bununla birlikte Avrupa Birliği ülkelerinde tarım sektöründe, kooperatifler büyük bir ağırlığa sahiptir. Bugün Avrupa Birliği genelinde bulunan toplam 125.000 birim kooperatifin, 32.000' i tarımsaldır. Toplam 70 milyon kooperatif ortağının ise 24 milyonu tarımsal kooperatif ortağıdır. Toplulukta 2006 yılı rakamlarına göre kooperatiflerin payı, tarımsal girdi sağlamada % 55, pazarlamada % 65 ve dış satımda % 50'den fazladır (Gültekin, 2006, s.2).

2.1.3. Türkiye' de Tarım ve Tarımsal Üretimin Temel Özellikleri

Anadolu topraklarında tarımsal faaliyetlerin tam olarak ne zaman başladığı bilinmemekle birlikte, Hititler' de tarım ve hayvancılığın ekonominin temel direğini

oluşturduğu yapılan kazı çalışmaları neticesinde ortaya çıkmıştır (Eğilmez, 2005, s. 22). Ülkemizde, Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda nüfusun % 85' i köylerde yaşayıp tarımla uğraşırken, % 1,9' u ticaretle ve % 2,1' lik kısmı ise sanayi kollarında çalışmakta idi. Ülke ekonomisinin gelişmesi için sadece tarımın yeterli olmayacağı, endüstrileşmenin de gerekli olduğu görüşünün yaygınlaşması ve devlet idarecilerinin de bunu benimsemesi neticesinde 1990' lı yıllara gelindiğinde kırsalda yaşayanların nüfusa oranı yaklaşık % 35' lere düşmüştür.

Türk tarımının bugünkü yapısı, yalnızca Osmanlı mirası değil, aynı zamanda bir asra yaklaşan Cumhuriyet dönemi tarımsal politikalarının bir sonucudur. Son otuz yıldır yaşanan hızlı tarımsal göçe karşın küçük aile işletmeciliğinin tarımda gösterdiği direnci, tarım dışı kesimlerin sunduğu iş olanaklarının sınırlılığına bağlayabiliriz. Tarım kesimi, söz konusu dönem boyunca sık sık ekonomik bunalıma giren Türkiye için bir "sosyal güvence" kaynağı olmuştur. Ekonomik bunalım dönemlerinde tarımdan gecekondulara akan "erzak kolileri" ve kentlerden tarıma doğru gerçekleşen "tersine göçler" sayesinde 2001 ve 2009 bunalımları çok fazla bir sosyal çalkantı yaşanmadan atlatılabilmektedir. Bu durum tarım kesiminin ekonomik olduğu kadar bir sosyal işlevinin olduğunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır. (Şahinöz, 2011, s. 16). Ülkemizde tarımsal üretim sektörü oldukça büyük bir ekonomik hacme sahip olmakla birlikte ekonomik anlamda ilerlemeye de çok farklı açılardan katkılar sağlamaktadır. Günümüzde bu sektörde istihdam edilen insan sayısının çalışan nüfusa oranı yaklaşık % 20 civarındadır. İstihdama sağladığı katkı dolayısıyla, üzerinde durulmaya değer önemli bir sektördür.

Ülkemizin de, kurulduğu yıllarda içinde bulunduğu azgelişmiş ülkelerde kalkınmanın ilk aşamasında tarım sektörü tipik olarak ekonomik faaliyetin en büyük kısmını oluşturmuştur. Hatta tarımın istihdamdaki payı çıktındaki payından yüksektir. Dolayısıyla tarımsal performansın, nüfusun büyük bir kısmının tarımda çalıştığı kesimin refah düzeyinin belirlenmesinde önemli bir rolü olmuştur (Taban ve Kar, 2016, s. 89). Ülkemizde aktif nüfusun gelişmiş ülkelere göre büyük oranda tarım sektöründe istihdam edilmesi gelişmişlik göstergesi açısından olumlu görünmese de, işsizliğin ciddi bir problem olduğu ülkemizde kırsal nüfusa istihdam sağlaması gelişme yolunda ülke insanına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir (Akder ve Kırıl, 2000, s. 4)

Tarımı ülke için kritik bir sektör yapan nüfusun beslenmesi, gıda güvenliği ve gelir dağılımına olan etkisi sebebiyle son yıllarda tarım, ülkemiz gündemindeki yerini

eskisinden daha çok meşgul etmektedir. Stratejik sektör olarak nitelendirilen tarımın geçmişten gelen bazı kronik sorunları vardır. Bunların başında tarımda faaliyet gösteren çiftçilerin veya işletmelerin yeterli sermayelerinin bulunmaması, arazilerin küçük ve parçalı olması, üretilen ürünlere pazar bulunması, girdi fiyatlarının yüksek olması ve dışa bağımlılık gelmektedir.

İşte bu noktada; bazı ülkelerde, sanayide ve hizmetlerde olduğu gibi tarımda da kamu işletmeciliği görülür; Türkiye’deki devlet üretme çiftliklerinde olduğu gibi, bu kamu girişimlerinin amacı, çiftçilere iyileştirilmiş tohum, damızlık hayvan gibi girdileri sağlamak, yeni üretim teknolojilerini öğretmektir. Bunların amacı piyasaya ürün arz etmek değildir; sanayi ya da hizmetler alanındaki amaçlarından farklı amaçlarla kurulmuşlardır. Tarımda kamu girişimciliği, daha çok üretim alanında değil de ürün pazarlaması alanında görülür (Kazgan, 2003, s. 12).

2.1.4. Tarım Sektöründe Finansman İhtiyacının Sebepleri

Finans ya da dilimizde daha sık kullanıldığı şekliyle finansman, işletmeler ve firmalar açısından “ihtiyaç duyulan fonların uygun şartlarda sağlanması ve etkin bir şekilde kullanılmasıyla ilgili faaliyetler” diye açıklanabilir (Mucuk, 2008, s. 43). Ülkemizde çoğunlukla aile işletmesi şeklinde faaliyet gösteren tarımsal yapılar diğer işletme türlerine göre daha fazla dış kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bunun sebebi; tarımsal ürünlerin elde edilmesinin doğa ve iklim şartlarına bağlı olarak uzun bir sürecin neticesinde elde edilmesinin sebep olduğu zaman uyumsuzluğudur (tarımsal işletmelerde sermaye devir hızının düşük olması şeklinde de ifade edilebilir). Örneğin buğday ekimi yapacak olan bir çiftçinin eylül-ekim ayları gibi tarımsal girdilere (mazot, gübre, tohum, vs) ihtiyacı olur, ürününü ise en iyi ihtimalle haziran veya temmuz ayında hasat ederek paraya çevirebilir. Yani çiftçi önce harcama yapar, yaklaşık 10 ay sonra ise emeğinin karşılığını alabilir. Buradaki harcamayı yapabilmek için de bir kaynağa ihtiyaç duyar. Bu kaynağa günümüzde “tarımsal kredi” ya da “tarım finansmanı” denilmektedir.

İşletmeler ister tarım işletmesi ister tarım dışı işletme olsun bu tür işletmelerin temel fonksiyonları pazarlama ve üretimdir. Ancak zamanla bu iki fonksiyonun işletmelerin temel başarısı üzerinde yeterli olmadığı bu iki temel fonksiyonun yanında işletmelerin iyi bir performans elde edebilmesi için finansman fonksiyonunun da işletmelerde önemli bir role sahip olduğu sonucuna varılmıştır (Çetin, 2008, s. 55). Zira

kaynakları verimli kullanamayan işletmeler ya büyüyemezler ya da daha kötüsü ayakta kalamazlar, başka bir deyişle varlıklarını idame ettiremezler. Finansman, işletmelerin hayatlarını ve çalışmalarını sürdürebilmesi için gerekli olan parasal kaynakların bütünüdür.

Küçük aile işletmelerinin egemen olduğu çok parçalı tarım arazileri ve teknolojiden yeterli düzeyde yararlanılmamasından dolayı verimliliğin düşük düzeylerde olduğu Türkiye'deki tarım işletmelerinde, eksik kalmış sermaye unsurlarını ve bunların dağılımındaki dengesizliği gidermede kullanılan en önemli araçlardan birisi tarımsal kredilerdir (Bülbül vd., 1995, s. 1073). Bu tarımsal krediler sayesinde ekonomideki olumsuzlukların önüne geçmek isteyen devlet; tarımsal ürün fiyatlarındaki istikrarsızlığı azaltmak, üreticilerin düşük olan gelir düzeyini iyileştirmek, tarımsal üretimi ülke çıkarları açısından yönlendirmek, tüketicilerin menfaatlerini korumak vb. amaçlarla tarımsal ürünlere müdahale etmekte, mali desteklerde bulunmaktadır (Dinler, 1993, s. 246).

Tarım işletmelerinin sayıca fazla, bölünmüş ve küçük arazilerden oluşuyor olması, miras yoluyla kalan arazilerin aile fertleri arasında paylaşımı yoluyla arazilerin daha da küçük parçalara ayrılması, elde edilen gelirin bölüşümü sebebiyle tarımsal işletmelerin yapısı kronik olarak küçülme eğilimindedir. Türkiye'de 1950 yılında 2.274.675 olan işletme sayısı, 1970 yılında 3.058.900'e 1980 yılında 3.558.815'e ulaşmıştır. Türkiye' de 1961 yılından bu yana T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından arazi toplulaştırması çalışması yürütülmektedir (TEPGE, 2012, s. 4).

1970' li yıllarda dünya genelindeki hükümetler öncelikli olarak bireyler arasındaki finansal işlemlerle ilgiliyken, daha sonraları nihayet politika konusu olarak tarımsal kredilerle de ilgilenmeye başladılar. Çiftçilerin yeterli miktarda kredi almasını sağlama hususu, hemen hemen tüm hükümetlerce ciddi bir sorun olarak görülmüştür. Kredi üzerindeki politika etkisinin kapsamı ülkeye göre farklılıklar göstermektedir, ancak dünyadaki her hükümet kırsal finans sektörüne müdahale etmiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki hükümetler, ticari bankaların tarım sektörüne borç vermedeki yetersiz hacimlerinden dolayı, aşırı faiz oranları ve kayıt dışı krediler piyasasında ise sınırlı miktarda kredi fonlarının bulunması sebebiyle tarım sektörüne müdahaleyi kendilerinde bir hak olarak görmüşlerdir (Norton, 2003, s. 278).

Tarım politikalarının en önemli bölümünü oluşturan kredi, tarım sektörünün gelişmesinde temel faktörlerden birini oluşturmaktadır. Kar marjının düşük ve belli dönemde girdi kullanımının gerekli olduğu dikkate alındığında; tarımsal kredinin faiz oranının düşük olması, zamanında ve yeterli miktarda kolaylıkla kullanılması gibi özelliklerinin bulunmasının üreticiler için büyük önemi vardır. Genellikle tarımsal işletmelerin sermaye eksikliklerinin değerlendirilmesini sağlayan kredilerin kullanımı, üreticinin ödeme gücü ile alacağı kararlara bağlı olarak değişmektedir (Özçelik vd., 1999, s. 4).

Türkiye 20. yüzyılın son çeyreğini ulusal tarım politikalarının oluşturulduğu, tarımın geliştirildiği, planlı, araştırmaya ve geliştirmeye önem veren, teknolojinin yoğun olarak kullanıldığı bir dönem olarak değerlendirememiştir. Uygulanan yanlış politikalarla, günlük tedbirlerle, tarım ürünü ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Tarım sektöründe gelir seviyesinin düşük, nüfus artış hızının yüksek olması ve işletme yapılarının ekonomik çalışmaya uygun olmaması ülkemizde tarımsal desteklemeleri zorunlu kılmaktadır (Aysu, 2002, s. 33). Bu sebeple parçalı tarım arazilerinin birleştirilmesi ve kooperatifçiliğin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

2.2. Tarımsal Üretimin Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Önemi

Ülkemiz topraklarındaki başlıca ekonomik faaliyet kolları; sanayi, ticaret ve tarımdır. Bunların dışında bir de hizmet sektörü vardır ve bu sektör diğer üçü ile iç içe girmiş durumdadır. Tarımsal ürünlerin hammadde olarak kullanılması hem hizmet sektörünü hem de sanayi endüstrisini önemli ölçüde etkilemektedir. Türkiye'deki sanayi tesislerinin birçoğunun tarımsal ürünleri hammadde olarak kullanması endüstrinin gelişmesinde önemli roller üstlenmiştir. Ülkemizdeki sanayileşme ve kentleşmeye bağlı olarak tarımın ekonomi içindeki payı göreceli olarak azalmıştır, bu durum tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de sanayileşmenin daha ağır basması sonucu meydana gelmiştir. Ülke ekonomisi hangi gelişmişlik düzeyinde olursa olsun, tarım ekonomi içindeki yerini ve önemini daima korumuştur. Bu nedenle, tarım sektörünün Türkiye ekonomisindeki yerinin nüfus, işgücü ve istihdam, beslenme, tarımsal üretimin sanayideki yeri, milli gelir ve ödemeler dengesi bakımından açıklanması yararlı olacaktır.

2.2.1. İşgücü ve Nüfusun Tarımsal Üretim Aşamalarında İstihdam Yönünden Önemi

Nüfus bütün ülkelerde sosyo-ekonomik hayatın temel unsurudur. Ekonomik olayların meydana gelmesinde, gelişmesinde, hız kazanmasında insan faktörünün katkısı olduğu bir gerçektir. Nüfus hem bütün sektörler için işgücü arzı kaynağı oluşturmakta, hem de çeşitli sektörlerin ürettiği mal ve hizmetleri tüketmektedir (Erkuş vd., 1995, s.9). Bundan dolayı Türkiye’de tarımsal üretim 1970’li yılların ilk yarısına kadar, GSMH’deki payı ve ekonominin büyümesine katkısı, ihracat gelirinin dörtte üçüne yakın bir bölümünü sağlaması açısından önemini korumuş ve bütün hükümetlerce çeşitli politikalar yoluyla korunmuştur (Kazgan, 2003, s. 363). Ülkemizdeki tarımdan geçimini sağlayan nüfusun fazla olması, nüfusun hızla artması, tarıma elverişli alanların bulunması gibi temel sebeplerden dolayı ekonomide tarım çok önemli bir parametre konumundadır.

Tablo 1.

Türkiye’de Kırsal, Kentsel ve Toplam Nüfusun Yıllara Göre Değişimi (1927-2016)

Sayım Dönemleri	Kentsel Nüfus	Oran (%)	Kırsal Nüfus	Oran (%)	Toplam
1927	3.305.879	24,2	10.342.391	75,8	13.648.270
1935	3.802.642	23,5	12.355.376	76,5	16.158.018
1940	4.346.249	24,4	13.474.701	75,6	17.820.950
1945	4.687.102	24,9	14.103.072	75,1	18.790.174
1950	5.244.337	25,0	15.702.851	75,0	20.947.188
1955	6.927.343	28,8	17.137.420	71,2	24.064.763
1960	8.859.731	31,9	18.895.089	68,1	27.754.820
1965	10.805.817	34,4	20.585.604	65,6	31.391.421
1970	13.691.101	38,5	21.914.075	61,6	35.605.176
1975	16.869.068	41,2	23.478.651	58,2	40.347.719
1980	19.645.007	43,9	25.091.950	56,1	44.736.957
1985	26.865.757	53,0	23.798.701	46,9	50.664.458
1990	33.326.351	59,0	23.149.684	41,0	56.473.035
2000	44.006.274	64,9	23.797.653	35,1	67.803.927
2007	49.747.859	70,5	20.838.397	29,5	70.586.256
2012	58.448.431	77,3	17.178.953	22,7	75.627.384
2016	73.669.126	92,3	6.145.745	7,7	79.814.871

Kaynak : (TÜİK, 2017).

Yukarıdaki tablo ülkemizdeki kentsel ve kırsal nüfusun yıllara göre değişimini göstermektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleştirilen 1927 yılı nüfus sayımı (ilk nüfus sayımı) verileri baz alınmış olup, bu yılda kırsal nüfus oranının yaklaşık % 76 olduğu görülmekte iken, İkinci Dünya Savaşı sonrası meydana gelen ekonomik gelişmelere paralel olarak kırsalda yaşayan nüfusun hızlı bir şekilde kentlere doğru kaydığı gözlenmektedir. Kırsal nüfustaki oransal düşüş, göç ve şehirleşmenin yanı sıra tarım işletmelerindeki mekanizasyonla da yakından ilgilidir. Ayrıca teknolojiye baş döndüren gelişmeler ve ulaşım ağlarının gelişmesi de 2000’li yıllardan sonra bu düşüşte etkili olmuştur. Tüm bunların yanı sıra sektörler arası işgücü transferleri ve istihdamdaki dönüşümler de ülke ekonomilerinin görünümünü yansıtan birer ayna niteliğindeki olgulardır. İstihdamın sektörler itibariyle dağılımı, ülkelerin ekonomik refah seviyelerini yansıtan önemli göstergelerden birisidir.

İstihdamın ekonomik gelişmeye bağlı olarak değişimini açıklayan “üç sektör kanununa” göre; ekonomik gelişme aşamasına geçilmesiyle beraber tarım sektörünün payı azalırken, sanayi sektörünün payı sürekli olarak artar. Hizmetler sektörünün payı ise sürekli artış eğiliminde olur (Aydemir, 2013). Tablo 2’ de de görüleceği üzere, ülkemizde tarımsal üretim sektörünün payı halen olması gerekenden yüksek seviyelerde seyrederken, endüstri sektöründe pozitif bir artış yaşanmamıştır. Endüstri sektöründe gerektiği kadar istihdam oluşturulamaması sonucu hizmet sektörünün kontrolsüz bir şekilde yükselerek son yıllarda % 50’lere ulaşmış olduğu gözlenmektedir. Çağımızın refah düzeyi yüksek ülkelerinde, özellikle Avrupa Birliği ülkelerinde, üç sektör teorisinin tam olarak işlediği, toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün istihdamdaki payının % 3-4 seviyesinde olduğu, sanayinin payının % 25-30, hizmetler sektörünün payının ise % 65-70 seviyesinde olduğu görülmektedir.

Tablo 2.

Türkiye’nin (Temmuz 2018 Verileriyle) İş Gücü Yapısı

Sektör Adı	(Temmuz 2018)	(Eylül 2012)	(Eylül 2011)
Hizmet Sektörü (%)	53,9	48,5	47,2
İnşaat Sektörü (%)	6,9	7,4	7,6
Sanayi Sektörü (%)	19,5	18,6	19
Tarım Sektörü (%)	19,7	25,5	26,2
TOPLAM (%)	100	100	100

Kaynak : (TÜİK, 2018).

Bununla birlikte ülkemizde 1950’li yıllarda başlayan ve halen devam eden kırsaldan şehre göç süreci ivme kazanarak sürmektedir. Köylerde; tarımla meşgul olan nüfusun artış hızının daha düşük seviyede kalan ya da stabil olan tarım arazisi artış miktarı ile karşılanamaması sebebi ile, bir başka deyişle çoğalan nüfusun aynı oranda artış göstermeyen tarım arazisine yapmış olduğu baskı nedeniyle ve ayrıca tarımın mekanizasyonu (makineleşmesi) kırsal alanda işgücü fazlasına sebep olmuştur. Tarımdaki işgücü fazlası köyden şehre göç hareketlerini itekleyen en önemli sebep haline gelmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu bilgilerine göre, 1927 yılında yaklaşık % 76 olan kırsal nüfus, 2012 yılında azalmakla birlikte halen % 23’ e yakın bir orandadır. 85 yıllık dönemde kent nüfusu yaklaşık 18 kat artarken, kırsal nüfus ise yaklaşık 2 kat artış göstermiştir. Şüphesiz, bu vaziyette, köyden şehre göçün payı çok büyüktür.

Tarımda ileri teknolojinin uygulandığı ülkelerde işgücüne olan gereksinim de az olmaktadır. Bu ülkelerde sanayi kesimi ve sanayiye dayalı hizmetler sektöründe, tarıma oranla daha fazla işgücü istihdam edilmektedir (Bülbül v.d., 1995, s.12). Ülkemizde ise nüfus artış oranının gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek seyretmesi ve bu genç nüfusun tarım sektöründe istihdam edilememesi sorunu mevsimlik ve gizli işsizlik problemini meydana getirmektedir, bu problemin çözümü ise kısa vadede buradaki işgücünün diğer sektörlerde istihdam edilmesidir. Uzun vadede ise sorunun çözümü için tarımda nüfus ve işgücü planlaması yapılmalıdır.

Diğer taraftan, sanayi ve hizmet sektörünün kentlerde artarak devam eden işgücü ihtiyacı da, kırsalda yaşayanlar açısından şehre göç etmeyi bir cazibe sebebi olarak hızlandırmıştır. Endüstri ve hizmet sektörlerinin işgücü ihtiyacı dışında, köyden şehre göçü artıran diğer unsurlar; köylerde yoksulluğun daha fazla oranda olması, tarım harici alanlarda yeterli istihdam olanaklarının bulunmaması, sulu tarım imkânlarının yetersiz olması, tarımsal toprakların küçük ve parçalı olması, kırsaldaki sosyal ve fiziki altyapı eksiklikleri ile temel kamusal ihtiyaçlara düzenli erişimin elde edilememesi gibi sebepler gösterilebilir.

2.2.2. Tarımsal Üretimin Beslenme Açısından Önemi

Dengesiz ve yetersiz beslenme, insan sağlığını, dolayısıyla da toplum sağlığını negatif olarak etkilemektedir. Sıhatsız bir toplum yapısıyla gelişmiş ülkeler düzeyini

yakalamak mümkün değildir. Günümüzde bazı ülkelerde halen insanlar açlıktan dolayı hayatını kaybetmektedir. Bu açıdan tarımı ele aldığımızda önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Ülkemiz 1980’li yıllara kadar kendi kendine yetebilen bir üretim düzeyine sahipken son yıllardaki hızlı nüfus artışı, çiftçi sayısındaki düşüş ve ekilip dikilen arazi miktarındaki azalışlar sebebiyle ithal tarım ürünlerine de ihtiyaç duyan bir ülke konumuna gelmiştir.

Tablo 3.

Çiftçi Kayıt Sisteminde Kayıtlı Çiftçi Sayısı ve Alan

Yıllar	Çiftçi Sayısı	Alan (da)
2002	2.588.666	164.960.373
2003	2.765.287	167.346.718
2004	2.745.424	167.099.180
2005	2.679.737	165.826.141
2006	2.609.723	164.930.261
2007	2.613.234	167.277.814
2008	2.380.284	157.694.645
2009	2.328.731	154.360.407
2010	2.318.506	156.309.390
2011	2.292.380	152.048.523
2012	2.214.537	153.449.052
2013	2.183.270	147.293.244
2014	2.206.874	149.276.892
2015	2.197.319	148.004.195
2016	2.267.176	147.858.630
2017	2.132.491	148.702.081

Kaynak : (TÜİK, 2017)

Tablo 2’ deki verilerde 2002 yılından 2017 yılına kadar ülkemizdeki tarımla uğraşan çiftçi sayısını ve ekilip dikilen arazi miktarını görmekteyiz. Tabloya göre 16 yıllık süreçte çiftçilikle geçimini sağlayan insan sayısı yaklaşık % 18, faal olarak ekilip dikilen alan miktarı ise yaklaşık % 10 oranında azalmıştır. Sayısal olarak verilere ilk baktığımızda negatif yönlü bir seyir görmekteyiz, ancak tablo 3’teki rakamlarla birlikte ele aldığımızda tarımsal üretim miktarlarının tablo 2’deki durumun aksine pozitif olduğunu görürüz. Bu durumun en temel sebebi üretimdeki verimlilik artışıdır.

Tablo 4.

Bazı Tarla Bitkileri Ekiliş Alanı ve Üretim Miktarları

Ürünler	Ekim Alanı (1000 ha)								Üretim (1000 ton)							
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Buğday	8103	8096	7529	7773	7919	7867	7672	7669	19660	21800	20100	22050	19000	22600	20600	21500
Arpa	3040	2859	2749	2721	2787	2784	2740	2424	7240	7600	7100	7900	6300	8000	6700	7100
Çavdar	141	128	143	138	115	112	115	101	366	366	370	365	300	330	300	320
Yulaf	88	86	89	93	94	103	99	113	204	218	210	235	210	250	225	250
Çeltik	99	99	120	111	111	116	116	110	860	900	880	900	830	920	920	900
Aspir	14	13	16	29	44	43	40	27	26	18	20	45	62	70	58	50
Ayçiçeği	641	656	605	610	657	685	720	780	1320	1335	1370	1523	1638	1681	1671	1964
Mısır	594	589	623	660	659	688	680	639	4310	4200	4600	5900	5950	6400	6400	5900
Kolza	31	27	30	31	32	35	35	17	106	91	110	102	110	120	125	60
Fasulye	103	95	93	85	91	94	90	90	213	201	200	195	215	235	235	239
Pamuk	481	542	488	451	468	434	416	502	2150	2580	2320	2250	2350	2050	2100	2450
Mercimek	234	215	237	281	250	224	252	293	447	405	438	417	345	360	365	430
Nohut	456	446	416	424	389	359	360	395	531	487	518	506	450	460	455	470
Patates	139	145	174	126	130	154	145	143	4513	4613	4795	3948	4166	4760	4750	4800
Soğan	63	66	73	62	60	58	60	58	1900	2141	1736	1905	1790	1879	2121	2132
Soya	23	26	32	43	34	37	38	32	87	102	122	180	150	161	165	140
Ş.Pancarı	329	297	281	291	289	274	322	339	17942	16126	15000	16489	16743	16023	19465	20828
Tütün	81	77	108	133	99	92	93	55	55	45	73	90	75	68	70	80
Çay	76	76	76	76	76	76	76	82	1306	1231	1250	1180	1266	1328	1350	1300

Kaynak : (TÜİK, 2017)

Ülkeler, kendi ekonomik durumlarına göre ve sanayileşme hızlarına göre, bazı sektörleri koruyup geliştirmektedirler. Aynı zamanda tarım sektöründe, dünyada lider olmanın yollarını aramaktadırlar. Özellikle gelişmiş ülkeler bu amaç doğrultusunda, tarım sektörünü, garanti altına almak için tarım sektörüne destekler sağlarlar. Tarımın Türkiye ekonomisindeki payı, sanayi ve hizmetler sektöründe meydana gelen gelişmelerle, giderek azalmasına rağmen ulusal gelir içindeki önemini korumaktadır (Uzun vd. , 2010, s. 602). Geçmişten günümüze ülkemizde hususi mülkiyete dayalı küçük ve orta boyutta aile işletmelerinin egemen olduğu tarımsal bir yapılanma vardı, ancak son yıllarda özellikle canlı havyan varlığında yaşanan sıkıntılardan sonra sektör dışından birçok özel firma devlet destekleriyle büyükbaş hayvancılık faaliyetine başlamıştır. Bu da geleneksel yapının değişime uğrama sürecini başlatmış, tarımın bir endüstri olarak görülmesi ve stratejik öneminin daha iyi anlaşılmasına sebep olmuştur.

Tarım sektörü, Gayri Safi Milli Hâsılaya (GSMH) ve istihdama katkı sunması, endüstri sektörünün hammadde ihtiyacını gidermesi, ihracata direkt ve indirekt katkıda bulunması, ödemeler bilançosu üzerinde pozitif etkiler sağlaması nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Tarımın bu şekilde ekonomik öneminin yanında aynı zamanda sosyal, bölgesel, kültürel, ekolojik ve insan sağlığının korunması yönünde de büyük bir toplumsal öneme sahiptir (TÜİK, 2008, s. 5).

2.2.3. Tarımın Sanayideki Önemi

Ülkemizde imalat sanayi içinde tarımsal üretime dayalı endüstri, ağırlıklı konumunu halen korumaktadır. Bu endüstrilerin hammaddesinin neredeyse tamamını karşılayan tarım sektörü ekonominin vazgeçilmez bir bütünüdür. Ülkemizde tarımın GSYİH içindeki payı % 8' in biraz üzerinde iken, gelişmiş ülkelerde (örn: Amerika, Almanya, İngiltere) % 2 dolaylarında, gelişmekte olan ülke bazı ülkelerde ise (örn: Hindistan, Pakistan) % 30'lar civarındadır. Ayrıca tarıma dayalı sanayi ürünleri ihracatı, toplam ihracatımız içerisinde önemli bir yer tutmaktadır ve bundan dolayı ülkemize önemli miktarlarda döviz girdisi sağlanmaktadır. Böylece, sınaî gelişmede kullanılacak sermaye mallarının ithalatını finanse edecek miktarda döviz de kazanılmış olur.

Tarımla iç içe geçmiş endüstri, tarım ürünlerini işleyerek ya da yarı işlenmiş hale getirerek artı bir değer meydana getirir. Endüstri, daha da gelişmesi için gerekli insan gücünü yukarıda da bahsetmiş olduğumuz gibi tarımdaki âtil vaziyetteki işgücünden

temin eder. Ayrıca, tarım için üretimde yapan tarım sanayiinin (zirai ilaç, gübre, tarımsal alet ve makinalar v.b) emtialarının tamamı tarım sektörüne yöneliktir. Böyle olması sonucunda da devamlı bir katma değer oluşturulmaktadır.

Tablo 5.

Tarıma Dayalı Sanayide Oluşan Katma Değer (Milyar TL)

Yıllar	2013	%	2014	%	2015	%	2016	%
Gıda-İçki	239.572	34,6	213.368	29,9	246.060	29,6	267.942	33,5
Tütün	58.312	8,4	30.044	4,1	49.804	6,0	60.608	7,6
Tekstil- Giyim	334.346	48,3	414.808	56,4	439.902	52,9	396.040	49,5
Deri	10.602	1,5	17.570	2,4	17.184	2,1	13.844	1,7
Orman	10.818	1,6	14.444	2,0	16.194	1,9	18.776	2,3
Kağıt	38.516	5,6	44.658	6,1	62.416	7,5	42.654	5,3
TOPLAM	692.166	100	734.892	100	831.560	100	799.864	100

Kaynak: TÜİK, Yıllık İmalat Sanayi İstatistikleri 2017, Ankara.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi; 2013 yılında meydana gelen reel katma değer 692 trilyon 166 milyar TL iken, aradan geçen üç yıllık süre zarfında katma değer, 2016 yılında 799 trilyon 864 milyar TL'ye yükselmiştir. En çok katma değer oluşturan tali sektör ise giyim ve tekstil sektörü olmuştur. Bunu gıda-alkollü içecek sektörü takip etmektedir.

Bununla birlikte tarımsal üretim hacmi, ekonomik gelişmeyle birlikte miktar olarak artarken, tarımsal gelir de artmakta, buna karşın tarımsal gelirin ulusal gelir içindeki nispi payı azalmaktadır. Bu sonuca yol açan en temel etken tarımsal ürünlerin, talebinin gelir esnekliğinin düşük olmasıdır. Özellikle besin mallarının talebinin gelir esnekliğinin birden küçük, buna karşılık tarım dışı malların birden büyük olması, tarım dışı sektörlerin büyüme hızının tarım sektörünün büyüme hızından daha büyük olması sonucunu vermektedir (Dinler, 2000, s. 83).

2.2.4. Milli Gelir Açısından Tarımın Yeri

Milli gelir, bir ülkedeki tüm sektörlerin bir takvim yılı içerisinde ürettikleri mal ve hizmetlerin maddi (mali) karşılığı olarak tanımlanmaktadır. Milli gelirin tahmininde esas alınan gayrisafi milli hâsıla ise, bir ülkede bir takvim yılı içerisinde

Üretilen mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları ile hesaplanan parasal toplamıdır. Milli geliri meydana getiren faaliyet kolları; tarım, sanayi, ticaret ve hizmet sektörüdür. Sektörlere göre milli gelirin payı incelendiğinde, tarımın marjının zaman içerisinde azaldığı, sanayi ve hizmet sektörünün ise çoğaldığı gözlenmektedir. Ancak Türkiye’ de sanayinin büyük bir kısmının tarıma dayalı endüstri kuruluşları olması, tarımın halen milli ekonomiye faydasının önemli olduğunu göstermektedir. Tarıma dayalı sanayi dallarını; gıda, dokuma ve giyim, deri ve deri mamulleri, orman ürünleri ve alkol-tütün mamulleri sanayisi şeklinde ifade edebiliriz.

Bununla birlikte, tarımsal üretim hacmindeki pozitif yönlü değişimler, ekonomik gelişmeyle beraber miktar olarak artan üretim sebebiyle tarımsal geliri de artırmaktadır. Ancak bu durum tarımsal gelirin milli gelir içindeki göreceli payının azalması sonucunu değiştirmemektedir. Bu sonuca yol açan en temel etken tarımsal ürünler talebinin gelir esnekliğinin düşük olmasıdır. Bir ekonomide tarım sektörünün milli gelir içindeki payının ekonomik gelişme sürecinin ilerlemesiyle birlikte azalmasına yol açan diğer etkenler ise; tarım dışı kesimlerde yeni ürünler üretiminin hızla artması, azalan verimler yasaının tarımda kaçınılmaz olması ve ekonomik gelişme ile birlikte sermayenin emek ve toprağa oranla daha bol, dolayısıyla da daha ucuz faktör haline gelmesi olarak sıralanabilir.

Özellikle besin mallarının talebinin gelir esnekliğinin birden küçük, buna karşılık tarım dışı malların birden büyük olması, tarım dışı sektörlerin büyüme hızının tarım sektörünün büyüme hızından daha büyük olması sonucunu vermektedir (Dinler, 2000, s. 83). Ekonomik gelişme süreci devam eden Türkiye’de de tarım sektörünün GSMH içindeki nispi payının giderek azaldığı görülmektedir. Ancak, Türkiye’de tarım dışı sektörlerin özellikle de endüstriyel sektörün büyüme hızını tarımsal malların talebinin gelir esnekliği ile açıklamak oldukça güçtür. Çünkü hızlı nüfus artışının yaşandığı ülkemizde gıda malları talebinin gelir esnekliği görece yüksektir. Bu yüzden, tarımın endüstriye göre daha yavaş büyümesine neden olarak, tarımda kullanılan üretim teknolojisinin geriliği ve endüstrileşmeyi özendirici politikaların izlenmesi gösterilebilir (Dinler, 2000, s. 89).

Tablo 6.

Seçilmiş Bazı Ülkelerde Sektörel Katma Değer (GSYİH'nın %'si Olarak), 2016

Ülkeler	Tarım	Sanayi	Hizmetler
Bangladeş	13,41	27,75	53,48
Kamboçya	23,38	30,88	39,67
Etiyopya	34,00	22,90	36,92
Gana	19,70	30,78	42,35
Malawi	26,10	14,35	52,43
Mali	38,35	18,12	37,55
Nepal	26,24	13,40	51,60
Nijerya	20,85	22,32	55,80
Ruanda	30,96	15,77	46,38
Sierra Leone	60,28	5,16	32,38
Uganda	24,58	20,34	47,11
Düşük Gelir Grubu Ülkeler	25,24	25,39	40,14
Sahra Altı-Afrika	15,81	25,18	52,20
Orta Gelir Grubu	8,39	32,11	53,95
Türkiye	6,08	29,16	53,37
Doğu Asya ve Pasifik	8,72	39,58	51,16
Latin Amerika ve Karayipler	4,65	23,89	60,83
Dünya	3,54	25,39	65,04

Kaynak: World Bank, World Development Report 2016, selected indicators.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere; ülkemizdeki tarımsal faaliyetlerin GSMH içerisindeki payının göreceli olarak azalma eğiliminde olmasına karşın, özellikle gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında halen bir tarım ülkesi görünümünde olduğumuz aşikârdır. Türkiye’de 2016 yılı Aralık ayı itibariyle tarımın GSMH içindeki marjı %6,08 iken, Avrupa Birliği’nde (AB) ve diğer gelişmiş ülkelerde %2’ler civarında olması bunun en somut göstergesidir.

Ayrıca tarımın iktisadi gelişmeye ürün katkısına yönelik olarak şöyle bir genelleme de yapılabiliriz; “bir ülkede tarımın milli gelir içindeki payı ne kadar büyükse ve tarım sektörünün nisbî gelişme hızı ne kadar yüksekse, tarımın o ülkenin ekonomik gelişmesine ürün katkısı o kadar fazla; bu değişkenler ne kadar küçükse o kadar az olacaktır” (Kazgan, 1966: s. 251).

2.2.5. Ödemeler Dengesi Bakımından Tarımın Yeri

Yıllık ihracat değerinin yıllık ithalat değerinden daha büyük olduğu durumlarda ülke ekonomisinde pozitif bir seyir olduğu anlaşılır. Ancak ülkemizde bu tablo genelde negatif yönlüdür. Ülkemizin hizmet ve sermaye görünümü pozitif yönlü olsa da, ticaret bilançosu açığını kapatmaya yetmemektedir. Bu durum birçok gelişme aşamasında olan ülke için de geçerlidir.

Tarımsal üretimin ithalat ve ihracat ile olan ilişkisini ele alacak olursak, ihracatın çeşitli sektörlerle dağılımında tarımsal ürünlerin payı yıllar itibariyle; 1950' de % 88, 1970' te % 76, 2000' de % 63 ve 2012 yılında ise % 4,4 olduğu, ithalatın sektörlere göre dağılımında tarımsal ürünlerin payının ise, 1950' de % 0,1, 1970' te % 3,1 ve 2012' de de % 3,3 olduğu görülmektedir. 1950' li yıllardan 1980' li yıllara kadar, Türkiye'nin ihracat gelirlerinin önemli bir kısmı tarımsal malların ihracatından kaynaklanmıştır. 1950 yılında ülkenin toplam ihracatında tarımın payı % 88 civarında iken, bu oran sanayileşme süreciyle birlikte 1980' de %57,4' e gerilemiştir. Zamanla tarımın toplam ihracat gelirleri içerisindeki payı daha da azalmış, son yıllarda % 4' lere kadar düşmüştür. 1980'li yıllarla birlikte uygulanan yeni ekonomik program nedeniyle toplam ihraç gelirleri içinde sınai ürünlerin ihracının payının tarımsal ürün ihracatını aşmaya başladığı görülmüştür.

Tablo 7.

Türkiye' de Tarım Ürünleri Dış Ticareti (Milyon Dolar)

Yıllar	İhracat	İthalat	Tarım Dış Ticaret Dengesi
2000	3.856	4.156	-300
2001	4.349	3.081	1.269
2002	4.052	3.995	57
2003	5.257	5.265	-8
2004	6.501	6.059	442
2005	8.309	6.481	1.829
2006	8.634	7.286	1.348
2007	9.769	9.812	-43
2008	11.474	12.038	-1.564
2009	11.191	9.631	1.559
2010	12.664	12.881	-216
2011	15.279	17.574	-2.295
2012	15.994	16.371	-376
2013	17.739	16.916	823
2014	18.753	18.061	693
2015	16.348	12.400	3.948

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2015) ve TİM datalarından yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tablo 6' da da görüleceği gibi Türkiye (2000 yılına kadar tarım ürünleri dış ticaretinde net ihracatçı konumunu sürdürmüşken) 2000 yılında tarım ürünleri dış ticareti ülke tarihinde ilk kez açık vermiştir. 2001 ve 2002 yıllarını ise fazlayla kapatan tarım ürünleri dış ticaret dengesi 2003 yılında da açık vermiştir. Bazı yıllar mevsimsel ve konjonktürel etkilerin de etkisiyle açık verilmiş olsa da 1990 sonrası dönemde küreselleşme süreciyle birlikte Türkiye'nin, ürün fazlası bulunan gelişmiş ülkeler için önemli bir tarım ürünleri pazarı haline geldiğini söylemek mümkündür.

Son yıllarda elde edilen verilere göre; ülkemizin toplam ithalatı, toplam ihracatına göre daha yüksek oranda artıp ödemeler dengesi açıklarının büyümesine neden olurken, diğer taraftan da tarıma yönelik uygulanan politikalar sonucunda tarımsal üretim artış hızı düşmüş, bunun sonucunda ise tarımsal ürünlerin ihracat içerisindeki payı azalmıştır.

2.2.6. Tarımın Ekonomik Kalkınmadaki Yeri

Teknolojideki akıl almaz hızdaki ilerlemeler, bu ilerlemenin sanayi ve endüstride meydana getirdiği üretim artışları ve kar maksimizasyonu bağlamındaki faydalarına rağmen tarımsal üretim ülkeler için hala hayati öneme sahip, vazgeçilemez bir sektördür. Tarım sektörünün vazgeçilmez olmasının nedenlerinden biri de ekonomik kalkınma üzerindeki etkisidir. Tarımsal gelişmişlik düzeyi ekonomik gelişme ile doğru orantılıdır. Tarım, sadece kalkınma aşamasındaki ülkelerde değil, gelişmiş ülkelerin ekonomik özgürlüklerini devam ettirebilmelerinde de göz önüne alınması gereken stratejik bir faaliyet alanıdır.

Ekonomik kalkınmanın ilk evrelerinde güçlü ve zengin bir tarımsal üretime sahip olmak önem taşımaktadır. Sınai kalkınma tarımsal kalkınma ile birlikte yürütülebilir; fakat tarımsal kalkınmadan önce başlaması nadirdir (Doll ve Orazem, 2005, s. 423). Bundan dolayı, tarımla uğraşan insanların kendi geçimlik tüketiminin azalması ve üretimin piyasaya yönelmesiyle, diğer üretim kesimlerinden satın aldığı girdilerin üretim değerine oranının yükselmesi, ihraç edilen ürünlerin artarak döviz gelirinin ve ithal imkânlarının artmasına ve bununla da üretim katkısının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu durumdan yararlanan üreticinin tüketim malları satın alması ise istenilen piyasa katkısının oluşması açısından olumlu bir gelişme olarak göze çarpmaktadır (Kazgan, 2003, s. 209).

Gelişmekte olan ülkelerde, gelir arttıkça gelirden gıda ürünlerine, doğal olarak da tarım ürünlerine ayrılan pay giderek azalmaktadır. Tarım ürünleri talebi ikinci gerileme sürecini ise, gıda ürünleri üretimi aşamasında yaşamaktadır. Tüketicinin talep ettiği gıda ürünleri içerisinde gıda sanayilerinin payı artarken tarım kesiminin payı azalmaktadır. Ekonomik gelişme sürecinde yaşanan bu olguya "Malassis Etkisi" denilmektedir (Şahinöz, 2011, s. 43). Bu etkiyle birlikte tarım sektörünün ekonomik kalkınma düzeyi üzerinde daha farklı alanlarda birden çok etkisinin olduğu da bilinmektedir. Bu etkilerden biri tarımsal üretimin toplam hâsıla üzerindeki etkisidir. Üretilen tarımsal ürünlerin değerlerinin parasal olarak ifade edilmesi anlamına gelen tarımsal hâsıla terimi; GSYİH içerisinde ele alındığında ülkemiz için ne derece büyük bir öneme haiz olduğu daha net anlaşılmaktadır. Türkiye’de son yıllarda tarımın GSYİH içindeki payı ortalama % 8 civarında olmuştur. Ayrıca tarımın kalkınma üzerindeki tali

ya da dolaylı etkisi de diyebileceğimiz bir diğer etkisi ise hayvancılık için gerekli olan yem ihtiyacının karşılanmasına olan katkısıdır.

Tarımsal üretimin ekonomik kalkınma üzerindeki diğer bir etkisi de ithalat ve ihracata olan katkısıdır, bir başka deyişle dış ticaret içindeki yeridir. Tablo 7' deki tarımsal ürünleri göz önüne aldığımızda, ülkemiz ihracatında mısır, meyve, sebze, fındık, tahıl, üzüm, kayısı ve yağ bitkileri gibi ürünlerin ihracatta önemli yer tuttuğu görülmektedir. Bununla birlikte tarihsel süreçte de Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarımsal ürün ihracatı toplam ihracatın içindeki en ağır basan kalem olmuştur.

Tablo 8.

Türkiye' de 2017 Yılında İhracatı En Çok Yapılan Organik Ürünler

2017 YILINDA İHRACATI EN ÇOK YAPILAN ORGANİK ÜRÜNLER				
ÜRÜN ADI	MİKTAR (Ton)	TUTAR (\$)	% Ton	% \$
Mısır	14.902,5	56.108.024,5	24,2	26,1
İncir ve İncir Ürünleri	7.098,7	43.581.055,1	11,5	20,2
Meyve ve Meyve Ürünleri	12.742,9	32.340.145,1	20,7	15,0
Fındık ve Fındık Ürünleri	3.857,6	31.941.924,4	6,3	14,8
Üzüm ve Üzüm Ürünleri	9.595,6	22.965.367,5	15,6	10,7
Kayısı ve Kayısı Ürünleri	3.078,4	14.571.024,7	5,0	6,8
Sebze ve Sebze Ürünleri	7.939,0	4.953.971,1	12,9	2,3
Baharatlar	253,7	4.769.184,1	0,4	2,2
Mercimek ve Mercimek Ürünleri	565,2	1.208.576,6	0,9	0,6
Orman Ürünleri	63,8	857.712,5	0,1	0,4
Antep Fıstığı	33,4	829.797,8	0,1	0,4
Buğday Ve Buğday Ürünleri	1.193,1	438.088,9	1,9	0,2
Süt ve Süt Ürünleri	150,0	124.412,4	0,2	0,1
Toplam	61.473,8	214.689.284,7	99,7	99,7
GENEL TOPLAM (Diğer Ürünler				
Dâhil)	61.689,3	215.288.185,8	100,0	100,0

Kaynak: T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, 2017 bitkisel üretim verileri.

Tarımsal emtialar, zorunlu tüketim malları olduğu için bunlara olan istek hiçbir zaman azalmayacak, bilakis nüfus artış hızına paralel olarak artacaktır. Bunun doğal sonucu olarak tarımsal ürünlere olan talepteki yükseliş, kaliteyi ve üretim miktarını çoğaltma hedefinde bir çabaya sebep olacaktır. Dünya nüfusunda meydana gelen hızlı artış sebebiyle ortaya çıkan gıda ihtiyacının karşılanması hususu da tarımsal üretimin sosyal ve ekonomik kalkınmaya yapmış olduğu bir diğer katkıdır.

Gelişmiş ülkelerde tarımda modernleşme ve mekanizasyon düzeyi arttıkça, kırsal nüfus miktarı mutlak ve nispi olarak azalmaktadır. Tarım nüfusunu terk eden fazla nüfus başta sanayi olmak üzere yerleşim merkezlerinde yoğunlaşan inşaat, ticaret, ulaştırma gibi sektörlerle transfer olmaya başlamaktadır. Yaşanan bu hareketlilik de işgücü transferi konusunda tarım sektörünün katkısını ortaya koymaktadır (İnan, 2006, s. 25).

Tarımda karlılığın artmasıyla birlikte oluşan tarımsal artık, harcamaların artması sebebiyle sanayi ve hizmet sektörüne aktarılır. Sanayi ve hizmet sektöründe yatırıma

yönlendirilen bu tutarlar, teknolojinin gelişimi ve kalkınma için kullanılır. Ekonomik kalkınmayı başlatmak için gerekli altyapının hazırlanarak, ülkedeki bölgesel piyasaların ulusal piyasalara açılması gereklidir. Bu temel altyapıların öncelikle yapılabilmesi için gerekli finansmanın sağlanacağı sektör, nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan tarım sektörüdür (Karluk, 2009, s.189).

2.3. Türkiye’ de Tarımın Temel Sorunları

Ülkemiz, kurulduğu ilk günden yakın tarihimize gelinceye kadar “kendi kendine yetebilen bir tarım ülkesi” olarak bilinmesine rağmen, maalesef son yıllarda tüm ürün kategorilerinde dışa bağımlı bir hal almaya başlamıştır. Başta buğday ithalatı olmak üzere milyarlarca dolar dış ülkelere gitmektedir. Buna sebep olan başlıca problem üreticilerimizin bilimi, teknolojiyi yeteri kadar kullanamaması, halen çevredeki faktörlerin etkisinde kalması ve eğitim düzeyinin artırılmamasıdır. Türkiye tarımının pek çok sorunu olmakla birlikte bunları önem sırasına göre altı ana başlık şeklinde ele almamız mümkündür.

2.3.1. Çiftçi Eğitimi ve Uygulamalarının İstenilen Düzeyde Olmaması

Eğitimin yetersizliği, teknolojik gelişmelerden yeterince fayda sağlanamamasına (hangi tarımsal aletin, gübrenin, ilacın, zehrin nasıl ve nerede ne şekilde kullanacağını bilememek) neden olmaktadır. Bilgi eksikliği üreticinin üretim maliyetlerini artırmakla birlikte yeni teknolojiler, pazarlama sistemleri, üretim sistemleri, mevzuat ve teşvikler konusunda üreticilerin bilinçlendirilmesi de bir o kadar maliyetlerin düşmesine neden olabilecek faktörlerdir. Ayrıca bu bilinçlenmenin sağlanması durumunda genç nüfusun tarımsal üretime özendirilmesi ve teşvik edilmesi de daha kolay olabilecektir.

2.3.2. Maliyet Artıcı Unsurların Çözümlememesi

Üretim maliyetlerinin (mazot, elektrik, gübre, ilaç, tohum) dünya fiyatlarının üstünde hareket etmesi ve piyasa yönlendirmeleri, üreticilere oldukça büyük zararlar vermektedir. Bu sorunun çözümünde devleti idare eden hükümetlere çok fazla görev düşmektedir. Sübvansiyonlar ve destekleme ödeneklerinin zamanında sağlanması ve verimli kullanılıp kullanılmadığının takip edilmesi önem arz etmektedir.

2.3.3. Tarım Arazilerinin Dağınık Ve Parçalı Yapısı

Dünya genelinde tarım sektörünün başlıca yapısal sorunlarından birisi olan tarım arazilerinin parçalı yani çok hisseli ve işletme ölçeğinin de küçük olması ülkemiz tarımı için de geçerlidir. Türkiye’ de ortalama işletme büyüklüğü 59 dönüm olup, işletme başına 11 parsel düşmektedir. Birçok parselin yasal olarak ulaşım yolu ve sulama kanalına direkt erişimi bulunmamaktadır. Bu durum kaynakların verimli kullanılmasının önünde bir engel teşkil etmekte iken, bir takım sosyal problemlere de neden olmaktadır.

Tarım arazilerinin çok dağınık ve parçalı yapısı üretim maliyetlerini yükseltmekte, modern üretim tekniklerinin uygulanmasını, teknolojik aletlerin verimli kullanılmasını ve ulaşım ağının meydana gelmesini zorlaştırmakta, üreticinin kazancına olumsuz yansımakta ve tarımsal rekabet ile tüketicilerin fiyatlarını negatif yönde etkilemektedir. Arazi toplulaştırmasına hız verildiği takdirde yaklaşık 2,5 milyon hektar âtıl durumdaki arazi üretime kazandırılacaktır, bunun sonucunda da maliyetler önemli bir oranda daha da gerileyecektir.

2.3.4. Tarımsal Üretim Aşamasında Verim ve Kalitenin Düşük Olması

İklim ve toprak koşullarına uygun çeşit ve tür seçiminde, üretime başlamadan önce gerekli analizlerin yapılmaması, uygun girdi bileşenlerinin (sulama, gübreleme vb.) kullanılmaması gibi sebeplerle kalite ve verim düşüktür. Bununla birlikte üretim yapılan yörede arıtma tesisi olmayan endüstri kuruluşlarının mevcut olması, yer altı sularını ve toprağı kirletmekte ve bu da tarımsal üretimde kalite ve verim kaybına neden olmaktadır.

Ülkemizde toprağın yanlış işleme teknikleri nedeniyle erozyona uğratılması, sulamanın ülke genelinde bilinçsiz yapılması, emek yoğun işçilik sebebiyle maliyetlerin artması, düşük seviyede ve yanlış mekanizasyon seçimi nedeniyle oldukça yüksek miktarlarda verim kayıpları meydana gelmektedir.

2.3.5. Sulanabilir Arazi Miktarının Yetersizliği ve Mevcut Su Kaynaklarının Verimli Kullanılmaması

Sulanabilen tarım arazisi seviyesinin düşük miktarlarda olması ve bulunduğu coğrafi konumdaki iklim şartları nedeniyle Türkiye, yağlı tohumlu bitki çeşitlerinde ithalat yapmaya mecburdur. Bununla birlikte suyun verimli kullanılmaması, pervasızca

yüklü miktarlarda su tüketimi, sulama sularına karışan fazla miktardaki tarım ilacı kalıntıları üretimin düşmesine neden olmaktadır. Çiftçilerimizin bilinçaltındaki “çok sulama ile çok verim alınması” anlayışı da mevcut su kaynaklarının heba olmasının en büyük sebeplerindendir.

2.3.6. Tarımın Dışa Bağımlılığı

Ülkemiz hem coğrafi hem de iklimsel özellikleri bakımından çeşitli tarımsal ürünlerin yetiştirilmesine uygun ülkelerden biridir. Yalnız, üretimde önemli görülebilecek birçok gelişme olmasına rağmen bitkisel üretimde ve hayvancılıkta istenilen verim düzeyine ulaşamamıştır. Bunun en önemli nedeni devlet tarafından uzun yıllar uygulanan destekleme politikalarının yetersiz ve düzensiz oluşudur. Şöyle ki; izlenen politikalar sebebiyle ve dış ticaretin serbestleştirilmesi sonucunda (tarımsal bazda) birçok üründe net ithalatçı konuma gelinmiştir. 1980 yılında yedi üründe net ithalatçı konumunda olan ülkemiz, 2018 yılı itibariyle on üç üründe net ithalatçı durumuna gelmiştir.

Ülkemiz arpa, buğday, pirinç ve kırmızı et gibi temel besin maddelerini 10 yıl öncesine göre daha az miktarlarda üretirken, özellikle mısır, bitkisel yağ, pamuk, pirinç, süt ürünleri ve deniz ürünleri üretiminde kendine yetemez hale gelmiştir. İthalatın yükseliş gösterdiği ürünlerin başında bitkisel ham yağ, yağlı tohumlar, mısır, buğday, soya küspesi, pamuk ve pirinç gelmektedir. İthalat yasağının olmaması, gümrük vergisi paylarının düşük seviyelerde olması durumunda kırmızı ette de net ithalatçı durumuna gelineceği aşikârdır. Bu sorunun çözülmesi için öncelikle tarımsal üretim maliyetlerinin gerilemesi, bunun için de büyük bölümü dışarıya bağımlı olan girdilerin devlet tarafından desteklenmesi gerekmektedir.

Ayrıca yöresel tohumların muhafaza edilmesi ve üretiminin ülke geneline dağıtılması da devlet tarafından desteklenmelidir. Üretimi hareketlendirecek sulama ve arazi toplulaştırma gibi altyapı hizmetleri ivedilikle bitirilmelidir. Tarım arazilerinin, meraların ve ovaların tarım dışı kullanımının önüne geçilmelidir.

2.3.7. Gıda Fiyatlarının Yükselişi

Tarımsal ürünlerin üretiminde kullanılan girdilerin ithalata dayalı olmasından dolayı ve üretimi meydana getirmeye yarayan girdilerin yani; mazot, ilaç ve gübre gibi ürünlerin maliyetlerinin çok yüksek seviyelerde olması, başka bir deyişle pahalı üretimin, pahalı tüketime neden olması gıda fiyatlarının yükselmesinin temel sebebi olarak görünmektedir. Ayrıca ülkemizde üretim verimli bir şekilde planlanamadığı için, arz-talep dengesi gözetilerek fiyat istikrarının elde edilememesi, etkin bir tarım politikasının olmadığını göstermektedir.

2.3.8. Çiftçilerin Finansman Sorunu

Yukarıda maddeler halinde değinilen problemlerin belki de en önemlisi ve temelinde yatan sebebi çiftçilerimizin sermaye yetersizliği, eğitim eksikliği ve finansman ihtiyacıdır. Ayrıca yaşanan bu sorunlarla birlikte, girdi maliyetlerinin çok yüksek olması, çiftçinin üretim potansiyelinin değerlendirilmesinin önündeki en büyük engel olarak görünmektedir. Çiftçiye kullandırılan kredilerin faiz oranları yüksek, istenen teminatlar ve ödeme koşulları da çok ağırdır. Bu ve benzeri nedenlerle bankalardan kredi temin edemeyen çiftçiler alternatif finans kaynaklarına yönelmek zorunda kalmaktadırlar. İlaç, gübre ve tohum satıcıları, bu sorunu çözmeye çiftçiler tarafından müracaat edilen diğer bir alternatif finansman kaynağını oluşturmaktadır.

Bu noktada Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ve T.C. Ziraat Bankası tarafından sübvansede edilen “tarım sektörü kredilerinin” diğer kamu bankaları tarafından da verilmesi dosya yükünü hafifletebilir, rekabet ortamının oluşmasıyla daha iyi bir hizmet imkânı sağlanabilir. Bununla birlikte, tarımsal üretimin yapısal sorunları çözülmeyen faydalı bir finansman mekanizmasının hayata geçirilemeyeceği de aşikârdır. Örneğin tarımda yılda bir kez gelir elde edilmesi ve iklimsel değişimler sonucunda üst üste iki yıl boyunca aynı verim ve gelirin elde edilemeyeceği bilinen bir gerçek olduğu için tarımsal işletme kredilerinin vadelerinin en az 24 ay olması gerekir ki üreticiler için kısır bir döngü oluşmadan, kredi kaynakları verimli olarak kullanabilsin.

BÖLÜM III

TÜRKİYE'DE TARIMIN TEMEL FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

3.1. Tarımsal İşletmelerin Finansman İhtiyaçlarının Nedenleri

Ülkemizdeki tarımsal işletmelerin büyük bir çoğunluğunun küçük/orta ve aile işletmesi şeklinde olması, tasarruf yapma imkânlarının sınırlı olmasına, dolaylı olarak üretimle ilgili unsurların etkin bir şekilde kullanılamamasına sebep olmakta bu durum da sonuç olarak verimin düşmesine neden olmaktadır. Bu yüzden, yeterli miktarda tarımsal girdi sağlanabilmesi ve üreticinin finansman ihtiyacının giderilmesi için tarımsal kredilerin önemi ülkemiz çiftçisi için çok büyüktür.

Bununla birlikte; tarımsal işletmelerin küçük ve çok parçalı olması sonucu, rekabet edebilirlik özelliklerinin bulunmaması, pazarlama ağlarının yetersizliği, üretici örgütlenmesinin düşük olması, tarımsal eğitim, öğretim ve yayın koşullarında yaşanan yetersizlikler, üretim faaliyetlerinin pazar koşullarına uygun olarak gerçekleşmemesine, üretim faktörlerinin etkin kullanılamamasına ve sonuç olarak verimlilik ve üretici gelirlerinin giderek azalmasına neden olmaktadır (Dinler, 1996, s. 86).

Tarım işletmelerinde gelirin düşük veya orta düzeyde olması ve belirli zaman aralıklarında girdi sağlanmak suretiyle ürün elde edilmesi nedeniyle tarımsal krediler diğer kredi türlerinden farklılık arz etmektedir. Üreticilerin gelirleri istenilen seviyede olmadığı için, yatırım ihtiyacını ve işletme sermayesini kredi veren organize olmuş veya organize olmamış kredi kaynaklarından karşılamak durumunda kalmaktadırlar.

Tarımsal krediler çiftçilere adeta can simidi görevi yaparlar, şöyle ki; tarımsal krediler tarım üreticisinin mali gücünü artırmak, işletme sermayesi temin etmek, işletmelerin etkin ve karlı çalışmalarını sağlamak, verimlilik yoluyla gelir artışlarını gerçekleştirmek gibi amaçlarla verilmektedir (Gaytancıoğlu, 2009, s. 56). Tarımsal kredi; yerli ve uluslararası piyasalarda satış şansı bulunan tarımsal ürünlerin üretim ve pazarlama aşamalarında her türlü işletme ve yatırım giderlerinin finansmanı için sağlanan fonları ifade eder. Bir yılı aşmayan ve genel giderleri karşılamak ya da kısa sürede kredinin dönüşünü sağlayacak şekilde değerlendirilen krediler işletme kredisi, geri dönüşünün bir yıl içerisinde beklenmediği tarımsal işletmenin kuruluşu ya da

kapasite artışı amacıyla kullanılan krediler ise yatırım kredileri olarak adlandırılır (TKK, 2012).

Tarımsal işletmeler, teknoloji kullanımına ağırlık vermek, pazarlama faaliyetleri ifa etmek, girdi temini sağlamak ve üretim için gerekli yatırımları yapmak amacıyla işletme sermayesi elde etmek zorundadırlar. Ülkemizde öz sermayeye en fazla ihtiyaç duyan kesim tarım sektörüdür. Üretimin büyük oranda doğal koşullara bağlı olması ve üretilen emtiaların genellikle yılda bir kez hasat edilmesi, ayrıca girdi maliyetlerindeki artışlar nedeniyle üreticilerin dış kaynağa olan ihtiyacı süreklilik arz etmektedir. Bununla birlikte yabancı kaynak da diyebileceğimiz dış kaynağın üreticiye olan maliyeti, öz kaynağa göre daha yüksek olmaktadır. Hükümetler bu noktada üreticilere destek olmalı ve girdi maliyetlerini oluşturan unsurları sübvansede etmelidir.

3.1.1. Tarımsal İşletmelerin Yapısı ve Üretim

Tarımsal işletme; üretim faktörlerini kullanarak, bitkisel, hayvansal veya su ürünlerinin üretimi için tarımsal faaliyetle uğraşan veya söz konusu tarımsal faaliyete ek olarak işleme, depolama, paketleme ve pazarlamaya yönelik faaliyetlerde bulunan işletmedir. Tarım ve Orman Bakanlığı ise tarım işletmelerini şu şekilde tanımlamaktadır; “yasal durumu ne olursa olsun, sahip olduğu, ortakçılık, yarıcılık ya da kiralama şeklinde işlediği arazinin büyüklüğüne bakılmaksızın kendi adına bitkisel üretim yapan ya da küçükbaş veya büyükbaş hayvan besleyen yahut hem bitkisel üretim hem hayvancılık yapan tek yönetim altındaki ekonomik birimdir” (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190207-5.htm> Erişim Tarihi: 25.03.2019). Genel anlamda tarım işletmesi, toprağı ve tohumu kullanarak bitkisel ve hayvansal tarım maddeleri üreten ve bunları yarı mamul veya mamul haline getiren ekonomik bir birimdir (Erdamar, 1985, s.12).

Tarımsal işletmelerin diğere işletme türleriyle birçok ortak özelliğinin olmasına rağmen bir takım farklı özellikleri de mevcuttur. Bu farklılıkların ortaya konması mevcut problemlerin çözümüne katkı sağlayacaktır. Şöyle ki; tarımsal işletme sayısının fazla olması, bu işletmelerin organize bir şekilde üretim ve pazarlama ile ilgili ortak karar almalarını zorlaştırmaktadır. Genellikle küçük aile işletmelerinden oluştukları için fiyatlar üzerinde etkileri yok denecek kadar azdır. Parçalı tarım arazisine sahip olan işletmelerin bir merkezden sevk ve idare edilerek üretim yapma imkânları yoktur; bu

durum da fayda-maliyet analizi çerçevesinde değerlendirildiğinde atıl durumda tarım arazisi kalmasına sebep olabilir. Büyük tarım işletmeleri ölçek ekonomisinden ve teknolojik gelişmelerden daha iyi yararlandıkları için diğer küçük ve dağınık durumdaki tarım işletmelerine göre daha verimlidirler.

Gelişmiş ülkeler, finansal piyasalarındaki gelişmelere bağlı olarak, tarımsal üretime yönelik yeni ve farklı finansal enstrümanlar ortaya koymuşlardır. Tarımın Gayri Safi Milli Hasıladan fazla pay almamasına karşın, gıda sektörünün yegâne tedarikçisi konumundaki tarım sektörünün ekonomik sorunlarını çözüme kavuşturarak tarımsal üretimlerini belirli bir yapıya oturtan gelişmiş ülkeler, tarım sektörünü sağlam temeller üzerine oturtmayı başarmıştır. Artık sektör planlı bir faaliyet alanı içerisinde finansal piyasalar başta olmak üzere tüm ekonomik birimleri kendi faaliyetleri ile yeterince beslemektedir (Yılmaz M., K., 2008).

Ülkemizde tarımsal işletme ölçeğinin küçüklüğü, arazilerin küçük ve parçalı olması, bazı yörelerde arazi mülkiyet dağılımının karmaşık olması ve kiracı-toprak sahibi arasındaki anlaşmazlıklar, tarım işletmelerinin yegâne çözüm bekleyen yapısal sorunlarıdır (Kazgan, 2003, s.316). Ülkemizde tarımın üretim ve istihdam içinde daima büyük bir paya sahip olması eskiden beri bu sektörün sürekli gündemde kalmasına neden olmuştur, fakat kaynak sıkıntısı, politik faktörlerle birleşince, bu alandaki sorunlara kalıcı çözümler bulunamamıştır (Acar ve Bulut, 2009, s.2).

Tablo 9.

Mevsimsel ve Enflasyona Göre Düzenlenmiş GSYİH Verileri

Dönem	Tarımsal GSYİH (x 1000 TL)	Toplam GSYİH (x 1000 TL)	Tarım/Toplam
2005	9.570.097	90.499.730,9	10,57%
2006	9.700.280	96.738.320,2	10,03%
2007	9.046.107	101.254.625,5	8,93%
2008	9.432.905	101.921.729,9	9,26%
2009	9.767.969	97.003.114,4	10,07%

2010	9.998.745	105.885.643,9	9,44%
2011	10.604.053	115.174.724,2	9,21%
2012	10.935.277	117.625.021,1	9,30%
2013	11.315.315	122.556.461,0	9,23%
2014	11.082.921	126.257.810,6	8,78%
2015	11.856.862	131.272.703,2	9,03%
2016	10.133.980	157.636.540,5	6,43%
2017	10.634.730	169.366.579,1	6,27%

Kaynak: (TÜİK, 2017)

Yukarıdaki tablodan da görüleceği gibi tarım sektörünün GSYİH içindeki payı yıldan yıla azalmaktadır. Bunun sebebi olarak yukarıda belirtilen yapısal problemlere ek olarak; tarımsal işletmelerde özellikle son yıllarda ithal girdilerde miktar bazındaki anormal artışlar sebebiyle gübre, tohum ve damızlık hayvan girdilerinin fiyatlarında hem ürünün piyasa değeri hem de döviz kurundaki değişimlerden kaynaklı yukarı yönlü dalgalanmaların meydana gelmesi gösterilebilir. Bu durum da yerli üreticinin üretimden vazgeçmesine kadar giden daha büyük sorunlara neden olmaktadır.

3.1.2. Yetersiz Öz Kaynak Nedeniyle Kredi Talepleri

Ülkemiz çiftçisinin kendi tasarruflarının (tarımsal gelirin ulusal gelire oranının, çiftçi başına tarımsal gelirlerle gelir dağılımının bir fonksiyonu olduğu düşünülürse) yetersiz ve düzensiz dağılım gösteren gelir faktörü nedeniyle; Türk tarımının finansmanında öz kaynak katkısının yeterli olamayacağı net bir şekilde görülmektedir. Bu nedenle Türk tarımının finansmanındaki; oto finansman (öz kaynak) dışındaki alternatif yollar, bir başka deyişle, yabancı kaynakla (dış kaynakla) finansman esas ağırlığı oluşturmaktadır.

Tarımsal krediler; çiftçinin üretim için ihtiyaç duyduğu sermayeyi öz kaynaklarından sermaye birikimi yoluyla karşılayamadığı hallerde, sermaye eksikliğini

tamamlamak için kullandığı dışarıdan sağlanan kaynaklardır (Baysal, 1984, s. 26). Bu kaynaklar ikiye ayrılmaktadır. Birincisi örgütlenmiş (yasal), diğeri ise örgütlenmemiş (yasadışı) finans kaynaklarıdır. Örgütlenmiş kaynaklar içerisinde kamuya ait kurum ve kuruluşlar, özel sektör kuruluşları dâhilken, örgütlenmemiş kaynaklar ise “tefecî” ya da “faizci (bayi)” şeklinde ifade edebileceğimiz, çok yüksek oranlarda faiz talep eden kişilerden oluşmaktadır.

Son yıllarda izlenen tarım politikaları; üretici açısından tarımsal ürün fiyatlarının düşük seviyelerde olmasına bu durum da üreticilerin gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır. Tarımsal işletmelerin yetersiz olan tarımsal gelirleri kredi ihtiyaçlarının da gitgide artırmasına sebep olmaktadır. Üreticilerin yeterli gelirleri olmadığı durumlarda, bir sonraki dönemin üretimi için ihtiyaçları olan, gübre, mazot, tohum, ilaç vb. girdileri kredi ile elde etmekten başka çareleri bulunmamaktadır. Üreticilerin ihtiyaç duydukları bu girdileri yeterli miktarda ve hızlı bir şekilde karşılayamaması halinde tarımsal üretim azalmaktadır. Bunun sonucunda da ülke insanının gıda ihtiyacı ithalat yoluyla karşılanmak durumunda kalınmaktadır. Ayrıca üreticilerin yüksek faiz oranlarıyla kredi temin etmeleri de (yüksek enflasyon nedeniyle); bir takım sosyal sorunlara sebep olmaktadır. Köyden kente olan göç hızlanmakta, bu da çarpık kentleşme sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu ve benzeri nedenlerle üreticilere sağlanacak sübvansiyon destekleri neticede topluma pozitif manada geri dönüp katkı sağlayacaktır.

Tablo 10.

Tarımsal Kredilerin Çeşitlerine Göre Dağılımı (2016 Yılı)

Kredi Çeşitleri	Milyon TL	Oran (%)
Banka Kaynaklı Krediler		
a) Ziraat Bankasının Doğrudan Üreticilere Verdiği Krediler	17.979	77,38
b) Tarım Kredi Kooperatifleri Kredileri	917	3,95
c) Tarım Satış Kooperatifleri Kredileri	1.334	5,74

Fon Kaynaklı Krediler	3.005	12,93
TOPLAM	23.235	100

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2016) verilerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablo; ülkemizde tarımsal faaliyetle meşgul olan üreticilerin başvurdukları temel finansman kaynakları ve miktarları hakkında genel bir bilgi vermesi açısından önemlidir. Üreticilerin büyük bir kısmı Ziraat Bankası aracılığıyla ihtiyaçlarını karşılarken, geriye kalan kısmı ise kooperatifler vasıtasıyla ayni ve nakdi kredi ihtiyaçlarını gidermektedirler. Bu durum gelişmiş ülkelerde kooperatifçiliğin çok daha yaygın olması sebebiyle farklılık göstermektedir.

Ayrıca ülkemizde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından belirlenen konularda tarımsal üretim düzeyini arttırmak, temel gıda ürünlerinde güvenilirliği ve sürekliliği sağlamak, sermaye yeterliliği ve gelir düzeyi düşük olan tarımsal üreticilerin uygun maliyetlerle borçlanmasını sağlamak amacıyla devlet tarımsal kredi desteği verilmektedir. 2004 yılında başlayan ve günümüzde halen devam eden bu uygulamada sübvansiyonlu kredi kullanılmaktadır. Ancak sadece kredi faiz oranlarındaki bu sübvansiyon yeterli olmamaktadır. Üreticinin temel girdileri olan gübre, yem, tohum ve motorinde de sübvansiyon uygulaması yaygınlaştırılmalı ve talebin yerli ürünlere yönelmesini sağlayacak yasal düzenlemeler ivedilikle yapılmalıdır.

3.2. Tarımsal İşletmelerin Finansmanında Bankacılık Sektörünün Rolü

Banka; “finansman ihtiyacı olan kişilerle, elinde ihtiyacından fazla miktarda birikimi bulunan kişilerin veya kuruluşların bir araya gelip anlaştıkları, belli bir oran üzerinden nakit para vb. kıymetli emtiaların el değiştirdiği yer” olarak tanımlanabilir. Tarımla uğraşan kişiler açısından banka kavramı; ekim döneminde gerekli girdilerin temininde finansal destek olan, hasat döneminde ise elde edilen gelir ile sağlanan finansal desteğin ödendiği kuruluşlardır. Geçmişten beri devlet tarafından sağlanan bu finansal destek, son yıllarda özel bankalar eliyle de sağlanmaktadır.

Bankacılık temel olarak mevduat kabul etmek, toplanan mevduatları kredi olarak belirli bir bedel karşılığında üçüncü kişilere kaynak olarak sağlamak, paranın transferi veya nakit çekimi şeklinde üç temel görev etrafında döner. Ek olarak bankacılık, söz konusu bu üç alana bağlı diğer faaliyetleri de yerine getirmektedir (Ayanoglu vd., 2013, s. 4).

Yıldan yıla ticaretin gelişmesi, uluslararası nitelik ve nicelik kazanması, para ile ilgili kurumların meydana gelmesini zorunlu kıldığından, ilk önce sarraflar ortaya çıkmıştır. Bu nedenle sarrafları bankerlerin ve bankaların öncüsü olarak nitelendirmek mümkündür. Sarrafların uğraş alanlarını genişletmeleri, mevduat kabul etmelerinin yanı sıra transfer işlemlerini gerçekleştirip, müşterilerine kredi vermeleri ise bunların iş yerlerini ‘mevduat ve transfer bankaları’ durumuna dönüştürmüştür. Gerçek anlamı ile para ticareti ise ancak mal ve sermaye ticaretine katılan sınıflarla, tefeciler ve tüccarlardan oluşan burjuvaziyle birlikte ortaya çıkmıştır. Ticaret sermayesinin gelişimi, banka denilen kurumu ekonomik yaşantısının önemli bir ögesi durumuna dönüştürmüştür. Sanayi devrimi ise bankacılığın hızlı gelişme sürecine girmesine yol açmıştır (Aydın, 2006, s.18).

Tarih boyunca kamu bankaları kuruluş amaçları doğrultusunda birçok ülkede öncü finansal kuruluşlar olarak hizmet vermiş, finansal sistemin derinleşmesine, özellikle kırsal kesimlerdeki tasarruf açıklarının kapanmasına ve kırsal kesimin gelişimine, endüstrileşmeye, özel sektör tarafından ihmal edilen tarım, ihracat, konut, altyapı gibi projelerin finanse edilmesine katkıda bulunmuşlardır.

Özellikle 1929 ekonomik depresyonu sonrasında kabul görmeye başlayan Keynesyen iktisadi görüşün etkisiyle dünya ülkelerinde devletin ekonomi içindeki ağırlığının ve etkinliğinin artırılması, devlet tarafından kurulan kamu işletmeleri aracılığıyla sanayileşmenin hızlandırılması amaçlanmıştır. Ülkelerin iktisadi kalkınmasında böyle bir politika izlenmesinin nedenleri arasında sermaye birikimi yetersizliği, geleneksel olarak sermayenin daha çok tarım ve ticaret alanlarında kullanılması ve sanayi alanındaki girişimcilere finansal destek sağlayacak mali altyapı ve kuruluşların henüz kurulmamış ya da yeterince gelişmemiş olması yer almaktadır (Uçarkaya, 2006, s.11).

Bankaların müşterilerine vermiş oldukları kredilere sektörel bazda bakıldığında %9,02 ile toptan ticaret ve komisyonculuk, %8,64 ile inşaat, %6,66 ile elektrik, gaz ve su

kaynakları, %4,06 ile perakende ticaret ve kişisel ürünler ve %3,99 ile tarım en çok fonlanan ilk 5 sektörünü oluşturmaktadır (BDDK, 2018, s. 10-13).

Tablo 11.

Bankaların Kullandığı Kredilerin Dağılımı

Kredi Tipleri (Milyar TL)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ticari ve Kurumsal Krediler	234	296	329	444	551	711	893
Kobi Kredileri	125	163	200	271	333	389	422
Bireysel Kredi ve Kredi Kartları	182	224	266	332	356	385	420
Tarım Kredileri	23	30	32	37	47	61	77
TOPLAM	564	713	827	1084	1287	1546	1810

Kaynak: (BDDK)

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu' ndan (BDDK) elde edilen verilere göre 2010 yılında bankalar tarım sektörüne 22,5 milyar TL kredi desteği sağlarken, 2016 yılında bu rakam 77 milyar TL' ye yaklaşmıştır. 2016 yılı Ağustos ayı itibarıyla 68 milyar TL olan kredi bakiyesi, 2017 yılının aynı döneminde % 21,7' lik artışla 82 milyar 858 milyon TL olmuştur.

2016 yılsonu itibari ile Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu' ndan elde edilen verilere göre bankalar aracılığıyla kullanılan kredilerin toplam bakiyesi 1.810 milyar TL' dir. Kurumsal nakit kredilerin toplam kredilere oranı % 49 iken bu oran tarım sektöründe % 4,3 düzeyindedir. Yani tarım sektörüne kullanılan krediler, hala toplam bankacılık kredileri içerisinde çok düşük bir düzeydedir.

3.2.1. Ziraat Bankası ve Tarımsal Kredi Uygulamaları

Geçmişten günümüze, tarım sektöründeki sermaye yetersizliğinin yabancı kaynaklar ile finanse edilebilmesi amacıyla üreticiler kaynak arayışına girmişler ancak,

tarım sektöründeki kredi riskinin büyüklüğü nedeniyle bankalar, genel olarak tarımsal kredi vermekten kaçınmışlardır. Bu eksikliğin farkında olan devlet, üreticilerin mağdur edilmemesi için Ziraat Bankası' nı kurmuştur. Üreticilere tarımsal kredi temininde önderlik etmiş bir kamu kuruluşu olan Ziraat Bankası, Osmanlı İmparatorluğu idarecilerinden olan Mithat Paşa tarafından 19. yüzyılın ilk yarısında (1863 yılında) "Memleket Sandıkları" adıyla kurularak hizmete başlamıştır.

O dönemlerde ülkemizde henüz, ulusal niteliğe sahip bir bankacılık sisteminin kurulması için yeterli sermaye birikimi yoktu ve bir finansman kaynağı olarak milli bankaların varlığından söz edilemiyordu. Bu durumdan en çok zarar gören kesim ise çalışan nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çiftçilerdi. Çünkü tamamen kendi kaderine terkedilmiş tarım kesiminde, geçim sıkıntısı içinde bulunan büyük bir çiftçi topluluğu başvurabilecekleri kurumsal bir finansal yapı olmadığı için, sürekli olarak özel şahıs kredilerine muhtaç durumdaydı. Kredileri verenler, bu işi meslek edinmiş faizci kimselerin yanı sıra, tarım araç ve gereçlerini satan tüccar, toptancı, ihracatçı, komisyoncu, kabzimal ve köy bakkalı gibi çeşitli ticaret erbabı ve esnaflardı. Bu tür yüksek faizli özel şahıs kredilerine "tefecî" veya "murabaha" kredileri denilmekteydi.

"Memleket Sandıkları Nizamnamesi' nin 1867 yılında yürürlüğe girmesiyle Osmanlı İmparatorluğu' nun her bir yanında memleket sandıkları faaliyete başlamış ve yıllar boyu başarıyla hizmet vermiştir. Ancak, günün şartlarına ayak uydurmakta zorlanan bu teşkilatlanma; 1888' de faaliyetlerini aksatmadan yerine getirebilecek modern bir finansman kurumu olarak Ziraat Bankası' na devredilmiş ve banka şubeleri şeklinde yeni bir yapılanma ile faaliyete başlamıştır. O tarihe kadarki mali kaynağını meydana getiren hisseler bankaya aktarılmış ve bundan sonraki hisseler de bankanın sermayesine katılmıştır. Bu yapısal değişim ile birlikte, teşkilatlı tarımsal kredi tarihimizde yeni bir sayfa açılmıştır (<https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bankamiz/hakkimizda/bankamiz-tarihcesi> Erişim Tarihi: 26.03.2019).

1924 yılına kadar Ziraat Bankası sadece tarımsal kredi veren bir devlet kurumu iken, 19 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe giren bir kanun ile Banka, bir devlet kurumu olmaktan çıkarılarak anonim şirket haline dönüştürülmüştür. Bu yasa ile Bankaya, tarımsal kredilerin yanı sıra her türlü kredi işlemlerine aracılık etme ve ayrıca sigortacılık faaliyeti yapma izni de verilmiştir. 12 Haziran 1937 tarihinde yürürlüğe

giren 3202 sayılı kanun ile Banka anonim şirket statüsünden çıkartılarak tüzel kişiliğe haiz, her türlü bankacılık işlemlerinin icra edilmesinde aktif rol alan bir devlet kurumu haline getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası ismiyle tescil edilmiştir. Bankanın yapısı ve durumu 2001 yılına kadar yasa ve yönetmeliklerle devamlı değiştirilmiştir. 2000 yılında çıkarılan 4603 sayılı kanun ile yeniden TCZB Anonim Şirkete dönüştürülmüş, kamuya ait bankalarının yapılandırılması kapsamında köklü bir değişim geçirmiştir (günlük olarak faiz oranları belirlenmiş, kredi takibi ve izlenmesi düzenlenmiş, kredi açılması belli koşullara bağlanmıştır).

Ziraat Bankası' nın tarımsal kredi politikalarının temeli; üreticilerin ödeme güçlerine uygun, bankaca üstlenilen riskin geri dönüşünü sağlayan sürdürülebilir kredilendirme oluşturarak, ülke ekonomisine katkıda bulunmaktır. Ziraat Bankası üreticilere/girişimcilere mevcut veya yeni kurulacak tarımsal işletmelerin finansmanı amacıyla çok uygun koşullarla tarımsal kredi kullanılmaktadır (Babaoğlu vd., 2007, s.137).

Ziraat Bankası günümüzde kredi çeşitliliği olarak; hayvansal üretim ve su ürünleri kredileri, modern basınçlı sulama kredileri, TMO makbuz senedi karşılığı kredileri, lisanslı depoculuk yatırımları, hasat ve pazarlama kredisi, genç çiftçi kredisi, organik tarım kredisi, arazi alım kredisi, sözleşmeli üretim kredisi, iyi tarım uygulamaları kredisi, sera kredisi, damlama-sulama kredisi, tarımsal ekipman kredisi ve IPARD projesi kapsamında kullanılacak krediler olmak üzere birçok alanda üreticileri desteklemektedir. Ayrıca, devlet destekleme ödemeleri, geleneksel tarım sigortaları, TARSİM tarım sigortaları, diğer sigorta çeşitleri ve aracılık hizmetleriyle de Türk çiftçisine hizmet vermektedir.

3.2.2. Özel Bankaların Tarımsal Kredi Faaliyetleri

Türk bankacılık sektörü risk grubu yüksek olmasına rağmen tarım sektörüne özel bir önem vermektedir. Son 10 yıldır bankacılık sektörü “tarımsal bankacılık” ile yaklaşık 3 milyon üreticiyi istihdam eden tarımsal üretim sektörüne tabiri caizse kredi musluklarını açmış durumdadır. Bu durumun ortaya çıkmasında, yukarıda da değindiğimiz gibi öz kaynak yetersizliği temel faktördür. Sektörün tarım alanında kullandığı kredi miktarı 2018 yılsonu itibarıyla 90 milyar lirayı aşmıştır. Gıda maddesi temininden sanayi sektörüne ham madde teminine kadar birçok stratejik alanda

öneme sahip olan tarım sektörü, ekip-biçme makinaları, sulama sistemi ekipmanları, gübre, fide, tohum, arsa/tarla alımı ile sera inşası gibi faaliyetler için nakit paraya ihtiyaç duymaktadır.

Tablo 12.

Özel Bankaların Tarım Sektörüne Yönelik Kredileri ve Vadeleri

Bankalar	Tarımsal Kredi Çeşitleri	Vadeleri
Deniz Bank	Bitkisel ve ağaca dayalı ürünler Süt hayvancılığı kredileri Sera kredileri Traktör ve tarımsal ekipman kredileri Sera yapım kredileri Hayvancılık yapım kredileri Meyve tesis kredileri Arazi alım kredisi Projeli işletme kredileri	12-48 ay vadeli
Finans Bank	Tarım makine kredisi Sera modernizasyon kredisi Mahsul destek kredisi	9-36 ay vadeli
Garanti Bankası	Traktör kredileri Temlikli zirai kredileri (buğday, biralık arpa, ayçiçeği, mısır, pamuk ve şekerpancarı, salçalık domates, patates, kesme çiçek ve tohumluk, organik tarım sera krediler	36 aya kadar vadeli
Şeker Bank	Traktör kredileri Her türlü tarımsal girdi kredileri (Tohum, ilaç, gübre vb.)	36 aya kadar vadeli
Akbank	Tarım kredileri Fatura ödemeleri Dolu sigortası	36 aya kadar vadeli

Hayat sigortası		
Anadolu Bank	Tarım ihracatına yönelik özel krediler	-----
İş Bankası	Traktör kredileri	36 aya kadar vadeli

Kaynak: (<https://acikders.ankara.edu.tr> Erişim Tarihi: 25.03.2019)

Yukarıdaki tabloda isimleri ve faaliyet alanları bulunan özel bankalar aracılığıyla 2010 yılında yaklaşık 23 milyon TL üreticilere kredi kullanılmışken, aradan geçen 7 yıllık süreçte kullanılan kredi miktarı neredeyse 3 kat artarak 2017 yılında 72 milyon TL' ye ve 2018 yılında ise 90 milyon TL' ye ulaşmıştır. Bu rakamlar da göstermektedir ki; üreticiler son yıllarda modern üretim tekniklerini kullanma arzusu içerisinde, bunun için de kredi kuruluşlarına müracaat ederek, işletmelerini ölçek ekonomilerine uygun hale getirmeye çalışmaktadırlar. Öz sermaye yetersizliği sebebiyle ve devletin de indirimli kredileri bankalar ve kooperatifler üzerinden kullanması neticesinde kredi hacmi her geçen yıl artmaktadır. Ayrıca tarımsal üretim sektöründe ortaya çıkması muhtemel risklere karşı güvence meydana getiren TARSİM Sigortasının (devlet destekli sigorta) kredi hacminin artmasında etkisi bulunmaktadır. İndirimli kredi kullanmak isteyen üreticiler bu sigortayı yaptırdıkları takdirde kullanmış oldukları kredilerin faiz oranının yarısını devlet karşılamaktadır. Ayrıca TARSİM Sigortası primlerinin de yüzde 50' sini devlet karşılamaktadır.

3.3. Ülkemizde Tarım Kooperatifçiliği ve Tarım Kredi Kooperatiflerinin Tarımın Finansmanındaki Yeri

Kooperatifler; ortaklarının her türlü ihtiyaçlarını uygun koşullarda elde etmelerini sağlamak için kurulan, kâr amacı gütmeyen kurumlardır. Kooperatifler herkese açık; siyasal, sosyal, dinsel ve ırksal ayrımcılık yapılmaksızın, hizmetlerinden ve faaliyetlerinden üye olan herkesin faydalanabileceği ancak üye olan kişilerin üyeliğin sorumluluklarını da kabul ettikleri gönüllü kuruluşlardır.

Kooperatifler; ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattir (Gümrük ve

Ticaret Bakanlığı, 2012). Tarımsal anlamdaki kooperatifler ise; sadece ortaklarının işletmelerinin faal durumda bulunmasını ve devamını sağlamakla kalmayan, aynı zamanda işletmelerin teknik yönden mükemmelleşmesine de yardım eden organizasyonlardır (Mülayim, 2010, s. 24). Bir kooperatifin kurulmasının hedefi, üyelerine piyasaya daha iyi erişim sağlamak ve onlar için avantajlı hizmetler sağlamaktır. Ortak iş faaliyeti kendine yardım, özyönetim ve kendi sorumluluğunu alma prensipleri ve demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma değerleri üzerine kuruludur (<https://www.dgrvtr.com/yonetim.php> Erişim Tarihi: 25.03.2019).

Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri ise; öz kaynağını çiftçilerin ortaklık paylarının meydana getirdiği bir yardımlaşma ve dayanışma kuruluşudur. Ülkemizde tarımsal anlamda kooperatifçiliğin temelleri Mithat Paşa' nın 1863 yılında kurmuş olduğu Memleket Sandıkları teşkilatı aracılığıyla atılmıştır. Çiftçiler arasındaki yardımlaşmanın artması ve kurumsal bir yapıya bürünmesi amacıyla faaliyetlerine başlayan teşkilat, zamanla işlevselliğini yitirmiştir. Ziraat Bankası' nın 1888 yılında kurulmasıyla, bankaya devredilen sandıklar o dönem için kooperatifçiliğin sona ermesine neden olsa da, zaman içerisinde üreticiler tarafından duyulan ihtiyaç sebebiyle; 1935 yılında çıkarılan 2836 sayılı kanunla yeni bir yapılanma şeklinde Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri kurulmuştur. Kanun gereği, ilk zamanlar kooperatiflerin her türlü organizasyonu, idaresi ve finansmanı Ziraat Bankası kontrolünde iken kooperatiflerin özerk yapıda olması, hareket kabiliyetinin artırılması gibi unsurlar göz önünde bulundurularak, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu 1972 yılında kabul edilmiş ve kurum kısmi olarak özerk bir yapıya kavuşturulmuştur.

Tarım Kredi Kooperatifleri, T.C. Ziraat Bankası bünyesinde faaliyet gösterirken 1977 yılında Merkez Birliği'nin kurulmasıyla tamamen bağımsız bir çiftçi kuruluşu olmuş, T.C. Ziraat Bankası'nın idari yükümlülükleri sona ererken, finansman bankası olarak bugün de görevine devam etmektedir (<http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/hakkimizda/tarihcemiz> Erişim Tarihi: 25.03.2019)

Yapısal olarak günümüzde Tarım Kredi Kooperatifleri; ülke çapında ekonomik ve coğrafi özellikleri dikkate alınarak kurulan ve 1625 kooperatifin üst kuruluşu olan 17 bölge birliği ve bölge birliklerinin üst kuruluşu olarak kurulan Merkez Birliği şeklinde yapılanmıştır ve tüm birimlerin ayrı tüzel kişiliği vardır. Her bir birim kooperatifin,

bölge birliğinin ve merkez birliğinin genel kurullarında seçilerek yetkilendirilen yönetim kurulları vardır.

Üreticilerin ekonomik menfaatlerini korumak ve özellikle meslek ve geçimleriyle ilgili ihtiyaçlarını sağlamak amacıyla karşılıklı yardım prensibine dayanılarak kurulan kooperatiflerin çalışma konuları arasında kısa ve orta vadeli krediler ile her türlü tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamak, mahsullerini değerlendirmek ve pazarlamak müştereken faydalanabilecekleri her çeşit makine, ekipman ve tesisleri temin etmek yer almaktadır (TKK Ana sözleşmesi, 2012, s.1).

Tarımsal üretimin desteklenmesi ve üreticilerin ihtiyaçlarının giderilmesi için imce mantığıyla çiftçiler tarafından kurulan kooperatifler bir hizmet işletmesi olarak faaliyetlerini sürdürmekte ve her ne kadar devletle ilişkili olsa da devletten maddi bir destek almayıp kendi öz kaynaklarıyla varlığını idame ettirmektedir.

Tarım Kredi Kooperatifleri, özel bütçesi olan bir kuruluş olduğundan kredilerini mevcut kaynakları dâhilinde kullanırmak zorundadır. Bunlar birim kooperatifler için sermaye, destekleme fonu, bina bağış fonu ve müspet farklardan oluşan öz kaynaklar ile bankalardan kredi alınması suretiyle oluşan yabancı kaynaklardan oluşmaktadır (TKK Ana sözleşmesi, 2012, s.20). Kurum ticari faaliyetlerinde yoğun olarak üreticilerin ihtiyacı olan motorin, gübre, tohum, zirai ilaç vb. ürünlerin satışını yapmaktadır, bu satışların büyük bir çoğunluğunu ise tarımsal kredilerle gerçekleştirmektedir.

Yukarıda zikrettiğimiz ticari faaliyetlerin dışında ortakların üretmiş oldukları tarımsal ürünlerin değerlendirilmesi ve pazarlanması aşamalarında da üreticilere destek olmaktadır. Tarım Kredi Kooperatifleri tarımsal kredi alanında % 68 pay alan Ziraat Bankası' nın ardından % 12' lik pay ile ikinci sırada yer almaktadır. Ayrıca kurumun ortaklarına kullandırmış olduğu tarımsal krediler içerisinde sübvansiyonlu kredilerin payı % 90' dır. Kurum, sübvansiyonlu kredi kullanırmak suretiyle (ortaklarına faiz indirimli kredi kullandırarak) üreticiler için yabancı kaynak maliyetini asgariye çekmektedir. Buradaki faiz indirimi sebebiyle ortaya çıkan gelir kaybı da Hazine tarafından karşılanmaktadır.

Bununla birlikte Kooperatiflerin Ziraat Bankası haricinde kaynak bulmasının kolaylaştırılması ve kaynak maliyetinin asgariye indirilmesi amacıyla Tarım Kredi

Bankası kurulması hedeflenmektedir. Böylece Kooperatiflerin kredi kaynakları çeşitlenecek ve mali bağımsızlıkları da sağlanmış olacaktır.

3.3.1. Tarım Kredi Kooperatifleri Dışındaki Kooperatif Yapılanmaları

Ülkemizde Tarım Kredi Kooperatifleri dışında tarımsal alanda faaliyetlerini sürdüren, birçok kooperatif yapılanması mevcuttur. Tarım kooperatifleri; tarım kredi, pancar ekicileri, sulama ve su ürünleri kooperatifleri, tarımsal kalkınma ve tarım satış gibi hizmet bölümlerine ayrılarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ticaret Bakanlığı verilerine göre (Tablo 12' de görüleceği üzere) tarım sektöründe faaliyet gösteren yaklaşık dört milyon üretici çeşitli kooperatif yapılanmalarına ortak olmak suretiyle örgütlü üretime katkıda bulunmaktadır.

Tablo 13.

Türlerine Göre Kooperatifler ve Ortak Sayıları

İlgili Bakanlık	Kooperatif Türleri	Kooperatif		Birlik		Merkez	
		Sayısı	Ortak Sayısı	Sayısı	Ortak Koop. Sayısı	Merkez Birliği Sayısı	Ortak Birlik Sayısı
Gıda , Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı.	Tarımsal Kalkınma Koop.	8.173	842.563	82	4.939	4	77
	Sulama Koop.	2.497	295.984	13	733	1	10
	Su Ürünleri Koop.	522	29.972	14	202	1	12
	Pancar Ekicileri Koop.	31	1.638.981	1	31	-	-
	Tarım Kredi Koop.	1.625	1.082.978	17	1.625	1	17
ARA TOPLAM		12.848	3.890.478	127	7.530	7	116

Kaynak: Ticaret Bakanlığı (2017) verilerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Tarımsal amaçlı bu yapılar, üreticilerin (ortaklarının) karşılıklı yardımlaşması, dayanışması ve birbirlerine kefil olmaları suretiyle tarımsal üretim faaliyetlerindeki ihtiyaçlarını karşılamak, ürünlerine daha yüksek değer kazandırabilmek ve ekonomik menfaatlerini korumak amacıyla kurulmuşlardır. Bu amaca ulaşmak için ortaklarının üretim girdilerini sağlamak, ürünlerini alıp en iyi koşullarda değerlendirmek, hammadde halindeki besin maddelerini işleyerek mamul haline getirip piyasaya sürmek ve ortaklarının kredi ihtiyaçlarını aynı veya nakdi finansman yoluyla karşılamak için çaba sarf ederler.

Tarım Satış Kooperatifleri Türkiye' de kurulan ilk tarımsal amaçlı kooperatif olup, ilerleyen yıllarda sırasıyla; Tarım Kredi Kooperatifleri, Pancar Ekicileri Kooperatifleri ve Köy Kalkınma (tarımsal kalkınma) Kooperatifleri kurulmuştur. İlk

kuruldukları yıllarda ortaklarının ürünlerini alıp değerlendiren ve tarımsal teknik destek ve finans sağlayan bu kooperatifler günümüzde çok daha kapsamlı bir hale gelmişlerdir.

Tarım Kredi Kooperatifleri 2014 yılı itibarıyla ülkenin her tarafında (80 ilde) faaliyet gösterirken, Tarım Satış Kooperatifleri 50 ilde, Pancar Üreticileri Kooperatifleri ise şeker pancarı üretimi yapılan 64 ilde aktif bir şekilde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Gümrük ve Ticaret Bakanlığı' nın verilerine göre 2014 yılı sonu itibarıyla Ülkemizdeki kooperatiflerin tamamının birliklere katılma oranı % 24,8 iken, birliklerin merkez birliklerine katılma oranı % 45,4' tür. Bu oran tarımsal üretim amaçlı kooperatiflerde nerdeyse % 100' dür (Tarım Kredi Kooperatiflerinde % 100, Pancar Ekicileri Kooperatiflerinde % 100, Tarım Satış Kooperatiflerinde % 98, Tarımsal Kalkınma Kooperatiflerinde % 63'tür).

3.4. Türkiye Tarım İşletmeleri Finansmanında Alternatif Finansman Kaynakları

Tarım ve tarıma dayalı sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren işletmelerin son yıllarda (ölçek ekonomilerinin öneminin anlaşılması dolayısıyla) daha büyük ölçeklerle faaliyetlerini sürdürmeye başlamaları, hali hazırdaki sınırlı üretim yapısı, kısıtlı kaynak ve kapasitelerine rağmen üretimin daha girdi yoğun yöntemlerle sürdürülmek zorunda olması, üreticilerin finansal konularla ilişkilerinin ve ihtiyaçlarının geçmiş yıllara nazaran daha da artmasına sebep olmaktadır.

Tarımsal işletme sahipleri geçmişe nazaran daha fazla karşılaştıkları finansal işlemleri ve bu bağlamda ortaya çıkan gelişmeleri sürekli izlemek, işletmelerini bu gelişmelere göre yönlendirmek ve yönetmek durumundadırlar. (Çetin, 2014, s.122). Bireylerin gelirlerinden artırarak tasarruf amacıyla ekonomiye aktardığı payların finansal piyasalara enjekte olması ve küçük fonların büyük hacimli olarak bir araya gelmesi işletmeler için fon kaynağı oluşturmaktadır.

Ekonomik gelişmelerini tamamlayamamış, finansal piyasaları ve sistemleri istikrarsız olan, kişi başına milli gelirin düşük olduğu ülkelerde doğal olarak tasarruf oranı düşüktür. Düşük tasarruf oranı sebebiyle finansal piyasaların, işletmelerin finansman sağlayabilecekleri fonlardan yoksun kalması yenilikçi işletmeler ve diğer işletmeler için alternatif fonların daha zor ve pahalı elde edilmesine sebep olmaktadır.

Bu durumdan sürekli yenilik hedefindeki işletmelerin daha fazla etkilenecekleri açıktır. Enflasyon, düşük milli gelir ve tasarrufların azlığı, yenilikçi işletmelerin ve yeni fikirlerin fonlanmasına da olumsuz etki yapmaktadır (Bekçi ve Usul, 2001, s.33). İşte bu noktada; yukarıda zikredilen kısır döngüden çıkabilmek için çeşitli finansman yöntemleri geliştirilmiştir.

Bu finansman yöntemlerinden birini kullanan tarımsal üreticinin hızlı bir şekilde finansmana ya da tarımsal bir makineye ihtiyaç duyduğu zaman bu ihtiyacını formalitelere boğulmadan en kısa zamanda alternatif finans kaynakları karşılamaktadır. Türkiye’de tarıma alternatif finans desteği sağlayan kurumlar;

- Faktoring Şirketleri,
- Finansal Kiralama (Leasing) Şirketleri,
- Tarım Sigortaları,
- Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsalarıdır.

3.4.1. Faktoring Yöntemiyle Finansman

Factoring; vadeli satış yapan firmaların veya işletmelerin her türlü mal ve hizmet satışından doğan alacak haklarını faktor adı verilen finansal kuruluşlara devretmek suretiyle kısa vadeli kaynak sağladıkları finansman tekniğidir. Faktoring, ticari borçlular (alıcılar) ile faktoring şirketi ve mal satan veya hizmet arz eden bir ticari işletme (satıcı) arasında gerçekleştirilen bir işlemdir.

Daha genel anlamıyla faktoring; mal ve hizmet satışından doğan veya doğacak kısa vadeli faturaya dayalı alacakların faktoring şirketlerine devredilmesi koşuluyla karşılığında finansman, garanti ve tahsilat hizmetlerinden faydalanılması şeklinde özetlenebilir. Sistem, faturaya dayalı, mal veya hizmet satışından doğmuş veya doğacak alacakların faktoring şirketine temlik edilmesi, faktor tarafından bu alacakların takip ve tahsil edilmesi, sunulan hizmet türüne bağlı olarak alacağın ödenmeme riskinin faktor tarafından üstlenilmesi, temlik alınan alacaklar nispetinde önceden belirlenmiş bir

oranda nakit ödemede bulunularak finansal bir hizmet ortaya konulması gerçeğine dayanmaktadır.

Factoring sistemi sermaye yapısı güçsüz ve kredi alma zorlukları yaşayan işletmelere yarar sağlayabilecek özelliklere sahip olması diğer finansman yöntemleri arasında öne çıkmasını sağlamaktadır. Factoring şirketleri hizmet fonksiyonu sağladıkları işletmelere kayıt, takip, tahsilat işlemleri, pazar araştırması ve yeni pazar arayışı gibi faydalar sağlamaktadır. Bu sayede işletmeler gerek yurt içi gerekse yurt dışı pazarlarda tanınırlık ve işlem hacimlerinin artışı da sağlamaktadır. (Şamiloğlu, 2000, s.171-172).

Tarım sektöründe factoring ise; ürünlerini vadeli satan çiftçilerin veya müstahsillerin müstahsil makbuzlarıyla birlikte aldıkları çeklerin iskonto edilerek üreticilere finansman sağlanması uygulamasıdır. Factoring şirketleri uygulamada; müstahsil makbuzu veya fatura karşılığında ürünlerini satan çiftçilerin müstahsil makbuzu veya fatura temliği karşılığında (ürün satımı sonrası) factoring işlemlerini yaparak, müstahsil makbuzu veya fatura tutarından iskonto tutarını düşerek geri kalan meblağı üreticilere ödemektedirler.

Ülkemizde 1980 yılından itibaren uygulanmaya başlanan ekonomik programa paralel olarak kullanımına başlanan, ekonominin dışa açılmasına ve dış piyasalardan fon girişlerinin artırılmasına yönelik politikanın bir unsuru olarak, bankalar ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda üreticilere ve şirketlere kapsamlı finansal hizmetler sunmak amacıyla daha önce kullanılmayan bazı finansman araçlarını tüketicinin hizmetine sunmuşlardır. Bu araçlardan biri de factoring uygulamasıdır. Türkiye’de factoring kanunu 1983 yılında çıkarılmış ve factoring ilk kez 1988 yılında gerçekleştirilmiştir. 1980 yılında 24 Ocak kararları ile sermaye piyasalarında görülen gelişmeler ve ülkemizde piyasa ekonomisinin yerleştirilmesi yönündeki çalışmalar neticesinde, gelecek (future) piyasa işlemleri uygulamalarının önü açılmış, günümüzde de bu konudaki çalışmalar devam etmektedir. Özellikle tarımda gelir dengesizliğinin düzeltilmesi ve finansman gereksiniminin planlanması açısından factoring sektörünün, ilgili borsalarda faaliyet gösterecek alt yapı ve organizasyonlara gereksinimi bulunmaktadır.

Ülkemizde factoring sektörü ile ilgili düzenlemeler 2006 yılından önce, diğer finansman araçlarında olduğu gibi Hazine Müsteşarlığı tarafından düzenlenmiştir.

Sektörün faaliyetleri 2005 yılı son çeyreğinde yürürlüğe giren Bankacılık Kanunu ile birlikte 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren BDDK' nın (Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu) denetimi altına girmiştir. 2010 yılına geldiğimizde faktoring sektöründe; tarımsal üretim % 1' lik, imalat sanayi % 76' lık, hizmet sektörü % 22' lik ve diğer sektörler % 1' lik paya sahip olmuşlardır. 2009 senesine kıyasla 2010' da, tarım, hizmet sektörü ve diğer sektörlerin payı azalırken, imalat sektörünün payı %5 artış göstererek % 76 olmuştur.

Türkiye tarım işletmelerinin sermaye yapısı içerisinde, genel olarak toprak sermayesinin yüksek bir oranda olduğu, işletme sermayesinin ise düşük düzeylerde kaldığı bilinmektedir. Ülkemiz tarım işletmelerinde borçluluk oranının düşük olması, işletme sermayesi ihtiyacının düşük bir seviyede olmasından çok, işletmelerin uygun zaman ve koşullarda yeterli miktarlarda kredi kaynaklarını bulamamasından ya da bu kaynaklardan yeterince yararlanamamasından ileri gelmektedir (Bülbül, 1994).

3.4.2. Finansal Kiralama (Leasing) Yoluyla Finansman

Finansal Kiralama (Leasing), kiracı tarafından seçilen bir yatırım malının, mülkiyeti finansal kiralama şirketinde kalmak kaydıyla, belirlenen sözleşme süresi ve kira ücreti karşılığında kullanım hakkının kiracıya verilmesini sağlayan bir finansman yöntemidir. Kiralama süresi sonunda, söz konusu ekipmanın mülkiyeti kiralayan şirkete devredilir. Tarımda Finansal Kiralama sisteminin uygulama alanlarını, tarımsal makine ve teçhizatlar, tarım arazileri ve tarımsal sanayi ürünleri olmak üzere üç gruba ayırmak mümkündür (Bülbül, 2006, s.237). Başka bir deyişle tarım sektöründe leasing; en çok tarımsal makine temininde kullanılmaktadır. Bunu seracılıkta kullanılan tesisat ve ekipmanları, çiçekçilikte kullanılan tesisat ve cihazları takip etmektedir.

Finansal kiralama, işletmelerin kuruluş veya büyüme dönemlerinde yatırımlarını gerçekleştirmek amacıyla ihtiyaç duydukları orta vadeli finansman kaynağıdır. Dünyadaki gelişmiş sanayi ülkelerinde leasing payı %30' lardayken, ülkemizde bu oran %10' a bile ulaşmamaktadır. (Çondur vd., 2008, s.16).

Finansal kiralamanın geçmişi batı ülkelerinde çok eskilere dayansa da, ülkemizde 1980' li yılların başında uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de finansal kiralama, işlem

hacmi olarak dönemsel olarak (ekonomik kriz dönemlerinde ve vergi avantajının kaldırıldığı dönemlerde) azalsa da, uzun vadeli finansman ihtiyacının büyük çoğunluğunu sağlama ve likiditeye kolay ulaşım gibi avantajları nedeniyle, günümüzde önemli bir alternatif finansman aracı olarak kullanılmaktadır. Leasing konusu edilecek malın bazı özeliklere haiz olması gerekmektedir; öncelikle üzerinden amortisman (yıpranma payı) ayrılabilen bir özellik taşıması gerekir. Buradan hareketle hammadde ya da yarı mamul niteliğinde bulunan ve kullanıldığında özelliklerinin birçoğunu yitiren mallar, leasing kapsamına alınamamaktadır.

Türkiye’de finansal kiralama uzun yıllardır ticaret sektöründe yaygın olarak kullanılmaktadır. Son yıllarda tarım sektöründe de finansal kiralama uygulamaları artmasına rağmen, tarımda finansal kiralama ile diğer finansman kaynaklarını karşılaştırmalı olarak ele alan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Finansal kiralama ile bir malın sahibi olunmadan da, ilgili malın üretimde kullanılması olanağı, öz kaynak sıkıntısı çeken tarım üreticileri için hayati öneme sahip bir konudur.

2008 yılında Dünyada yaşanan global krizin etkisiyle ve KDV indiriminin de kaldırılmasıyla ülkemiz leasing sektöründe bir daralma yaşanmıştır, bu daralmanın etkisi tarım sektörüne de yansımıştır. 2010 yılından sonra KDV oranlarındaki yeni düzenlemeyle birlikte, tarımda en çok talep edilen finansal kiralama araçları olan traktör, biçerdöver ve pamuk toplama makinalarında ciddi oranlarda artış gözlenmiştir. 2010 senesinde finansal kiralama işlemlerinin sektörlere göre dağılımı yapıldığında imalat sanayi ve tarım sektörü en yüksek paya sahip olmuştur. Yıllar içerisinde meydana gelen tarımsal kiralama işlemlerini ele aldığımızda; 2001 yılında toplam leasing sektörü içinde tarımın payı % 1,09, 2004’ te % 4,14, 2005’ te % 7,12 ile en yüksek seviyeye ulaşmış iken, 2014 yılında gerileyerek % 2,67’ ye düşmüştür.

3.4.3. Tarım Sigortaları

Sigorta, aynı türden tehlikeyle karşı karşıya olan kişilerin, belirli bir miktar para ödemesi yoluyla toplanan tutarın, sadece o tehlikenin gerçekleşmesi sonucu fiilen zarara uğrayanların zararını karşılamada kullanıldığı, bir risk transfer sistemidir. Bu sistem sayesinde kişiler, karşı karşıya buldukları tehlikelerin neden olabileceği, parayla ölçülebilen zararlarını, nispeten küçük miktarlarda demiş oldukları primler yoluyla

paylaşmaktadırlar. Sigortanın temel işlevi, zararı ekonomik açıdan önemsiz bir duruma getirmektir. Kişiler tek başına karşılayamayacakları zararları bir organizasyon aracılığıyla aralarında paylaşmaktadırlar. Bu organizasyon, “sigortacı”, “sigorta ettiren” ve “bir sigorta sözleşmesi” nden oluşur (<https://web.tarsim.gov.tr/> Erişim Tarihi: 26.03.2019).

Tarım sigortaları, tarımsal üretim yapan şahıs işletmelerinin veya firmaların doğa koşullarından dolayı oluşabilecek risk ve belirsizliklerden kaynaklanan problemlere karşı zararlarının karşılanmasını amaçlayan finansal bir destekleme türüdür. Tarım sigortalarıyla üretim kayıplarından oluşan zararların maddi olarak karşılanması amaçlanmaktadır. Sigortalama işlemi neticesinde, onlarca risk faktörü tarımsal üretim esnasında oluşabilecek sorunları “Risk Transfer Sistemi” aracılığıyla organize edilmiş olan tarım sigortaları havuzuna iletilir, hızlı bir şekilde durum tespiti yapıldıktan sonra, üreticinin kaldığı yerden faaliyetlerine devam etmesi sağlanmış ve tarımsal işletme gelirlerinde de istikrar sağlanmış olur. Aksi takdirde herhangi bir doğal afet durumunda üretici, üretim faaliyetini tamamen sonlandırmak durumunda kalabilir.

Tarım sigortaları; ülkemizde sel, fırtına, don ve dolu gibi doğal afetlere maruz kalan üreticilerin, sezon başında onayladıkları bir sözleşme kapsamında, meydana gelebilecek muhtemel zarar ve kayıplarının karşılanmasına yönelik bir uygulamadır. Bu uygulama ilk olarak 2006 yılında “% 50 Devlet Destekli Tarım Sigortası” şeklinde yürürlüğe girmiştir. 2006-2009 yılları arasında deprem, dolu, fırtına, heyelan, hortum, yangın sigorta kapsamına alınmış, 2010 yılında ise sel ve su baskını durumları da sigorta kapsamına ilave edilmiştir.

TARSİM kapsamında ülkemizde, 2016 yılında, 1 milyar 299 milyon 986 bin 302 TL olan toplam prim üretimi, 2017 yılında %25 oranında artış göstererek, 1 milyar 628 milyon 553 bin 789 TL olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında 23 milyar 80 milyon 720 bin 277 TL olan toplam sigorta bedeli ise, 2017 yılında %31 oranında artış göstererek, 30 milyar 303 milyon 347 bin 858 TL'ye ulaşmıştır. 2017 yılında, 833 milyon 85 bin 483 TL hasar ödemesi yapılmıştır (<https://web.tarsim.gov.tr/> Erişim Tarihi: 26.03.2019). Ayrıca ülkemizde uygulamanın başladığı tarih olan 1 Haziran 2006' dan 26 Aralık 2018 tarihine kadar toplam 10 milyon 630 bin 691 poliçenin düzenlendiği, 4,5 milyar TL devlet pirim desteği sağlandığı ve 5 milyar TL de hasar tazminatı ödemesinin yapıldığı bilinmektedir.

Tarım sigortaları ile tarımsal üretimin sürdürülebilirliğinin sağlanması amaçlanırken, çeşitli risk grupları sebebiyle belirsizlik oluşturarak kamu bütçe yükünün artmasına neden olabilecek durumları planlı bir hale getirerek, üreticilerin uzun vadeli gelir istikrarına kavuşturulması temel hedef olarak belirlenmiştir.

3.4.4. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsaları

Vadeli işlem sözleşmeleri, belirli bir vade gününde, sözleşme günü (önceden) belirlenen miktar ve fiyattaki emtiayı, sermaye piyasası aracını ya da döviz, tarımsal ürünü, kıymetli madeni, alma ya da satma yükümlülüğünü içeren anlaşmalardır. Başka bir deyişle vadeli işlemler, bir malın sonraki bir zaman diliminde teslim edilmesi üzerine yapılan anlaşmalardır. Bu sözleşmelerle, önceden miktarı ve fiyatı belirlenmiş bir malın, belirli bir tarihte teslim edilmek üzere alım satım sözleşmesi yapılmasına olanak sağlanmaktadır. Sözleşme yapıldığında ilgili varlığın teslim edilecek miktarı, teslimat tarihi, mal takasının hangi tarihte gerçekleştirileceği ve teslim edilecek malın kalitesi belirlenir. Vade sonu geldiğinde alıcı ve satıcı sözleşmede yazan yükümlülüğünü yerine getirmekle mükelleftir.

Tarımsal üretim yapanların birbirinden habersiz ve bağımsız hareket etmesi ve üretici sayısının da çokluğu sebebiyle; üretim kararı almadan önce, fiyatı cazip olan ürüne yönelme ve bir sonraki üretim döneminde de ilgili üründe fiyatların geriye düşmesi, alternatif olarak üretilebilecek ürünlerde ise ürün miktarının sınırlı olması nedeniyle fiyatların yükselmesi söz konusu olabilmektedir. Bu süreç yıldan yıla devam ettiği sürece arz-talep dengesizliği meydana gelebilmektedir. Örumcek ağı teoremi (Cobweb Kuramı) ve King Kanunu (Bolluk Paradoksu) ile açıklanmaya çalışılan bu durum arz ve talep esnekliği düşük olan tarımsal malların, arzının başka bir deyişle üretim miktarının fiyata gecikmeli tepki vermesi sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle tarım ürünleri piyasasında fiyatlar arza bağlı olarak sürekli dalgalanma halindedir; yani tarım ürünleri fiyatlarının standart sapması oldukça yüksektir.

Bu belirsizlik üreticiler için finansman riskine sebep olmaktadır. Üretici üretim kararını aldığı dönemde, ileriye yönelik oluşabilecek fiyatları öngörebilirse, üretim planını buna göre yaparak üretim bütçesini hazırlayabilecektir. Bu da üretimin başlangıcında üretilecek malın fiyatının belli olması ve alıcısının da hazır bulunması ile

gerçekleşebilir. İşte bu noktada ileriye dönük ürünlerin alınıp satılması amacıyla vadeli işlem borsaları/piyasaları ortaya çıkmıştır. Lisanslı depoculuk faaliyeti ile paralel bir yapıda ilerleyen vadeli opsiyon borsaları, tüm dünyada gıda güvenliği ve ulaşılabilir fiyat mekanizması için gitgide daha da önemli hale gelmektedir.

Türkiye’ de vadeli işlemlere geçilme düşüncesi 1980’ li yılların ortalarına uzanmakta olsa da hala kavram kargaşası sürmektedir. Türkiye’ de borsacılık ile ilgili altyapı eksikliği bulunmakla birlikte, buradaki eksiklik sistem, bilgi, insan kaynağı, kurumsal ve yasal çerçeveden kaynaklanmaktadır (İnan vd., 2003, s.136).

Ülkemizdeki faaliyetlerine 3 Şubat 2005 tarihinde başlayan Vadeli İşlemler Opsiyon Borsası; pamuk, buğday, İmkb 30 endeksi, euro, dolar ve devlet iç borçlanma senetlerini ilgilendiren farklı alanlardaki sözleşmelerle ülke insanına katkı sağlamaya devam etmektedir. Gıda maddelerinin temelini tarımsal ürünlerin oluşturması ve bu ürünlerin talebinin kesintisiz devam etmesi, ayrıca gıda maddelerinin ikamesinin de olmaması sebebiyle, ayrıca üretimin de mevsim ve doğa şartlarına bağlı olmasından ötürü; tarım ürünlerinin fiyatları her daim dalgalanma içindedir. Fiyatların istikrarlı olmaması hem üreticiler için hem de üretilen emtiaları pazarlayanlar için büyük riskler oluşturmaktadır.

BÖLÜM IV

TARIM SEKTÖRÜNDEKİ MEVCUT SORUNLAR VE BU SORUNLARIN ÇÖZÜMÜNDE TARIMSAL KREDİLERİN ROLÜ

4.1. Tarım Sektörünün Kronikleşmiş Sorunları

Tüm sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de kendine özgü yapısal sorunlar bulunmaktadır. Bunların en başında küçük ve parçalı arazi yapıları sebebiyle üretim veriminin düşük olması, buna bağlı olarak üretim maliyetinin yükselmesi ve neticede ürün fiyatlarının yüksek seviyelere ulaşması gelmektedir. İlk bakışta üretici için fiyatların yükselmesi pozitif olarak görünse de talep yetersizliği sebebiyle üretilen ürünler elde kalmakta ve bu durum üreticiler için içinden çıkılmaz bir hal almaktadır. Bu ve buna benzer sorunlar ülkemiz için geçerli olmakla birlikte, gelişmekte olan pek çok ülkenin de kendine özgü yapısal sorunları bulunmaktadır.

4.1.1. Tarımsal Üretim Aşamasında Dünya Genelinde Karşılaşılan Sorunlar

Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Teşkilatı' na göre (FAO); Dünya genelinde enerji hammadde fiyatlarının devamlı yükselmesi, kuraklık, küresel ısınma, iş gücü arzındaki dalgalanmalar, siyasal çekişmelerden dolayı ülkelerde meydana gelen iç karışıklıklar ve spekülasyonlar gibi birçok nedenden dolayı tarımsal üretim sekteye uğramaktadır. Bunun sonucunda ise gıda yetersizliğinden dolayı çocuk ölümleri, salgınlar ve iç savaşlar meydana gelmektedir.

Tarımsal üretim sebebiyle ortaya çıkan katma değer, farklı tanımlamalara göre dünya GSYH' ninin % 3 ila % 6' sını meydana getirmektedir. Dünyadaki toplam GSYH' ninin % 78' ini üreten 20 gelişmiş ülke, tarımsal üretim sebebiyle ortaya çıkan GSYH' ninin da % 56' sını üretmektedir. Dünya üzerinde 800 milyon kişinin üzerindeki bir nüfus hayatını devam ettirebilmek için gereken kalori miktarını bile sağlayacak seviyede beslenememektedir. Gıda güvenliğine sahip olmayan nüfusun büyük bir çoğunluğu ise gelişmekte olan ülkelerde, onun da en büyük kısmı Afrika ve Asya

kıtalarında bulunmaktadır. Dünya üzerinde yetersiz beslenen nüfusun % 40' tan fazlası ise Hindistan ve Çin' dedir. Çağımızın en önemli küresel sorunu tarımsal üretime bağlantılı olarak; gıda güvenliği ve gıda yetersizliğidir. Yukarıda değindiğimiz sorunları şimdi tek tek ele alalım.

4.1.1.1. Küresel İklim Değişikliği

Mahsullerin yetişip olgunlaşmak için toprağa, suya, güneşe ve sıcaklığa ihtiyacı vardır. Dünya genelinde küresel ısınma sebebiyle sıcaklıkların yükselmesi dünyanın birçok yerinde büyüme mevsiminin uzunluğunu etkilemiştir. Tahıl ve yağlı tohum cinsi ürünlerin çiçeklenme ve hasat tarihleri son yıllarda olması gereken zamandan birkaç gün öncedir. Bu anormal durumun önümüzdeki yıllarda da bu şekilde devam etmesi öngörülmektedir.

Küresel iklim değişikliği, dünyamızın uzun jeoloji tarihi boyunca meydana gelen iklimin kendi doğal değişkenlik yapısına ilave olarak, insanoğlunun doğa üzerindeki etkilerinin neden olduğu bir değişikliktir. Fosil ve biyokütle yakıtların tüketilmesi, insan kaynaklı sera gazı emisyonlarının en büyük kaynağıdır. Çimento üretimi doğaya karbondioksit salarken, katı atık ve tarımsal posa depolama sahaları ise metan gazı salmaktadır. Gübre kullanımı ve naylon üretimi, diazot monoksit gazının ortaya çıkmasına neden olurken, buzdolabı ve klimalar ise florine sera gazı emisyonlarını artırmaktadır.

Arazi kullanım şekillerinde meydana gelen değişiklikler de iklim yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Tarımsal üretim amacıyla arazi açılması, yeryüzündeki koyu renkli yüzey alanını artırmakta, bu durum ise gelen güneş radyasyonunun emilmesine neden olmaktadır. Ormanların tahrip edilerek arazi açılması, karbondioksiti tutan ve depolayan ağaç ve bitkilerin azalması manasına gelmektedir. Betondan şehirler inşa edilmesi, “şehir ısı adaları”nın oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum ise şehirlerde çevrelerine göre daha sıcak alanların oluşması sonucunu doğurmaktadır.

Tablo 14.

Doğal Afetler ve Etkileri

			Afrika	Amerika	Asya	Avrupa	Avustralya	Küresel
İklim Kaynaklı Doğal Afetler			57	73	122	62	11	325
Etkilenen İnsan Sayısı (Milyon)			37,82	4,16	78,81	0,55	0,26	121,6
Maliyet (Milyar Dolar)			0,93	102,7	25,83	8,4	0,85	138,71

Kaynak: Guha-Sapir ve Diğerleri, 2013, s.27

2012 yılında dünya genelinde meydana gelen doğal afetlerin insanlar ve dünya ekonomisi üzerindeki etkileri Tablo 14' de kısaca özetlenmiştir. Tabloya göre 2012 yılında doğal afetlere en yoğun bir şekilde maruz kalan bölge Asya kıtası iken, bu doğal afetlerden nüfus bakımından en çok etkilenen bölgeler ise Asya ve Afrika kıtaları olmuştur. Doğal afetlerden etkilenen nüfusun yaklaşık % 3,5' luk kısmı Amerika kıtasında yaşamasına rağmen, küresel ekonomik zararın en büyük kısmı yine bu kıtada gerçekleşmiştir.

Ülkemizin de içinde bulunduğu Akdeniz havzasının bazı bölgelerinde, yaz aylarında meydana gelen aşırı ısınma ve su kıtlığı, bazı yaz mahsullerinin kışın da yetiştirilebilir olmasına neden olmuştur. Sıcaklık ve büyüme mevsimlerindeki bu değişimler, beraberinde mahsul verimini etkileyebilecek bazı sorunları da getirmiştir. İstilacı otların miktarındaki artışlar, böcek ve haşere cinsi hayvanların ve bitki hastalıklarının çoğalması durumu sık sık görülmeye başlanmıştır. Akdeniz' e komşu ülkelerin oluşturduğu bölgede meydana gelecek 2°C'lik bir ısı artışı, tahmin edilemeyen hava olaylarına, sıcak hava dalgalarına, orman yangınlarının artışına, kuraklığa ve dolayısıyla biyolojik çeşitlilik kaybına, doğal güzelliklerin yok olması sebebiyle turizm gelirlerinde azalmaya, tarımsal üretimin verim kaybına ve en önemlisi de susuzluk, başka bir deyişle kuraklık olarak etkilerini üzerimizde hissettirmeye başlayacaktır.

Son 30 yılda topraktan elde edilen gıda kaynakları dışında, denizlerden sağlanan besin maddeleri de iklim değişikliğinden etkilenmeye başlamıştır. Kuzeydoğu Atlantik

Deniz' inde bazı balık türlerinin dağılımında değişiklikler meydana gelmiştir. Bu durum ise çevre ülkelerde yaşayan toplumların besin zincirlerinin değişmesine neden olmuştur.

Ayrıca kırsal bölgelerde tarımsal faaliyetler ön planda olduğu için, iklim değişikliklerinin doğal çevrede meydana getirdiği olumsuz etkiler, kırsal alandan kentsel alanlara hızlı ve plansız bir biçimde göçe sebep olmaktadır.

4.1.1.2. Gıda Güvenliği

Gıda güvenliği kavramı; besin maddeleri kaynaklı hastalıklara neden olan kimyasal, biyolojik veya fiziksel etkenleri engelleyecek şekilde gıdaların işlenmesi, hazırlanması, depolanması, taşınması ve tüketiciye sunulması aşamalarını ele alan bir süreçtir. Gıda güvenliğinde ana fikir; besin maddelerinin üretim yerinden sofraya, insan sağlığına uygun bir şekilde ulaşması ve besleyici özelliklerini korumasını sağlamaktır. Başka bir deyişle gıda güvenliği; insanoğlunun sağlıklı bir hayat sürdürebilmesi için gerekli olan gıda maddelerini karşılayabilmek amacıyla sağlıklı, güvenilir ve yeterli düzeyde besleyici besinlere fiziksel ve ekonomik bakımdan sürekli erişebilmesi durumudur.

Gıda güvenliği kavramı, özellikle son yıllarda dünyadaki ülkelerin tamamı için, ekonomik boyutu ve halk sağlığı sebebiyle oldukça önem addedilen bir konu haline gelmiştir. Gıda kaynaklı hastalıkların sayısında artış yaşanması sağlık, ekonomik ve sosyal açıdan toplumları direkt etkilemektedir. Günümüzde çok daha iyi anlaşılmaktadır ki, gıda maddelerinde yetkili kurullar tarafından izin verilen seviyeler üzerinde bulunabilecek mikrobiyolojik tehlikeler ve kimyasal katkı maddeleri bu ürünleri, insan sağlığı için zararlı hale getirmektedir.

Günümüzde gıda işleme, üretim, dağıtım ve tüketim zincirinde meydana gelen köklü değişimler sebebiyle tüketiciler, dünyanın her bir bölgesinde, tükettikleri gıdaların güvenliği hakkında daha fazla bilgiye sahip olabilmekte ve gıdalardan kaynaklanan problemleri daha net bir şekilde görebilmektedirler.

Gıda maddelerinden kaynaklanan sorunlar, insan sağlığını yakından ilgilendirmekle kalmıyor, kişilerin, ailelerin, toplumların, sektörlerin ve neticede devletlerin ekonomik ve sosyal yapılarını etkiliyor. Global bazda konu ele alındığında

gıda ticareti, gıda ihraç eden ülkelere döviz kazancı elde etme imkânı sunmasının yanında, gıda sektörüne katma değer ilave ederek, ülkelerin milli gelirine de önemli katkılar yapmaktadır. Bütün bu pozitif katkıya rağmen gıda kaynaklı risklerin, toplumun neredeyse tamamında çok önemli sağlık problemlerine yol açma ihtimaline karşın, toplum düzeyinde iş veriminin düşmesine ve ekonomik kayıplara da sebep olabilmektedir.

Gıda güvenliğini sağlama noktasında aile çiftçiliği yani köylü tarımı çok önemli bir yere sahiptir. Dışa bağımlı bir tarım politikası; dolayısıyla dışa bağımlı besin tüketimi bir ulusun başına gelebilecek en büyük felaketlerden biridir. Milli egemenlik ve bağımsızlık kadar önemli bir kavram olmasının temelinde insanoğlunun fiziksel ihtiyaçlarının başka bir milletin kontrolünde olmasının kabul edilemez bir durum olması düşüncesi yatmaktadır.

Tarımsal faaliyetlerde düzenleyici görev üstlenen kamu kurumlarının lağvedilmesi, üreticilere verilen devlet desteklerinin (sübvansiyonların) yetersiz olması (örneğin buğday, arpa, yulaf, fasulye, nohut, mercimek gibi temel besin maddelerinde ithalatı kolaylaştırmaya dayalı tarımsal politikalara ağırlık verilmesi) son kırsal nüfusun tarımsal üretimden vazgeçip kentlere göç etmesi de bir gıda güvenliği sorunudur.

4.1.1.3. Tarımda Tekelleşme ve Çokuluslu Şirketler

Teknolojideki son gelişmeler ve uluslararası ticaretin önündeki engelleri kaldırma hareketleri neticesinde, son birkaç yılda üretim, tüketim ve finans alanında yepyeni bir küresel ekonomi modeli ortaya çıkmıştır. Toplumlar arasındaki sosyal ve ekonomik uyumun global düzeyde artış göstermesi, yöresel ve bölgesel bağlamda önemli değişikliklerin meydana gelmesine sebep olmuştur.

Çokuluslu şirketler birden fazla ülkede kazanç sağlayıcı iktisadi faaliyetlerde bulunan ve uluslararası üretimde bulunan firmalardır. Oligopolcü bir yapıda olma eğiliminde olan çokuluslu şirketler birden fazla ülkede üretim ve satış faaliyetlerini yürütür ve şirketin mülkiyeti ve yönetimi birden fazla ülke vatandaşına ait olabilir. Çokuluslu şirketler ulusal sınırlar arasında mal ve hizmet üretir, ürettiği mal ve hizmetleri pazarlar ve dağıtır; fikirleri, zevk ve teknolojileri dünyanın her yanına yayar

ve global ölçekte planlar yapıp, global stratejilerini hayata geçirir. Bu şirketler üretim, finans, teknoloji, güvenlik, enerji ve ticaret başta olmak üzere global ekonomik yapının tümünde temel belirleyici konumundadır (Aktan vd., 2006, s.3).

Küreselleşme, diğer adıyla globalleşme; genellikle, sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasına ve ekonomik, kültürel, sosyal ve siyasal bütünleşmenin artmasına yol açan mega-trendler ve süreçler olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmeler sonucunda insanlığın ulaştığı yeni dönemde dünya ‘global köy’, toplum ‘bilgi toplumu’ ve insanlığın ulaştığı zaman ‘tarihin sonu’ olarak nitelenmekte ve sonuçta globalleşme, insanlığın kontrolü dışında gelişen tarihsel ya da evrimsel bir süreç olarak görülmektedir (Camilleri, 2002, s.77). Ancak dünya tarihi boyunca güçlü devletler, günümüzde de gelişmiş ülkeler diye nitelendirdiğimiz, sayısı iki elin parmaklarını geçmeyen ülkeler besin maddesi girdilerinde ve üretiminde tekelleşme politikası gütmektedirler.

Dünya tohum tekelleri ve tarım kimyasal tekelleri aynı çatı altında birleşmekte ve şirket tohumlarının aynı şirket tarım kimyasallarına bağımlı olması çok uluslu şirketler açısından pazarın büyüklüğünü daha da çekici hale getirmektedir (Özkaya, 2007, s.40). Bu rejime, çok uluslu şirketler biyo-teknoloji ve canlı bilimi üzerinden uluslararası durumu düzenledikleri için, ‘neoliberal gıda rejimi’ de denilmektedir (Pechlaner vd., 2008, s.366). Bu kapsamda gelişmiş ülkeler tarafından sömürge ülkelerden getirilen ucuz hammaddelerin ve tropik tarım ürünlerinin işlenerek mamul haline getirilip satılması bu rejimin başlangıç politikasını yani temelini oluşturmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde İkinci Dünya Savaşı sonrası, Bretton Woods sistemi ve Marshall yardımları ile ABD liderliğinde uygulanan politikalar, tarımın özellikle ‘yeşil devrim’ adı verilen GDO’ lu (genetiği değiştirilmiş organizma) tohumlar ve kimyasal ilaçlar üzerinden ticarileşmesi sonucunu doğurmuştur. ABD’ nde yetiştirilen (sübvansiyonlu) üretim fazlası ürünlerin gıda yardımı adı altında gelişmekte olan ülkelere satılması uygulanan politikanın ne kadar acımasız olduğunun da bir göstergesidir.

Üretimin temel unsuru olan gıda maddeleri ve tohum gibi emtiaların piyasaya dağıtımındaki tekelleşme, milyonlarca üreticiyi etkilerken, endüstrileşen tarımsal üretim ve globalleşen ticaret, gıda güvenliği, çevre, biyolojik çeşitlilik, kırsal yaşam ve gelir dağılımını olumsuz yönde etkilemektedir. Örneğin tohumda en büyük üç şirket,

sektörün yüzde 53'ünü kontrol ederken, firma sayısı 10' a çıkınca bu oran yüzde 76' ya yükselmektedir. Tarımsal üretimde kullanılan kimyasal ilaçlarda bu oranlar daha da artmaktadır. Dünyadaki altı firma küresel pazarın yüzde 76' sını elinde tutarken, firma sayısı on olduğunda bu oran yüzde 95' e yükselmektedir. Hayvansal ilaçlar ve destek ürünlerinde ise yedi firmanın toplam pazar payı ise yüzde 72' dir. Ayrıca tekelleşme sadece ülke düzeyinde olmamış, aynı zamanda dünya pazarı, bu ülkelerde faaliyet gösteren bir avuç şirketin kontrolüne girmiştir (Oral, 2013, s.162).

Ülkemizde ise 1980' li yıllardan itibaren uygulanan “dışa bağımlı yeni-liberal politikalar”; gıda sektöründe ve organize gıda perakendeciliğinde tekelleşme ve yabancılaşmaya sebep olmuştur. Sermayeye sahip olan gelişmiş ülkelerin (genellikle ABD/AB kökenli) çok uluslu şirketleri, piyasayı ellerine geçirmek ya da denetim altına almak için, “pazar liberalizasyonu” denilen politikaları uyguladılar. Uygulanan neoliberal politikalarla sermaye hayatın her alanında belirleyici hale getirilmiş; köylüyle doğrudan ilişkiye giren devletin yerini köylüyü sermaye ile yüz yüze bırakan devlet almıştır (Güler, 1996).

1990' lı yıllara gelindiğinde ise uygulanan neoliberal politikaların bir meyvesi olarak karşımıza çıkan “şirket birikim rejimi” diye de adlandırılan çok uluslu şirketlerin tarımsal üretim unsurlarını ele geçirmesi ve yerli üreticilerin dışlanması sorunu gelişmekte olan ülkeler açısından büyük önem arz etmektedir. Lobicilik faaliyetleri sayesinde çıkarılan yasalar, özellikle belirli markaların tohumlarını kullanmayı zorunlu kılmakta, devletin vereceği sübvansiyonu ise dolaylı olarak ilgili firmanın ürünlerinin kullanımına paralel hale getirmektedir. Bu aşamada gelişmekte olan ülkeleri idare eden yöneticilerin yerli ve milli girdilerin kullanımına azami önem verip yabancı firma ürünlerine kapıyı kapatmaları gerekmektedir.

4.1.2. Türkiye' deki Mevcut Tarımsal Üretim Sorunları

Ülkemizde tarımın milli gelirden aldığı payın günden güne azalması, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve köy ile kent arasındaki sosyo-ekonomik kalkınma farklılıkları yoğun bir şekilde köyden-kente göçün yaşanmasına neden olmaktadır. Türkiye'nin içinde bulunduğu genel ekonomik durum ve kırsalda baş gösteren sorunlar ile köyden kente göçlerin getirdiği sosyo-kültürel problemlerin büyüklüğü ciddi

boyutlara ulaşmış durumdadır. Şimdi bu problemlerin ortaya çıkmasına neden olan hususları ülkemiz özelinde sırasıyla ele alalım.

4.1.2.1. Girdi Maliyetlerinin Yüksek Seyretmesi

Ülkemizde tarım sektöründe öne çıkan sorunları önem sırasına göre ele aldığımızda ilk sıraya; yüksek girdi maliyetleri nedeniyle çiftçilerin üretim yapmakta zorlanıyor olması gelmektedir. Bitkisel üretimde en önemli girdiler olan mazot, gübre, elektrik, tohum ve ilacın, hayvancılıkta ise temel girdi olan yem fiyatının uzun yıllardan beri yüksek seyretmesi ülke tarımında en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tarımsal üretimin sürdürülebilir olması için; yüksek girdi maliyetlerinin mutlaka aşağı çekilmesi, girdilerin devlet tarafından sübvansede edilmesi ve geri alım garantisi verilmesi gerekmektedir. Son yıllarda ekonomi gündeminde ön sıralarda yer alan yüksek gıda fiyatlarının enflasyona yol açtığı şeklindeki önermenin de temel nedenlerinden birisi bu yüksek girdi maliyetleridir.

Ayrıca tarımsal ürünlerde dünya piyasalarıyla olan rekabetin gücünü de zayıflatan en önemli etkidir. Bu nedenle girdi maliyetlerinin asgariye çekilmesi konusunda atılacak her adım tarımsal üretimin sürdürülebilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması açısından çok büyük önem taşımaktadır. Eğer tarımsal üretimde girdi maliyetleri düşürülemezse çözülmeye başlayan aile çiftçiliği, başka bir deyişle küçük çiftçilik kavramı tamamen yok olabilir.

Üretim yerine ithalata dayalı bir tarım ve gıda politikası egemen olmaya başlar. Her ayın başında gıda ürünlerinin enflasyona neden olduğu tartışması da sürer gider. Artan gıda fiyatlarını düşürmek adına ithalat kapısının aralanması ya da gümrük vergilerinin düşürülmesi/sıfırlanması da kısa vadede bir çözüm olarak görünse de uzun vadede yerli üreticinin üretimden vazgeçmesine sebep olmakta, bu durum ise bir kısır döngü meydana getirmektedir.

Ülkemizde tarıma sağlanan kredilerin faiz oranı da maliyetleri etkileyen bir diğer unsurdur. Her ne kadar diğer kesimlere göre faiz oranı düşük olsa da ülkemiz tarımında yaşanan yapısal sorunlardan dolayı kredilerin faizleri üreticileri etkilemekte ve bazı üreticiler borçlarını ödeyememektedir. Tarımsal kredilerin faizleri uzun yıllar %

45-50' ler civarında iken 1997 yılında % 65-70' lere yükselmiştir. Özellikle 2000 ve 2001 yıllarındaki krizler tarımsal kredi faizlerinin ilk defa % 100' lere çıkmasına sebep olmuştur. Yükselen faizler karşısında birçok çiftçi zor durumda kalmıştır. Bu dönemlerde tarımsal kredi faizleri ve borçlar yeniden yapılandırılarak taksitlendirilmiştir. Daha sonraları kredi faizleri piyasa faiz oranları seviyesine çekilerek ayrıcalıklı faiz oranı uygulamasına son verilmiştir (Gaytancıoğlu, 2009, s.101).

Günümüzde, tarımsal üretim girdilerinin çevreye etkileri ve girdi maliyetlerinin azaltılması yönündeki baskılar, gelişen teknolojiyle birlikte gittikçe artmaktadır. Bu baskı, tarım arazilerinin fiziksel ve coğrafi değişkenlikleri, tekdüze olmayan toprak, ürün ve çevre faktörleri, girdilerin çevreye etkisi ve maliyetlerinin yükselmesi karşısında artan bir yoğunluk göstermektedir (Atasoy, 2019, s.5). Girdi maliyetlerinin azaltılmasında en önemli etken olarak tarımsal teknolojiler ön plana çıkmaktadır. Akıllı tarım uygulamalarının giderek artan girdi maliyetlerini düşüreceği, ürün gelişiminin izlenmesini daha sağlıklı koşullarda sağlayacağı, oluşabilecek tahmin edilemeyen sorunlar nedeniyle zararların erken uyarı sistemleri ile önlenilebileceği öngörülmektedir.

4.1.2.2. Verim Düşüklüğü ve Kırsalda Yaşayan Nüfusun Yapısı

Tarım sektöründeki diğer bir sorun ise; üretimde verim düşüklüğü ve kırsalda yaşlanan nüfusun yapısıdır. İlk bakışta her iki konu başlığı birbirinden farklı gibi görünse de iç içe geçmiş konulardır. Şöyle ki; tarımsal üretim ile kırsalda geçimini sağlayamayan genç nüfus, büyük şehirlerde sanayide veya hizmet sektöründe çalışmaya başlayınca kırsalda ya da köylerde yaşlı ve verimsiz nüfus kalmaktadır. Bu sorun sadece ülkemizin değil, dünya tarımının da en önemli sorunlarından birisidir. Bu nedenle genç nüfusun tarıma yönlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir. Bu konuda Avrupa Birliği tarım desteklerinde; aile çiftçiliğinin yanı sıra gençleri de üretime teşvik eden projelere destek vermektedir.

Verimliliğin yeterli düzeyde sağlanamaması sorununun çözümü için; genç nüfusun katılımının sağlanmasının yanı sıra, yeni teknolojilerin ve bilginin geçmişten gelen kültür birikimiyle birlikte kullanılarak çağdaş bir üretim yapısının oluşturulması gerekmektedir. Son yıllarda ülkemizde de uygulanmaya başlanan ve devlet tarafından desteklenen “genç çiftçi” projelerinin yaygınlaştırılmasıyla hem genç işsizlik sorununun

çözümüne katkı sağlanmış, hem de gençlerin yeni teknolojilere adaptasyonunun daha kolay ve hızlı olması sebebiyle üretim veriminin artması sağlanmış olacaktır.

Kırsalda yaşayan nüfustaki yoksulluğu ortadan kaldırmak için, sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik hizmetlerini etkin olarak kırsala taşımak, altyapıyı çağın gereklerine uygun hale getirmek, su, toprak, orman, çayır, mera, su ürünleri stokları gibi doğal kaynakları korumak başlıca yapılması gerekli unsurlardır. Bunlar uygulanabilirse, tersine göçün yaşanması ve kırsal kalkınmanın sağlanması mümkün olabilir.

FAO verilerine göre ülkemizdeki kırsal nüfus; 2000 yılında yüzde 35,3 iken, 2011’de yüzde 28,6’ ya gerilemiştir. 2019 yılı tahminlerine göre ise; kırsal nüfusun toplam nüfus içindeki payı yüzde 25’ in altına gerilemiş olacaktır. Yukarıda değindiğimiz hususlar uygulamaya geçirilemezse yaklaşık 20 milyon olan günümüz kırsal nüfusunun, 2050 yılında 4,5 milyona gerilemesi öngörülmektedir.

4.1.2.3. Destekleme Politikalarının Etkin Kullanılmaması

Tarımsal üretimde karşılaşılan bir diğer sorun olan destekleme politikasının etkin kullanılmaması çok ciddi boyutlardadır. Hükümetler, popülizmin de etkisiyle; genelde tarım desteklerini verirken amacı ve hedefi belli olmayan ve sonuçlarına bakılmaksızın parayı karşılıksız dağıtma olarak görürler. Her yıl ayrılan bir tarımsal destek bütçesi vardır. Ülkemizde bu bütçe belli bir amaç ve hedef gözetilmeden dağıtılmaktadır. Dağıtılan paranın tarımsal üretime, ürün desenine, tüketiciye yansması veya dış ticarete etkileri sınırlı düzeyde kalmaktadır. Hâlbuki tarım desteklerinin, üretimi planlamanın, tüketiciye sağlıklı ve güvenilir gıda sunmanın uygun koşullarda temini açısından ve ihracatta rekabet gücünü artırıcı önemli araçlardan birisi olması nedeniyle çok daha etkin bir şekilde kullanılması gerekir.

“İthalata dayalı terbiye edici politikalar” şeklinde ifade edebileceğimiz, yerli üretimi tehdit eden bu kavram tarımsal üretim açısından bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle 1980 sonrasında tarımda hemen her dönemde ithalat sopası terbiye edici bir politika olarak uygulandı ve bugün de maalesef dönem dönem uygulanmaya devam etmektedir. Tarımın yapısal sorunlarının başında gelen girdi

maliyetleri gibi birçok sorun çözülemediği için gıda fiyatları artınca akla hemen ithalat gelmektedir.

Ancak birçok konuda kendimize rol model olarak benimsediğimiz Avrupa kıtasında savaş yılları sonrası ortaya çıkan gıda yetersizliği karşısında ortak bir tarım politikası oluşturulmuştur. Gıda arzını güvence altına alıp dışa bağımlılığı azaltmak isteyen Avrupa, vatandaşlarının gıda ihtiyacının Topluluk içinden karşılanabilmesi için tarımsal üretim miktarının yeterli düzeye ulaştırılıp, bu düzeyin korunabilmesini amaçlamaktadır. Ortak tarım politikasında yıllar içinde, değişen ihtiyaçlar doğrultusunda pek çok reform yapılmıştır (Kilit, 2012, s.1). Ülkemizde uygulanan politikanın aksine minimum düzeyde ithalat yapılarak gıda ve hammadde ihtiyacını karşılamışlardır.

Tablo 15.

Tarım Ürünleri ve Tarımsal Hammadde Dış Ticaret Verileri

Yıl	Açıklama	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)
2013	Gıda Maddeleri	16.749.085	10.832.015
	Tarımsal Hammadde	990.189	6.083.933
	Toplam	17.739.274	16.915.948
2014	Gıda Maddeleri	17.746.937	12.048.697
	Tarımsal Hammadde	999.962	6.011.068
	Toplam	18.746.899	18.059.765
2015	Gıda Maddeleri	16.561.384	10.889.457
	Tarımsal Hammadde	882.806	5.169.757
	Toplam	17.444.190	16.059.214
2016	Gıda Maddeleri	16.004.459	10.699.392
	Tarımsal Hammadde	852.114	4.938.240
	Toplam	16.856.573	15.637.632
2017	Gıda Maddeleri	14.973.587	10.928.523
	Tarımsal Hammadde	844.676	5.585.845
	Toplam	15.818.263	16.514.368

Kaynak: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017) ve TÜİK verilerinden yazar tarafından hazırlanmıştır.

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere; 2013 yılında tarımsal ihracat rakamları tarımsal ithalatı karşılayabiliyor iken, 2017 yılına gelindiğinde ithalatın ihracatı karşılayamadığını görmekteyiz. 1980' li yıllara kadar Dünya' da kendi kendine yetebilen 7 tarım ülkesinden biri olarak gösterilen ülkemiz son yıllarda uygulanan tarım politikaları sebebiyle ithalatçı ülke konumuna gelmiş durumdadır. 1980'den sonra devletin çiftçilerin lehine yaptığı sübvansiyon ve destekler birer birer kaldırılırken

1990'lar sonrası tarım üreticisi ve üretimi, serbest piyasanın insafına terkedildi. Bu döneme kadar devlet tarafından korunan ve işletilmesi desteklenen kurumlar tasfiye edildi ya da elden çıkarıldı (Keyder, 2011, s.60-61).

Tarımsal destekleme politikaları, ülkelerin kendi koşullarına göre değişmekle birlikte, ülkeler bu konuda tamamen bağımsız bir şekilde hareket etme imkânına da sahip değildirler. Çünkü ülkelerin taraf oldukları uluslararası anlaşmalar, uygulayacakları tarımsal politikaların çerçevesini belirlemektedir (Memiş, 2004, s.1). ABD ve AB bugüne kadar yürütülen çok taraflı ticaret görüşmelerinde belirleyici bir rol üstlenmişler, birçok kez gelişmekte olan ülkeleri kendi şartlarını kabule zorlamışlardır. Yine bu iki ülkenin tercihleri doğrultusunda DTÖ tarım anlaşması yapılarak kendi tercihlerinin ön planda olmasını benimsetmişlerdir (Gaytancıoğlu, 2009, s.139).

4.1.2.4. Plansız Üretim Sorunu

Diğer bir sorun olan Türk tarımındaki plansız üretim sorunu başlı başına ele alınması gereken, stratejik öneme sahip bir konudur. Arz-talep dengesinin sağlanamadığı bir ülkede fiyat istikrarından söz etmek mümkün değildir. Kim, nerede, hangi ürünü ne kadar diyor, ne kadar ekıyor, ya da ne kadar yetiştiriyor, ürünlerin ne kadarı iç tüketime, ne kadarı ihracata gidiyor, hangi ürünü ne kadar ithal ediyoruz şeklindeki soruların cevabı ışığında üretim planlaması yapıp, doğru teşvikler ve desteklerle üreticiler bilinçlendirilmeli ve yönlendirilmelidir. Bununla ilintili olarak ülkemiz tarımında verimlilik sorununun yanı sıra ürün kaybı sorunu da vardır. Hem hayvansal hem de bitkisel üretim yönünden konu ele alındığında yaşanan verim kaybı, lojistik tarafındaki yüksek zayıt oranı üreticinin rekabet avantajını ortadan kaldırmakta ve düşük kar marjını da alıp götürmektedir.

TCMB tarafından yayımlanan “2018 yılı üçüncü çeyrek enflasyon raporu” nda plansız üretim konusuna değinilmiş; “Türkiye’de işlenmemiş gıda ürünlerinde zaman zaman ortaya çıkan arz açıklarının ani ve yüksek fiyat artışlarına sebebiyet vermesi asıl itibarıyla yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır, Bu noktada, etkin ve dinamik bir tarımsal üretim planlaması yapılamaması önemli bir yapısal sorun olarak görülmektedir” şeklinde bir tespate yer verilmiştir. Tarım politikasına şekil veren idarecilerin ivedilikle bu konuya çözüm bulması ve artık bu sorunun rafa kaldırılması beklenmektedir.

Tarımsal üretimin başarısı için elde edilen ürün miktarının yanı sıra, niteliğinin yani kalitesinin de pazarlama faaliyetleri açısından önem arz ettiği bilinmektedir. İklim koşullarındaki olağan değişimler, uzun yıllar izlenen iklimsel istatistikler dikkate alınmalıdır. Üretim zayıflarına neden olabilecek durumların önüne geçebilmek için (hastalık, haşere ve böceklenme, toprakta meydana gelebilecek problemler, taban suyu yetersizliği vb.) kimyasal kirlenmenin ve bulaşmanın önüne geçebilmek, ürün dayanıklılığını arttırmak, ürünün gösterişli olması, pazarın ürüne talebinin artacağı dönemin iyi takip edilmesi ve ürünün hasada hazır hale gelmesi gibi pek çok ayrıntının göz önüne alınması gerekir.

4.1.2.5. Yetersiz Düzeydeki Sulama Altyapısı

Ülkemizdeki bir diğer sorun; sulama altyapısının ihtiyacı karşılayacak düzeyde olmamasıdır. Yıllardır yapımı süren sulama projelerinin halen tamamlanamamış olması üretim miktarını ve kalitesini direkt olarak etkilemektedir. Türkiye’deki 8,5 milyon (ha) hektar sulanabilir alanın yalnızca 6,35 milyon (ha) hektarı su ile buluşabilmektedir. Bu nedenle yağlı tohumlar (ceviz, fındık, yer fıstığı, Antep fıstığı, badem, çam fıstığı, susam, aspir, ayçiçeği, kanola, pamuk, soya vb.) talebi karşılanamamakta, yani üretim açığı verilmekte ve sonuçta bu ürünler ithal edilmektedir. Sulama altyapısı tamamlanamadığı için de geriye kalan verimli tarım arazileri nadasa bırakılmaktadır.

Tarımda verimliliğin artırılması için uygulanması gereken sulama politikalarının başında sulanabilecek alanların tamamının sulanması ve suyun etkin kullanımının sağlanması gelmektedir. Ülkemizdeki su kaynaklarının yaklaşık %70’i tarımsal sulama amacıyla tüketilmektedir. Gelecek yıllarda sanayi ve hizmet sektörünün artan su ihtiyacının karşılanabilmesi, su kaynaklarının yönetimini daha da önemli hale getirmiştir.

Su kaynaklarının yönetiminde ortaya çıkan sorunları; su kirliliği, fiziksel altyapı yetersizliği, su kalitesinin bozulması ve aşırı su kayıpları olarak sıralayabiliriz. Bu amaçla, sulamada atık suların arıtılarak yeniden kullanımı, yüzey sularının suyun az olduğu alanlara aktarılması, çiftçi eğitimleriyle su tasarrufu sağlayan modern sulama yöntemlerinin uygulanmasının teşvik edilmesi gibi çalışmalarını kapsayan politikalara ağırlık verilmelidir.

4.1.2.6. Jeopolitik Riskler

Bütün bu sorunlara ek olarak son yıllarda artan jeopolitik riskler de göstermiştir ki; ülke olarak tarımsal ihracat pazarımızı daha da çeşitlendirmemiz gerekmektedir. Rusya, Suriye ve Irak pazarlarında yaşanan sıkıntılar üretim odaklı bir sisteme sıkışıp kaldığımızı, pazarlama ve satış sorunlarımızı göz ardı ettiğimizi ortaya çıkarmıştır. Karşımızda önemli bir sorun olarak duran bu gerçek, pazarların çeşitlendirilmesi ve ürün portföyünün genişletilmesi ile fırsata dönüşebilecek bir potansiyele de sahiptir. Ancak yeni pazarlar bulma konusu bugünden yarına olabilecek kadar kolay değildir, bu yüzden gelecek on yılları göz önüne alarak şimdiden yeni pazarlara ulaşmamız gerekmektedir.

Tarımsal üretim miktarını artırıp ülke milli gelirine katkı sağlamak için farklı dış pazarlara yönelebilmek için; Tarım Bakanlığı, üreticileri ihracata yönlendirme konusunda yol göstermeli ve destek sağlamalıdır. Bakanlık yapısının Tarım ve İhracat Bakanlığı şeklinde konumlandırılması hedefe ulaşma yolunda atılacak ilk adım olmalıdır. Tarımsal ürünlerimizin kalitesiyle markalaşması, işlenerek dış pazarlardaki tüketim ağlarına sunulması temel hedef olmalıdır.

4.1.2.7. Gelecek Yıllarda Ülkemizde Karşılaşılabilecek Muhtemel Sorunlar

Günümüz dünyasının en önemli problemlerinden biri olan “temiz ya da içilebilir suya ulaşım” kavramı, ülkelerin gelecek on yıllar için öngördükleri sosyal ve siyasi hedeflerinin kilit noktasında çok önemli bir yer işgal etmektedir. Şöyle ki; nüfus artış hızı günümüzdeki tarımsal üretim artış hızından daha yüksek meydana gelmekte ve bunun sonucunda da açlıkla boğuşan insan sayısı her geçen gün artmaktadır. Beklenen konjonktürde ise bu durumun daha da kötü bir hal alacağı yönündeki düşünceler ağır basmaktadır.

Tablo 16.

Dünya Geneline Tahmini Nüfus Artışları (Milyon Kişi)

Dünya' da Nüfus Artış Tahmini
(Milyon)

Bölgeler	2017	2030	2050	2100
Dünya	7.550	8.551	9.772	11.184
Afrika	1.256	1.704	2.528	4.468
Asya	4.504	4.947	5.257	4.780
Avrupa	742	739	716	653
Latin Amerika ve Karayipler	646	718	780	712
Kuzey Amerika	361	395	435	499
Okyanusya	41	48	57	72

Kaynak: BM, dünya Nüfus Görünümü, 2017

Tablo 15' ten de görüleceği gibi; dünya nüfusunun 2030 yılında 8,5 milyarı, 2050 yılında ise neredeyse 10 milyarı bulacağı tahmin edilmektedir. Günümüzdeki dünya tarımsal üretimi 7,5 milyar nüfusun ihtiyaçlarını karşılayamazken gelecek yıllarda bu ihtiyacı karşılaması mümkün görünmemektedir. Ayrıca yukarıda değindiğimiz temiz suya erişim sorunu günümüzde de çok ciddi boyutlarda iken gelecekte ülkelerin en temel sorunu haline geleceği öngörülmektedir.

Ülkemiz özelinde konuyu ele aldığımızda; hızla temiz su kaynaklarımızı kaybettiğimiz ve israf derecesinde bilinçsiz su tüketimi yaptığımız için gelecek yıllarda tarım arazilerini sulayacak suyu bulmakta zorlanacağımız öngörülmektedir. Örneğin Konya Havzası' nda son yıllarda oluşan obrukların neredeyse tamamının sulama amaçlı açılan su kuyuları sebebiyle taban suyunun eksilmesi neticesinde meydana geldiği anlaşılmaktadır. Sorunun çözümü için damlama sulama yöntemiyle sulamanın yaygınlaştırılması ve üreticilerin konu hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Ülkemizi bekleyen bir diğer sorun ise plansız bir nüfus artışıyla karşı karşıya olduğumuz için üretim miktarının ülke insanına yetersiz gelmesi sorunudur. Son yıllarda çevre ülkelerdeki iç karışıklıklar sebebiyle ülkemize iltica eden göçmenler sebebiyle nüfusumuz beklenmeyen bir şekilde artmış ve bunun da sosyolojik, ekonomik

ve kültürel sonuçları olmuştur. İçerde üretilen besin maddeleri yetersiz kaldığı ve üretim maliyetleri de yüksek seyrettiği için ithalata ağırlık verilmiş, bu durum ise yerli üreticinin üretimden çekilmesine ve ürün fiyatlarının zirve yapmasına neden olmuştur.

Gelecekte ülkemizi bekleyen bir diğer sorun; elimizdeki mevcut pazarları kaybetme riskidir. Son yıllarda bilinçsiz ve aşırı miktarda kimyasal ilaç kullanımı sebebiyle ihracata göndermiş olduğumuz bazı tarım ürünleri, ithalatı yapan ülkeler tarafından sınır kapılarından geri gönderilmektedir. Bilinçsiz ilaç kullanımı bu şekilde devam ettiği sürece, bu sorunun ileride kangren olma olasılığı çok yüksektir. Üreticilerimiz vakit kaybetmeden bilinçlendirilmeli, “babadan kalma yöntemler” yerine bilimsel yöntemlerle üretim yapmaya teşvik edilmelidir.

4.2. Tarımsal Kredilerin Sektör Sorunlarının Çözümüne Katkısı

Tarım sektörünün sorunlarını ele alırken öncelikli olarak üzerinde durulması gereken konu tarım sektörünün ülke ekonomisindeki yeri ve önemidir. Her ne kadar sektörün milli gelir içindeki payı oran olarak yıldan yıla azalsa da, günümüzde gayri safi milli hâsıla, istihdam ve dış ticaret gibi konularda sektörün çok ciddi bir etkisinin olduğu görülmektedir. Bu sebeple tarımın finansmanı konusu tüm sektörleri dolaylı olarak etkilemektedir.

Sektörel birimlerin iç içe geçmiş olmasından dolayı tarım sektörünün finanse edilmesi, diğer ekonomik birimler açısından da çok önemli bir yere sahiptir. Ancak, konu ile ilgili kaynaklar tarandığında tarım sektörünün finansmanında birçok sorunla karşılaşıldığı görülmektedir. Bu sorunları üç ana başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; “Bilinçsiz Kredi Talebi”, “Yüksek Faiz Oranları/Maliyetler”, “Uygunluk Denetimi” başlıkları altında değerlendirilebilir.

4.2.1. Bilinçsiz Kredi Talebi

Bilinçsiz kredi talebi nedeniyle üreticinin ihtiyacından fazla kredi kullanması ve neticesinde geri ödeme noktasında zorluklar yaşaması en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. “Kredi verilirken tahsil edilir” şeklinde de ifade edebileceğimiz hacme göre kredi kullanımının sağlanması hem üretici açısından hem de krediyi kullandıran kurum açısından hayati öneme sahiptir. Örneğin 100 dönüm üretim kapasitesine sahip

bir üreticinin, 150 dönüme yetebilecek miktarda kredi kullanması, elde edebileceği gelirden fazla bir miktarda ödemeye karşı karşıya kalması sonucunu doğurur ki bu durum da “batık kredi” diye tabir edilen yani tahsili mümkün olmayan alacak olarak karşımıza çıkar. Bu ve benzeri olumsuz durumları önlemek için kredi veren kurum ya da kuruluşların kredi talep eden şahıs veya işletmelerin kapasitesine göre finansman sağlaması gerekmektedir.

Üreticinin beyanlarını tasdik edecek bilgi ve belgelere mutlaka sahip olunmalı ve dışarıya olan borç durumu da kredi verilirken mutlaka göz önüne alınmalıdır. Verilecek kredinin tarımsal amaçla mı yoksa kişisel ihtiyaçlar için mi talep edildiği mutlaka araştırılmalıdır.

4.2.2. Yüksek Faiz Oranları

Son yıllarda üretici için büyük bir sorun olmaya başlayan yüksek faiz oranları ve bunun neticesinde kredi maliyetinin yükselmesi bir diğer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek maliyetler sebebiyle yerli üretici, ürününü yüksek fiyattan pazara sunmakta, dış piyasayla olan rekabet gücünü kaybetmektedir. Devlet tarafından sağlanan % 50 faiz indirimi oranı daha da yükseltilerek üreticinin sırtına kambur olan faiz oranları makul seviyelere indirilmelidir. Ayrıca üreticilere sağlanan sübvansiyonların amacına uygun kullanılıp kullanılmadığı da takip edilmelidir.

4.2.3. Uygunluk Denetimi

Bu noktada “uygunluk denetimi” olarak da adlandırabileceğimiz; verilen kredinin amacına uygun kullanımının yerinde görülmesi konusu karşımıza çıkmaktadır. Yukarıda bir kısmına değindiğimiz kontrol işlemi üretimin devamı için önem arz etmektedir. Şöyle ki; donatma kredisi (üreticinin ihtiyacı olan kültür ırkı büyükbaş ve küçükbaş irat hayvanı, arı kovanı ve kolonisi, su ürünleri ekipmanları, ipekböcekçiliği ve kümes hayvancılığında kullanılan donatma malzemeleri kredileri) talep eden ve kullanan bir üreticinin, sahip olduğu krediyi hayvancılık işletme kredisi şeklinde kullanması neticesinde ödeme güçlüğüne düşeceği aşikârdır. Vade uyumsuzluğu bu noktada karşımıza çıkan en büyük sorun olarak görünmektedir. Sonuç olarak ihtiyaç hangi çeşit kredi ise onun kullanılması ve bu konunun kredi veren tarafından yakından takip edilmesi önemlidir. Kişisel ihtiyaçlar için düşük faizli üretici kredisi kullanımı, gerçek ihtiyaç sahiplerinin krediye ulaşımının önüne bir engel olarak çıkmaktadır.

4.3. Tarım Sektöründeki Temel Problemler İçin Çözüm Önerileri

Yukarıda tespitini yapmış olduğumuz sorunlara ilişkin çözüm önerilerini sıralamadan önce bu sorunların çözümünün insan hayatı için ne kadar önem arz ettiğini açıklamak yerinde olacaktır. Şöyle ki; insanlar yeme, içme, barınma gibi zorunlu fizyolojik ihtiyaçlarını gidermek için tarımsal faaliyetlere yaratıldıkları günden beri gereksinim duymaktadırlar. Dolayısıyla tarımsal faaliyetlerin insan hayatındaki yeri ve önemi çok büyüktür. Günümüzde ekonomik faaliyetler içerisinde tarım sektörünün diğer sektörlerle kıyasla oransal olarak daha düşük seviyelerde seyretmesi, insanlık için öneminin azaldığı anlamına gelmemektedir. Dünya hayatı devam ettiği sürece tarım, mevcut sektörler içinde vazgeçilemez ana sektör olarak kalacaktır.

Tarımsal üretimin insanlar için bu kadar büyük bir hayati önemi olmasına rağmen, tarım sektöründe bulunan üreticiler geçmişten günümüze kadar çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu zorlukların aşılması için öncelikle; finansal açıdan desteğe gereksinim duyan üreticilerin gelirlerinin artırılarak, yaşam standartlarının yükseltilmesi gerekmektedir. Genellikle emek yoğun olarak faaliyette bulunan tarım üreticilerinin üretimleri belli bir düzeyde kalmakta ve büyümeleri, genişlemeleri daha zor hale gelmektedir. Bir ürünün ortaya çıkabilmesi için gerekli olan üretim faktörlerinden en önemlisi olan sermaye unsuru tarım sektöründe yetersiz olduğu için, üreticiler öz kaynağa ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle, tarımsal alanda faaliyette bulunan üreticilerin finansal açıdan desteklenmesi gerekmektedir.

Gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim yapan şahıslar veya işletmeler ihtiyaç duydukları sermayeyi organize olmuş kredi kaynaklarından sağlarken, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde ise üreticiler genellikle akraba, arkadaş, tüccar, aracı veya tefeci gibi organize olmamış kredi kaynaklarını tercih etmektedirler. Bu tarz krediler çoğunlukla kısa vadeli ve yüksek faizlidir, ayrıca ödeme şartları da oldukça ağırdır. Bu krediler organize olmuş kredi kaynaklarından arta kalan boşluğu dolduran kredilerdir. Bu nedenle; eğitim seviyesi düşük olan tarım sektörü çalışanlarını ekonomiye kazandırabilmek için kredi işlemleri basit, ulaşılabilir ve anlaşılabilir olmalıdır. Faiz oranları piyasa koşullarının altına çekilerek (Hazine tarafından sübvansede edilmek suretiyle) üretici, tefecilere ve fırsatçılara yüksek faizle borçlanmaktan kurtarılmalıdır.

Üreticilerden ihtiyaç duydukları kredilere karşılık makul teminatlar istenilerek zor durumda kalmaları önlenmelidir. Dolayısıyla küçük tarım işletmelerinin yaygın olduğu ülkelerde sermaye gereksiniminin yabancı kaynaklardan sağlanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır (Işıklı vd, 1994, s. 53).

Kredi veren kuruluşların senkronize bir biçimde hareket etmeleri, kredilerin üretim planlamasına uygun olarak zamanında ve ihtiyaç duyulan alanlara ulaştırılması sağlanmalıdır. Ayrıca amaca uygun olarak kullanımının denetlenmesi için uygunluk denetimi yapılmalıdır. T.C. Ziraat Bankası tarım sektörüne destek veren önder bir kuruluş olmasına rağmen, sahadaki yaygın ağ sebebiyle Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri' nin de yurt dışında hâlihazırda örnekleri mevcut olan “tarımsal bankacılık” alanında faaliyette bulunması ülke çiftçisinin hem aynı hem de nakdi kredilere daha uygun şartlarda ulaşmasını sağlayacaktır. Kooperatifçiliğin dünya uygulamalarına baktığımızda ilk sıralarda ABD, Almanya, İngiltere, İtalya ve Japonya gibi gelişmiş ülkelerin yer aldığını görmekteyiz. Ülkemizde de bu yapının devlet tarafından desteklenmesi, Türk çiftçisinin dünya ile rekabet edebilir hale gelmesine katkıda bulunacaktır.

Tarım sektörüne yatırım yapılması amacıyla ulaşımın sağlıklı gerçekleştirilmesi için yol, liman, elektrik, iletişim gibi altyapının kurulmuş olması gerekmektedir. Ayrıca doğal sermayeye (toprak, su, biyoçeşitlilik gibi) ve fiziksel sermayeye (kullanılan hayvanlar, makine, sulama sistemleri, depolama) yatırım yapılması da kalkınmaya önemli katkıda bulunabilecektir (OECD, 2012).

Ayrıca devlet tarafından bir defaya mahsus olmak kaydıyla üreticilerin finansman sağlayan kurum ve kuruluşlara olan borçlarının silinmesi sektörde büyük bir rahatlama meydana getirecek, bankalar, kooperatifler ve diğer finans kurumları da borçların silinmesi nedeniyle “takipteki alacaklar” kaleminden kaynaklanan yükten kurtulmuş olacaklardır.

BÖLÜM V

SONUÇ

Bu çalışmada, ülkemizdeki tarımsal kredilerin yapısal özelliklerinin yanı sıra tarihsel süreç içerisinde ne tür kredi uygulamalarının olduğu, dünya genelinde ve ülkemizde tarımın yapısal sorunları ve bu sorunlara ilişkin çözüm önerilerinin neler olabileceği, şahıs ve tüzel kişi işletmelerinin tarımsal kredilere neden ihtiyaç duydukları, bu kredileri nasıl kullandıkları, son zamanlarda yaşanan tarımsal ürün fiyatlarındaki yükselişin önüne geçmek için neler yapılabileceği sorularına cevap aranmış ve çözüm önerileri sunulmaya çalışılmıştır.

Tarım sektörü geçmişten günümüze kadar, insanoğlunun en temel gereksinimi olan beslenme ve barınma ihtiyaçlarının karşılanması açısından hayati öneme sahip bir sektör konumundadır. Ancak ülkemizdeki tarım arazilerinin çok parçalı ve küçük olması sorunu, tarımsal üretimi ve dolayısıyla üreticiyi direkt etkilemektedir. Çeşitli sebeplerle gitgide küçülen tarım arazileri tarımsal üretimi zorlaştırmakta ve ürün maliyetlerinin artmasına neden olmaktadır. Bu durum, üretimdeki verimliliği düşürmekte ve dolayısıyla karlılığı da azaltmaktadır.

Tarımsal ürünlerin büyük bir kısmı üretim döngüsü olarak yılda bir, az bir kısmı ise iki ya da üç dönemde gerçekleşmektedir. Bu durum; üretim için bütün bir yıl boyunca masraf yapılması anlamına gelmektedir. Tarım sektöründe ekonomik faaliyetin devam ettirilebilmesi için üretim hacmine uygun nicelikte öz sermayeye ve işletme sermayesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ülkemizin halen gelişmekte olan ülkeler kategorisinde olması, dışa bağımlılığın yüksek oranlarda olması v.b. sebepler, dolaylı olarak öz sermaye miktarının yetersiz olması sonucunu doğurmakta, bu durum da tarım sektörünün finansman ihtiyacının yüksek olmasına neden olmaktadır.

Ülkemiz uzunca bir dönem tarımsal üretim açısından kendi kendine yetebilen bir ülke iken son yıllarda tarım ürünleri ithal eden bir ülke konumuna gelmiştir. Ülkemizde hükümetlerin tarımsal üretime yönelik destekleme politikaları; Cumhuriyet' in ilk yıllarında genellikle “ürün taban fiyatı açıklamak” ve “TMO vasıtasıyla destekleme ürün alımı yapmak” şeklinde uygulanmıştır. Sonraki yıllarda ise, girdi destekleri (tarımsal mekanizasyon temini, zirai ilaç, gübre vb.), düşük faizli kredi desteği (Hazine

tarafından sübvansede edilen), hayvancılığı geliştirme teşvikleri gibi uygulamalarla tarımsal üretimin desteklenmesi sağlanmaya çalışılmıştır. 1999 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası yürürlüğe giren ekonomik program gereğince; 2001 yılından sonra tarımsal destekleme politikası babında uygulanan, girdi ve destekleme alımı vasıtasıyla üreticilere verilen fiyat desteklerinden vazgeçilerek, doğrudan gelir desteğiyle devlet tarafından üreticiler desteklenmeye başlanmıştır.

Tarım il ve ilçe müdürlükleri aracılığıyla çiftçi kayıt sistemi (ÇKS) oluşturularak, üreticilerin tarımsal desteklerden faydalanabilmesi için, bu sisteme kayıtlı olma zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca uygulanan ekonomik program kapsamında, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri yeniden yapılandırılarak özerk bir hale getirilmiştir. 2004 yılında, Tarım Stratejisi 2006–2010 belgesi kabul edilmiştir. Bu amaçla 2006 yılında çıkarılan Tarım Kanunu ile üreticilerin üretim planlarını daha verimli yapabilmelerini sağlayacak, dengeli bir ortam oluşturulması amaçlanmıştır.

Tarım sektörünün ekonomik kalkınma süreci içerisinde daha etkin bir şekilde yer alabilmesi, tarımsal işletmelerin ve üretimin desteklenmesine bağlıdır. Tarımsal alanda faaliyet gösteren bireylerin veya işletmelerin ihtiyaç duydukları finansmanın zamanında ve uygun koşullarda bankalar veya kooperatifler aracılığıyla sağlanması çok önemlidir. Son on beş yılda tarım sektörüne yönelik kredi uygulamalarında ve kredi çeşitliliğinde büyük bir artış gözlenmektedir. Önceki yıllarda sadece Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından finanse edilen tarımsal krediler, 2000’li yıllar itibariyle diğer bankaların da tarım sektörüne yönelmeye başlaması ve kredi çeşitliliği sunmaları ile daha yaygın ve ulaşılabilir bir hale gelmiştir. Son yıllarda özel sektöre ait bankaların tarım sektörüne karşı artan ilgisinin bir diğer sebebi de; ülkemizin Avrupa Birliği’ne üyelik çalışmaları kapsamında tarım politikalarının uyumu için sağladığı yasal ve bürokratik alt yapı çalışmalarıdır.

Ülkemizdeki çoğu tarım işletmelerinde gelirin düşük seviyelerde seyretmesi ve yapısal olarak da belirli dönemlerde girdi sağlanarak ürün elde edilmesi, tarımsal kredilerin diğer kredi türlerinden farklı bir yapıda olması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yukarıda bahsetmiş olduğumuz; Avrupa Birliği uyum süreci kapsamında tarıma alternatif finans sağlayan kuruluşların son yıllarda gelişmeye başladığı gözlenmektedir. Bu kapsamda Tarım Sigortaları Havuzu (TARSİM) ve Leasing/Factoring şirketleri öne çıkmaktadır. Tarımsal üretimdeki riskleri en aza

indirmek amacıyla 2006 yılında faaliyete başlayan TARSİM' in Türk Çiftçisi için ne kadar gerekli olduğu yıllar geçtikçe daha iyi anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak tarımsal kredi kullanımının yaygınlaşması ve tarımsal üretimin sigorta ile güvence altına alınması, üretim miktarının ve kalitesinin artması, gıda güvenliği ve dışa bağımlılığın asgari düzeye indirilmesi, devletin tarım sektörüne daha fazla kaynak ayırması ile mümkün olabilecektir. Bunun için tarımsal üretim konusunun gündemin ilk sıralarında yer alması, kooperatif yapısının güçlendirilmesi ve tarımın devlet ve özel sektör eliyle finanse edilerek desteklenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, M., Bulut, E, (2009). Türkiye’ de ve Dünyada tarımsal destekleme politikalarında son gelişmeler. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 / 17
- Akder H. ve Kıral T. (2000). Makro ekonomik göstergelerle tarım sektörü. *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*
- Aktan, V., Coşkun C., İ, (2006). Çokuluslu Şirketler, Global Sermaye ve Global Yatırımlar, <http://www.canaktan.org>
- Atasoy, Z. (2019) Türkiye’ de Akıllı Tarımın Mevcut Durum Raporu, Tarım Genel Müdürlüğü, Ankara
- Ayanoğlu, Y., Karapınar, A., Zaif, F., Saraçoğlu, M., Bayırlı, R., Altay, A., Bal, H. (2013). *Bankaların yönetimi ve denetimi*. Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 2746
- Aydemir, C. (2013). Türkiye’de işgücü yapısı, işsizlik ve kırsal alan. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27, 1
- Aydın, N. (2006). *Bankacılık uygulamaları*. Anadolu Üniversitesi Yayınları,13-30
- Aysu, A. (2002). 1980-2002 *Türkiye tarımında yapılanma(ma) tarladan sofraya tarım*. Su Yayınevi
- Babaoğlu, M., Esen, A., Akmaz, A., (2007). Konya’da Tarım ve Tarımsal Sanayi Sorunlarının Tespiti Sempozyumu. Konya: Unimat Ofset.
- Baysal, K. (1984). *Türkiye ekonomisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Bekçi, İ., Usul, H. (2001). Göller bölgesindeki küçük ve orta boy işletmelerin finansal sorunları ve çözüm yolları. Süleyman Demirel Üniversitesi, *İİBF Fakültesi*. 6(1), 111-125
- Bülbül, M. (1994). Tarım işletmeleri için alternatif finansman leasing. *I. Tarım Ekonomisi Kongresi*, İzmir
- Bülbül, M. (1995). *Türkiye ziraat mühendisliği iv. teknik kongresi (II. Cilt)*. T.C. Ziraat Bankası Kültür Yayınları No : 26

- Bülbül, M. (2006). *Tarımsal işletmelerin finansmanı*. Ankara: Üniversitesi Basımevi
- Camilleri, Joseph A. Ed. : (2002). *Democratizing global governance, gordonsville*. VA, USA : Palgrave Macmillan.
- Çavuş, V. (2009). *Türkiye’de tarımda doğrudan gelir desteği uygulaması ve AB sürecinde destekleme politikaları*. Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çetin, B. (2008). *Tarım ekonomisi*. Dora Basım Yayım
- Çetin, B. (2010). *Tarımsal finansman*. Nobel Yayın Dağıtım
- Çetin, B. (2014). *Uygulamalı tarım ekonomisi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım
- Çondur, F., Evlimoğlu, U. ve Bozdağlıoğlu, Y. (2008). “Finansal Yenilikler Kapsamında Leasingin Kobi’lerde Kullanımına İlişkin Bir Araştırma,” *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4: 1-26.
- Dinler, Z. (1996). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dinler, Z. (1993). *Tarım Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Dinler, Z. (2000). *Tarım Ekonomisi*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Doll, O. ve John P. F. (2005). *Teorik ve Uygulamalı Üretim Ekonomisi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Eğilmez, M. (2005). *Örneklerle kolay ekonomi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2014). *Ekonomi Politikası. “Teori ve Türkiye Uygulaması”*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Eğilmez, M. (2017). *Ekonomide Analiz, “Örnek Olaylar ve Çözümler”*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Erkuş, A., Bülbül, M., Kıral, T., Açıl, F., Demirci, R., (1995). *Tarım ekonomisi*. A.Ü. Ziraat Fakültesi, Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayınları No:5
- Erdamar, C. (1985). *Tarım işletmelerinde muhasebe düzeni*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayını, Yayın No: 3343

- Gaytancıoğlu, O. (2009). *Türkiye' de ve Dünya' da tarımsal destekleme politikası*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Güler, B. A. (1996) Yeni Sağ ve Devletin Değişimi. TODAİE Yayınları: 266, Ankara.
- Gültekin, A.(2006). A.B ve Türkiye'de Tarımsal Yapı ve Finansmanı. *Türkiye Milli Kooperatifçiler Birliği Kongresi*, Manavgat
- Gürler, A. Z. (2012). *Analitik tarım ekonomisi* (2. Basım). Nobel Yayınları
- Işıklı, E. (1994). Son on beş yılda Türkiye' de tarımsal girdilere verilen sübvansiyonlar. *Türkiye 1.Tarım Ekonomisi Kongresi*.
- İnan, .H, Gaytancıoğlu, O, Erbay, R, Yılmaz, F. (2003). Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu. İstanbul; İTO Yayınları.
- İnan, H. (2006). *Tarım ekonomisi ve işletmeciliği* (6.baskı). Namık Kemal Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü,
- Kazgan, G. (1966). *Tarım ekonomisi ve iktisadi gelişme*. İstanbul: Sermet Matbaası.
- Kazgan, G.(2003). *Tarım ve gelişme*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Karluk, R. (2009). *Cumhuriyet'in ilanından günümüze Türkiye ekonomisi' nde yapısal dönüşüm*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Keyder, Yenal ve Çağlar, Zafer (2011). Agrarian Change under Globalization: Markets and Insecurity in Turkish Agriculture. *Journal of Agrarian Change*
- Kilit, G. (2013). *Türkiye AB Ortak Tarım Politikası' na uyum konusunda neler yaptı?*, İKV Değerlendirme Notu, İktisadi Kalkınma Vakfı yayını
- Memiş, H. (2004) Türkiye'de Uygulanan Uluslar Arası Para Fonu (IMF) Destekli İstikrar Programlarının Tarım Sektörüne Etkileri, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı: İstanbul.
- Mucuk, M. (2008). Finansal Serbestleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisinde Faiz ve Kur İlişkisi. *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi İİBF Dergisi*. (15)
- Mülayim, Z. G. (2010). *Kooperatifçilik*. Yetkin Yayınları

- Norton, R. D. (2003). *Agricultural Development Policy*. Wiley Yayınları
- OECD (2012). Sustainable Agricultural Productivity Growth and Bridging the Gap for Smallfamily Farms. Interagency Report to the Mexican G20 Presidency. 12.06.2012.
- Oral, Necdet (2013). Türkiye’de Tarım ve Gıda Sektöründe Yabancılaşma ve Tekelleşme, *Tarım Ekonomisi Dergisi*,162.
- Özkaya, T. (2007). Tohumda tekelleşme ve etkileri. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 13(2), 39-48.
- Özçelik, T. T. ve Ahmet, H. (1999). *Türkiye’de tarımın pazara entegrasyonunda sözleşmeli tarım ve bu modelin sürdürülebilir kaynak kullanımı ile üretici geliri üzerine etkileri*. Proje Raporu.
- Pechlaner, Otero Gabriela, Gerardo (2008). The Third Food Regime: Neoliberal Globalism and Agricultural Biotechnology in North America. *European Society for Rural Sociology*, 351- 367
- Şahinöz, Ahmet (2011). *Neolitikten günümüze tarım ekonomi ve politikaları*. İstanbul: Turhan Kitabevi
- Şamiloğlu, F. (2000). “Türkiye’de Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Finansman ve Pazarlama Sorunlarının Çözümünde Factoring Yeri ve Önemi”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(8), 171-172.
- Taban, K. ve Sami, M. (2016). *Kalkınma ekonomisi*. Ekin Basım Yayın
- Tarımsal Ekonomi Ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü Planlama Raporu (2012)
- TARSİM Faaliyet Raporu (2017) : Erişim:
https://web.tarsim.gov.tr/havuz/subPage?_key=0C006981E0842E8D6235913E60C5E967776156I2P3GUH0F96WW8JT4TA616062015
- Türkiye İstatistik Kurumu Verileri (2008)
- Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri Ana Sözleşmesi (2012)

Uçarkaya, S. (2006). *Kamu bankalarının bankacılık sistemindeki rolü*. Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Bankacılık ve Finansal Kuruluşlar Genel Müdürlüğü

Uzun, G, D., Ve Adem, A., S. (2010). Tarımsal gelişme ve kalkınma sorunu: “sektörel politikalar ve işsizlikle mücadele. *Turgut Özal Uluslararası Ekonomi Ve Siyaset Kongresi I, 15-16 Nisan, Malatya*

Yapar, S. (2005). Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşması ve Türkiye. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2*.

Yılmaz M., K. (2008). *Dünya’ da ve Türkiye’ de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model*.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : EKREM KÜÇÜKOĞLU
Doğum Yeri-Yılı : Kayseri-02.09.1983
Adres : Köşk Mahallesi Kılıç 1 Sokak Çağrı Sitesi 6/13
Melikgazi/KAYSERİ
E-Mail : ekremkucukoglu@hotmail.com
Tel (iş) : 0 531 882 75 33
Eğitim Durumu : Ç.Ü İktisat Bölümü Yüksek Lisans (2019)
Erciyes Üniversitesi İktisat Bölümü Lisans (2006)
İş Tecrübesi : Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri
Sivas Bölge Birliği Müdürlüğü (Kontrolör)
Bilgisayar : Excel, Word, Power Point
Yabancı Dil : İngilizce